

a falu

2016. tél

XXXI. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› Megalakult a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH) új elnöksége

› Természeti erőforrások az asztalon

› A vidéki térségek szociális szolgáltatásokkal való ellátottsága Hargita megyében

› Egy élhető nemzetiségi aprófalu: Liptód

Szerzők

Elekes Zoltán	doktorandusz, igazgató, Hargita megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság
Dr. Habil Aubert Antal	intézetigazgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Turizmus Tanszék
Szeidl Klaudia	mesterszakos hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Turizmus Tanszék
Tóth Róbert	Ph.D. hallgató, Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola Üzleti Tudományok Intézete, Tevékenység-menedzsment és Logisztika Tanszék
Mester Éva	Ph.D. hallgató, Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola
Mezam Leila Melinda	MSc. hallgató, Szent István Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete Pénzügy
Durkó Emília	abszolvált PhD hallgató, Debreceni Egyetem GTK Kutatásmódszertan és Statisztika Tanszék
Dr. Huzsvai László	egyetemi docens, Debreceni Egyetem GTK Kutatásmódszertan és Statisztika Tanszék
Dr. Csipkés Margit	adjunktus, Debreceni Egyetem GTK Kutatásmódszertan és Statisztika Tanszék
Sáringer-Kenyeres Tamás	enök, Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat
Dr. Dombi Mihály	PhD, adjunktus, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtan Intézet Környezetgazdaságtan Tanszék

Orfalu

Reményik Sándor

ELMÉGY

Áprily Lajosnak

Elmégy...

Kis őr-domboktól roppant ormokig
Erdélyben körbenfut a döbbenet:
Nem ember megy, - hegy-bajtárs távozik.

Ha Te elmégy, emberszó ne zavarja
A hegyek óriási kardalát.
A tetők, „többen száznál és ezernél”
E kurta, bús, utolsó nyáron át
Összegyűjtik szurdukba, szakadékba
Költészeted minden motívumát.
Úgy készülnek a búcsú-riadóra,
Úgy tanulják a nagy szimfóniát.
Ha Te elmégy, emberszó ne zavarja
A hegyek óriási kardalát.

Ha Te elmégy, ember ne búcsúztasson,
Búcsúztassanak Téged a hegyek.
Ne sirassanak érzékeny dalocskák
Csak büszke, nagy, stoikus énekek.
Ha Te elmégy, ember ne búcsúztasson,
Búcsúztassanak Téged a hegyek.

Ha Te elmégy, mi néma csendben álljunk,
Néma csendben, és lehajtva fejünk.
Úgy hallgassuk a hegyek kardalát,
Mely szertezeni: mi voltál nekünk...
Hogy csendes voltál, mint a szikla lelke,
De szikla-lélekként laktál velünk.

Ha Te elmégy, mi néma csendben álljunk,
Néma csendben és lehajtva fejünk,
Mert mindannyian bűnösök vagyunk,
Hogy Téged, Téged elveszíthetünk,
Hogy Téged, Téged meg nem tarthatunk
Ha Te elmégy, mi főlehajtva álljunk,
Mert így, vagy úgy, de bűnösök vagyunk.

A hegyek óriási kardala
Kísérjen a határig Tégedet,
És zúgjon, harsogjon ítéletet
Országok, népek és idők felett,
És fellebbezze meg a végzetet!
És csikarjon a csillagoktól ki
Egy „viszontlátásig”-ígéretet!!
A hegyek óriási kardala
Kísérjen a határig Tégedet.

2016. TÉL
XXXI. ÉVF. 4. SZÁM

Nagyvárad, 1929 május 31

A FALU

Alapítva: 1985

Alapító: Agroinform Kiadó
és Nyomda Kft.

Szerkesztő bizottság:

Németh Tamás
elnök

Csatári Bálint
Csonka-Takács Eszter
Dinya László
G. Fekete Éva
Kovách Imre
Ligetvári Ferenc
Mezőszentgyörgyi Dávid
Ónodi Gábor
Podmaniczky László
Szörényiné Kukorelli Irén
Tóth Albert

Szerkesztőség vezetője:
Eperjesi Tamás

Felelős szerkesztő:
Dénes Zoltán

Felelős kiadó:
Mezőszentgyörgyi Dávid

1223 Budapest Park utca 2.
Telefon: 06-1-362-8100
Központi e-mail cím:
hermanottointezet@hoi.hu
E-mail: afalu@hoi.hu
www.agrarlapok.hu

ISSN 0237-4323

Megjelenik minden évszakban

Fotók forrása:
Cserhádi László

Tartalom

5

Tisztelgés: in memoriam
Csete György

7

Megalakult a Magyar
Nemzeti Vidéki Hálózat
(MNVH) új elnöksége

9

Sáringer-Kenyeres Tamás
Területi felelősök
az MNVH-nál

11

Dr. Dombi Mihály
Természeti erőforrások
az asztalon

27

**Durkó Emília - Dr. Huzsvai
László - Dr. Csipkés Margit**
A magyarországi
községekben élő háztartások
villamosenergia
fogyasztásának modellezése

37

**Dr. Habil Aubert Antal -
Szeidl Klaudia**

Egy élhető nemzetiségi apró-
falu: Liptód -

*A szabadidő-funkció a helyi
társadalom aktivizálásában*

57

**Tóth Róbert – Mester Éva –
Mezam Leila Melinda**

Magyarország regionális
különbségei, különös
tekintettel a humán tőke
szerepére

*A stratégia szerepe a vállalati
működésben*

49

Elekes Zoltán

A vidéki térségek szociális
szolgáltatásokkal való
ellátottságának dilemmái
Hargita megyében

67

A 20 éves Országos
Környezetvédelmi Tanács
szakmai napot tartott 2016.
november 3-án „körforgásos
gazdaság” témában

Az **A falu** szerzői és lektorai – a folyóirat újraindítása óta – díjazás nélkül végzik a munkájukat, ezzel járulnak hozzá a fenntartásához. A megjelent írásművek ezért csak a szerző, illetve a Kiadó hozzájárulásával használhatók fel.

Tisztelgés: in memoriam Csete György

*„A tudás művészet - az emberi világ megismerésének művésze.
A földön minden élletté válik, ha meglátod benne a csodát.”*

(Tatiosz)

Életének 79. évében június 28-án elhunyt Csete György neves építőművész, az organikus építészet elindítója. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a nemzet művésze. Elemi és általános iskolai tanulmányait szülővárosában Szentesen végezte, majd a Debreceni Református Kollégiumba került. Középiskolai tanulmányai befejeztével beiratkozott a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára, ahol 1961-ben szerzett oklevelet.

Az egyetem elvégzése után külső korrekorként építészhallgatókat korrigált. Innen ered kapcsolata tanítványaival, akik később, az Érc- és Ásványbányászati Vállalatnál tervezőmérnöként eltöltött kezdő évek után Pécsre hívták alakuló csoportosulásuk szellemi vezetőjének. A Baranya Megyei Tanácsi Tervező vállalatnál, később az ÉVM Pécsi Tervező Vállalatánál biztosították a kellő feltételeket ahhoz, hogy teljes energiáját a csoport építészeti arculatának kialakítására, a közös szakmai munkára fordíthassa. A magyar organikus építészet egyik elindítója tanított a pécsi, a budapesti és az innsbrucki egyetemen is. Az organikus építészettől kezdve a példái közé sorolható az általa tervezett, 1970 és 1974 között készült orfíui Forrásház, melyet 2002-ben műemlékké nyilvánítottak. A magyar népi építészet hagyományait követő organikus építészeti mozgalom egyik hazai elindítója.

1973-tól a PÉCSITERV-nél dolgozott, ahol a fiatal építészekből megalakult Pécsi Csoport vezetőjeként koordinálta Lechner Ödön és Kós Károly örökségének továbbvitelét.

1978 és 1988 között az Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Hivatal munkatársaként hívta fel a figyelmet a táj és építészet kapcsolatára, majd a szarvasi ARBOCOOP munkatársa lett. Az OKTH-nál eltöltött időszakban, mintegy főépítészként meghatározó szerepe volt a védett természeti területeken, elsősorban tájvédelmi körzetekben és nemzeti parkokban megjelenő építészeti értékek felmérésében, és megőrzésében.

Csete György alkotói folyamatában a népi kultúra mellett megjelent a természet, amely nem csak befogadó keret, hanem inspiráló példa is lett. Rudolf Steiner ember és természet kapcsolatát helyreállító gondolatai mellett egyre inkább központi kérdéssé vált nála a természet geometriája és szimmetriája. Harold W Clark (A természet csodái), Nyikolaj Sejkov (Élet és szimmetria), Fibonacci (arany-metszése) köszönt vissza újabb alkotásaiban, a mákgubó, a fenyőtoboz szerkezetében, a táj csodáiban. Ő is felismerni vélte, hogy az egész világon minden: a növények, az állatok, az emberi test az aranymetszés szabályai szerint épülnek fel. Így válhatott a magyar természetvédelem - ma már evidenciának ható- organikus főépítészévé.

Szellemisége, tenni akarása példaként szolgál mindannyiunk számára.

Alkotói hitvallása egyben életútjának minden percének jellemzője is: „Mindig hűnek kell lenni, és mindig igazat kell szólni, mert nem szól igazán az ének, ha nem vagyunk őszinték”. Könyvében megírt hitvallása építészeti terveiben is megmutatkozik. Beszélhetünk akár a halásztelki Szent Erzsébet-templomról, a füzéri temetőkápolnáról, a kőszegi református csillagtemplomról, vagy a méltán híres beremendi Megbékélés-kápolnáról, amely a nemzetiségek közötti megbékélést hirdeti. Ez utóbbi üzenete napjainkban még aktuálisabb.

Csete György munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el: Magyar Művészetért Díj (1990), Ybl Miklós-díj (1992), Kossuth-díj

A művészt több mint százan kísérték utolsó útjára

(1997), Magyar Örökség Díj (1999), Prima Primissima díj (2005), Magyar Művészeti Akadémia Aranyérme (2010), Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal (2013), nemzet művésze (2014).

Megalakult a vidéki hálózat új elnöksége

Szeptember nyolcadikán megalakult a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat céljainak megvalósításáért felelős testülete, az elnökség. Az eseményen Kis Miklós Zsolt, a Miniszterelnökség agrár-vidékfejlesztésért felelős államtitkár és Viski József, az irányító hatóság vezetőjének jelenlétében rendezték meg az elnökség alakuló ülését Budapesten, az Akadémia Klub dísztermében.

Az elnökség feladatkörében eljárva többek között elfogadja az MNVH Cselekvési Tervére

vonatkozó javaslatot, meghozza a feladatkörébe tartozó döntéseket, javaslatot tesz az MNVH költségvetési forrásaiból finanszírozandó egyes programokra. Ezt a munkát kezdte meg alakuló ülésén a testület.

Az elnök személye változatlan maradt, a pozíciót a továbbiakban is Sáringner-Kenyeres Tamás tölti be.

Az elnökség további tagjai: Beer Miklós, a Váci egyházmegye püspöke; Ékes József, volt országgyűlési képviselő; Fülöp Tibor József,

okleveles építész mérnök; Hegedűs Béla, esperes; Ötvös Bálint, Szin község polgármestere; Rittlinger József, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Baranya megyei elnöke; Tellér Gyula, Miniszterelnöki főtanácsadó.

Az eseményről beszámoló zaol.hu kiemelte, hogy az újjáalakulás az új európai uniós pályázattal összefüggésben vált időszerűvé, miután a korábbi időszak lezárultával lejárt a korábbi elnökség mandátuma.

– Az MNVH nem tanácsadó testület, hanem szervező egység, amely a vidék, valamint az uniós és hazai kormányzat szereplőit köti össze, hogy az információk minél gyorsabban áramoljanak, minden irányba. Akár a vidék szereplői: a magánszemélyek, a vállalkozók, egyesületek között is. Feladatunk a vidékről érkező igények, észrevételek, ötletek közve-

títése az ország vezetése felé, valamint a kormányzati döntések minél hamarabbi közvetítése a vidéken élő emberekkel – összegezte a zaol.hu érdeklődésére az MNVH elnöke. Sáringer–Kenyeres Tamás tavaly év eleje óta tölti be ezt a tisztséget, s a megújult testületet is vezeti. Az új elnökség összeállítja cselekvési ütemtervét, annak szem előtt tartásával, hogy hatékonyabb legyen a vidék felzárkóztatása.

Az MNVH-n belül dolgoznak megyei referensek: ők figyelemmel kísérik a vidékfejlesztéssel kapcsolatos programokat. Az ötleteket, igényeket közvetítik az MNVH vezetőségéhez, innen a Miniszterelnökségre majd a szakmapolitikai szervezetekhez kerülnek az információk, hogy akár a döntésekbe és a pályázati kiírásokba is beépülhessenek.

Az MNVH kérésünkre lapunk hasábjain teszi közzé először elfogadott cselekvési tervét.

Területi felelősök az MNVH-nál

Sáringer-Kenyeres Tamás

Magyar. Nemzeti. Vidéki. Hálózat. Minden szónak meghatározó jelentése van szervezetünk nevében, amelyek hűen tükrözik munkásságunk alapvető lényegét. A Hálózat (MNVH) célja a vidékfejlesztésben érintett kormányzati, önkormányzati és társadalmi szervezetek, szakmai testületek, gazdálkodó tevékenységet végző szervezetek információs és együttműködési hálózatba szervezése, és tevékenységük összehangolása a vidék társadalmi-gazdasági fejlődése, a felzárkóztatás, valamint a támogatási források hatékony felhasználása érdekében, továbbá az MNVH szolgáltatásainak széles körben történő hozzáférhetővé tétele.

A Hálózat megalakulása óta folyamatosan fejlődött, ám szervezeti felépítése alapvetően nem változott. A legnagyobb egységet regisztrált partnereink adják (számuk eléri a 13 ezret), ők jogosultak az MNVH szolgáltatásainak igénybevételére. Bármely személy vagy szervezet – ide értve az együttműködéseket, vidéki fejlesztéspolitikai szerveződések és települési önkormányzatokat is – jogosult regisztrálni, amit a Hálózat honlapján lehet kezdeményezni. A havonta megjelenő, a hazai vidékfejlesztési híreket és vidéki programokat tartalmazó hírlevél mellett úgynevezett projektötletek benyújtására is lehetősége van regisztrált partnereinknek. Ezek a projektötletek csak és kizárólag a munkatársaink által meghirdetett felhívási időszakban nyújthatók be, és minden esetben a magyar vidék fej-

lődését igyekeznek elősegíteni Hálózatunk támogatásával. Jó példa erre a dévaványai Betakarítási Ünnepe, ami a helyi és térségi termelőkre és munkájuk bemutatására épül. A közösségi programok mellett egy konferenciát is életre hívtak a szervezők, amely céljai a vidékfejlesztéshez és mezőgazdasághoz kapcsolódó információk, tapasztalatok cseréje, a kétirányú kommunikáció elősegítése, valamint a térségi és nemzetközi kapcsolatok mélyítése voltak.

A szervezet felépítésének négy fő pillérét az Elnökség, a Tanács, az Állandó Titkárság és a Terület felelősök adják. Az MNVH céljainak megvalósításáért a kilenc tagú Elnökség felel. Az Elnökség feladatkörében eljárva többek között elfogadja az MNVH Cselekvési Tervére vonatkozó javaslatot, meghozza a feladatkörébe tartozó döntéseket, javaslatot tesz az MNVH költségvetési forrásaiból finanszírozandó egyes programokra. A területet vidékfejlesztésben jártas, változatos szakmai és tudományos múlttal rendelkező szakemberek alkotják, akik az Elnökségi üléseken gyűlnek össze megvitatni a Hálózat aktuális feladatait. Elnökként Dr. Csatári Bálint geográfus és vidékszakértő munkáját folytattam. Az Elnökség feladatkörébe tartozó javaslattevő szerveként a Tanács funkcionál. Feladata az, hogy az MNVH céljairól, tevékenységéről, egyes programjairól az érintett személyek, szervezetek minél szélesebb körben értesüljenek; véleményezze a cselekvési tervet, va-

lamint a cselekvési terv végrehajtásáról szóló beszámolót. Javaslattal tehet az Elnökségnek a cselekvési terv keretében megvalósuló programokra. A Tanács húsz tagból áll, a tagok a vidékfejlesztésben érintett szakmai szervezetek, érdekképviselői szervezetek, a vidékfejlesztéssel foglalkozó tudományos kutatók és szakértők közül kerültek felkérésre.

Az Állandó Titkárság a Hálózat operatív szerveként működik, az itt dolgozó három kolléga számos feladatot lát el. A klasszikus titkársági feladatok - mint például ellátni az MNVH napi működésével kapcsolatos szakmai és adminisztrációs feladatokat - mellett a Területi felelősök koordinálását, a Hálózatba való regisztráció kezelését és az Európai Vidékfejlesztési Hálózattal való kapcsolattartást is az itteni munkatársak intézik. A Területi felelősök hálózata képezi a szervezet legújabb pillérét. Fő feladatuk a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat megyei szintű képviselője. Ennek részeként információs pontot működtetnek, Integrált Községi és Szolgáltató Terekben bemutatják a Hálózat aktuális havi tevékenységét, illetve megyei sajtókapcsolatok ápolásával elősegítik annak nyilvánosságát. Kapcsolatot tartanak a há-

lózati tagokkal, és aktívan hozzájárulnak a tagság bővüléséhez. Megyékünkben támogatják az MNVH vidékfejlesztési projektötleteinek megvalósulását, a projektötletek benyújtásához információs segítséget nyújtanak a lehetséges partnereknek, és szűrőpróbaszerűen ellenőrzik a támogatást nyert projektötletek megvalósulását. Adatbázist készítenek, és jó gyakorlatokat gyűjtenek. A szűkebb Hálózati projektekkel kapcsolatos munkán kívül megyei szinten támogatják a vidékfejlesztési tervezést is, különös tekintettel a 2014–2020-as európai uniós költségvetési időszakra vonatkozólag.

Ennek a négy szervezeti egységnek a hatékony együttműködése adja Hálózatunk alapját, amire a közös munkánk épül. A közösségi szinten irányított helyi fejlesztések és a hálózatokba való szerveződés, mint az európai vidékfejlesztés fő irányvonalai már hazánkban is gőzerővel működnek, emiatt úgy érzem a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatnak erősebb a létjogosultsága és fontosabb a feladata, mint eddig bármikor. A magyar vidék felemelkedése és újra vonzóvá tétele a ma feladata, gyorsan és hatékonyan kell cselekedni, nincs vesztegetni való idő.

Természeti erőforrások az asztalon

Dr. Dombi Mihály

Az élelmiszer-fogyasztás a háztartási és közlekedési energia-felhasználás mellett az életmódunk legjelentősebb eleme mind a háztartási kiadások, mind pedig a környezeti hatások szemszögéből. Az élelmiszer-fogyasztás által indukált természeti erőforrás-felhasználás okozza a társadalom környezetterhelésének körülbelül egyharmadát. Polarizált világunkban a fejlett országokban túlfogyasztás és magas fogyasztási veszteségek jellemzők, míg a fejlődő országokban a mennyiségi és minőségi éhezés, illetve magas termelési veszteségek. Jelen szakirodalmi áttekintés célja a fenntartható élelmiszer-fogyasztásnak jellemzése a teljes élelmiszer-vertikum által okozott környezetterhelésének elemzésével. Az eddigi ismeretek alapján az állati termékek fogyasztása fajlagosan egy nagyságrenddel több természeti erőforrást igényel; a helyi termékekre korlátozódó étrend és az ökológiai vagy extenzív gazdálkodás önmagában nem feltétlenül jár alacsonyabb környezetterheléssel; az étrend egészségügyi ajánlásokhoz való igazítása a nyugati kultúrában pedig a környezetterhelés csökkenését eredményezi.

Napjainkban már kevesen vitatják, hogy az emberiség eddigi fejlődési pályája egy ön maga létét veszélyeztető irányba fordult. A globális ökológiai válság eredendő okai a népességnövekedés gyorsuló üteme és a gazdasági rendszerben kódolt erőforrásigé-

nyek, legsúlyosabb következményei pedig a megállíthatatlannak tűnő klímaváltozás, a biodiverzitás rohamos csökkenése és a tápanyagok körforgásának felborulása.

A termelés és fogyasztás során egyaránt lépnek fel környezetterhelő folyamatok. Ha a gazdasági rendszer által előállított termékek és szolgáltatások funkcióját vesszük alapul, akkor viszont az is megállapítható, hogy a természeti erőforrások felhasználása, azok átalakítása és elfogyasztása során keletkező hasznos, illetve nem szándékolt outputok mind valamilyen társadalmi célt szolgálnak, így alapvetően a felhasználás okoz környezetterhelést.

Az élelmiszer-fogyasztás a háztartási és közlekedési energia-felhasználás mellett az életmódunk egyik legjelentősebb eleme mind a háztartási kiadások, mind pedig a környezeti hatások szemszögéből. Az élelmiszerre fordított háztartási kiadások aránya Európában 15-30% között változik, hazánkban pedig ez a háztartások költségeinek fő összetevője: 2006-ban és 2012-ben is 23% volt ez az arány. Ugyanebben a periódusban a lakásfenntartási költségek 12%-ról 17%-ra emelkedtek.

Az **1. táblázat** a három legjelentősebb termék- és szolgáltatáscsoport természeti erőforrásokra kifejtett hatásairól ad átfogó képet. A többnyire 70-80 százalékra rúgó összesített részesedés jól mutatja e három termékcsoport együttes jelentőségét, melyben az élelmisze-

A háztartások által fogyasztott egyes termék- és szolgáltatáscsoportok hatása a természeti erőforrásokra

Felmérés tárgya	Élelmiszer	Lakásfenntartás és háztartási energia	Közlekedés	A három csoport aránya	Forrás
A fogyasztás anyag- és energiataralma, Magyarország, %	21,3%	12,5%	19,6%	53%	Kiss, 2011
Erőforrás-felhasználás, kg/fő, Finnország	4 400 (11,3%)	9 400 (24%)	9 900 (25%)	69%	Kotakorpi et al., 2008
Hozzájárulás a klíma-változáshoz	31%	24%	19%	74%	Hertwich, 2011
Teljes energiaigény, GJ, UK	50 (15%)	120 (36%)	80 (24%)	75%	Moll et al., 2005
Háztartási ökológiai lábnyom, Aberdeen (UK) (gha ¹)	34%	33%	15%	82%	Hunter et al., 2006

Forrás: Megjelölve a táblázatban

rek fogyasztásának aránya vitathatatlanul magas.

Az élelmiszerek és italok fogyasztása a környezeti hatások terén jelentős. Ez a termékcsoport még a legfejlettebb északi államokban is a teljes energia-felhasználás 15-20%-át igényli (Moll et al., 2005), továbbá 31%-ban járul hozzá a klímaváltozáshoz (Hertwich, 2011), környezeti hatásai általában az összes fogyasztás 20-30%-ának felel meg, és ennek további növekedése várható (Tukker et al., 2011). A jövedelem növekedésével ennek súlya a háztartások környezetterhelésében ugyan csökken, de az elfogyasztott – pontosabban a megvásárolt – élelmiszerek mennyisége, így természeti erőforrás-felhasználása is nő.

Polarizált világunkban az élelmiszerfogyasztás terén megfigyelhető egyenlőtlen eloszlás a legszembetűnőbb az összes termék és szolgáltatás közül. A fejlett országokban

túlfogyasztás és magas fogyasztási veszteségek, míg a fejlődő országokban gyakori jelenség a mennyiségi és minőségi éhezés, illetve magas termelési veszteségek jellemzők. A nyugati típusú életvitel a túlfogyasztás következtében viszont nagyon gyakran a fejlődő országok természeti erőforrásait is túlhasználítja (Vetőné Mózner, 2014).

A világon majdnem egymilliárd ember rendszeresen éheznek, és további kétmilliárd ember nem jut megfelelő minőségű táplálékhoz (FAO, 2012 in Johnston, 2014). Eközben a világ felnőtt lakosságának a 34-35%-a túlsúlyos és 10%-a kórosan elhízott. Ebből a szempontból a legrosszabb a helyzet Amerikában és Európában, ahol ugyanezen arányok 50 illetve 20%-os szinten alakultak 2008-ban (WHO, 2013). A világon élő gyermekek 6%-a túlsúlyos. A 70. életév előtti halálesetek kb. 40% százalékáért a négy leggyakoribb nem fertőző betegség felelős (szív- és

¹ Az ökológiai lábnyom mértékegysége a globális hektár (olyan hektár, amelynek a termelékenysége egyenlő a Föld átlagos termelékenységgel).

érrendszerei, illetve daganatos megbetegedések; diabétesz és krónikus légúti betegségek), melyek részben étrendfüggőek is (WHO, 2016).

Jelen szakirodalmi áttekintésben kísérletet teszünk a fenntartható étel-miszer-fogyasztásnak jellemzésére a teljes étel-miszer-vertikum által okozott környezetterhelésének elemzésével (sustainable food system). A fenntartható étel-miszer-fogyasztás ebben a szemléletben úgy foglалható össze, mint az egészséges élethez elegendő mennyiségű és minőségű étel-biztosítása a környezetterhelés minimalizálása mellett (Auestad – Flugoni, 2015).

A problémakör megközelíthető a „fenntartható étrend” (sustainable diet) oldaláról is. Ez az étrend úgy jellemezhető, mint környezetkímélő, kulturálisan elfogadható, technológiailag és gazdaságilag elérhető, egészséges, biztonságos, tápláló és optimálisan hasznosítja a természeti és humán erőforrásokat (FAO in Macdiarmid et al., 2012). A fenntartható étrend többszörös előnyökkel rendelkezik a társadalom számára, melyek környezeti, nép-egészségügyi, gazdasági és szociális hasznot egyaránt biztosítanak (Johnston, et al., 2014). Az elemzés során az emberek számára fiziológiailag javasolt étrendhez fogom viszonyítani az egyes jellemző étrendek környezetterhelését és egyes gazdasági kérdéseit.

Étel-miszerszükségletek

A táplálék iránti igények kielégítésére meglehetősen eltérő mértékben nyílik lehetősége a különböző országokban élő társadalmaknak. Ez egyrészt visszavezethető erőforrás-készletükre, másrészt pedig jövedelmi viszonyaira. A kialakult táplálkozási szokások viszont jellemzően nem esnek egybe a jelenlegi tudás szerint javasolt étrenddel (WHO/FAO, 2003; WHO, 2015). Mielőtt tehát a fenntartható étel-miszer-fogyasztásról értekeznenk, fontos tisztán

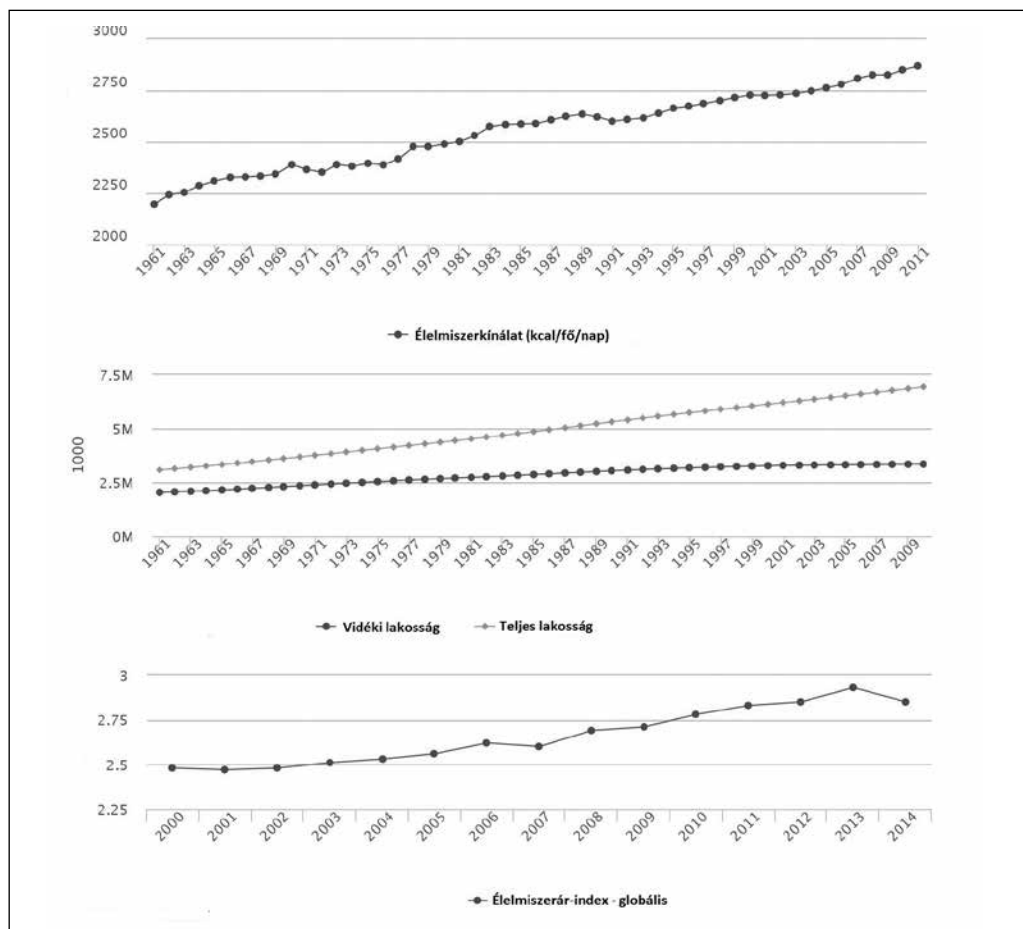
látni, hogy az étel-miszerek kereslete, kínálata és minősége milyen viszonyban áll az egészségesnek ítélt étrenddel. Ebben az alfejezetben ezért az étel-miszerfogyasztás és az ajánlások közötti eltéréseket és az étel-miszerlánc veszteségeit mutatjuk be globális, európai és hazai szinten.

Az étrendünk igen sokat változott a civilizáció fejlődésével párhuzamosan, és továbbra is igen sokszínű hatótényezők befolyásolják: kulturális, jövedelmi tényezők, étel-miszerárak, természeti adottságok (WHO, 2015). Egy társadalom számára a gazdasági fejlődés általánosan tekintve az ételmezési helyzet javulását hozza, azonban szerkezetében káros változásokat is okoz, főként a magasabb energiasűrűségű étel-miszerek fogyasztásának növekedése által (zsírok, cukor). Az állati termékek aránya az étel-miszerfogyasztásban a fejlett országokban jóval magasabb, és a felhasznált fehérjék mennyisége a fejlett országokban az ezredfordulón tízszerese volt a fejlődő államokénak (Johnston et al., 2014; WHO/FAO, 2003).

Az elmúlt évtizedekben mind az étel-miszerek kínálata, mind kereslete folyamatos növekedést mutatott (1. ábra). A fent leírt szerkezeti átalakulások miatt az energia-bevitel egyre nagyobb arányban történik magasabb értékű, főleg állati eredetű termékek fogyasztása által, így az étel-miszerek árszínvonalja is főleg növekedett az elmúlt időszakban. Johnston és munkatársai (2014) azonban arra is felhívják a figyelmet, hogy az egészségtelenebb, magasabb energiatartalmú és kevésbé változatos étrend viszont könnyebben elérhetővé vált az elmúlt évtizedekben a jövedelem növekedésével párhuzamosan.

A World Health Organization (WHO) ajánlásai szerinti étrend főbb elemei láthatók a 2. táblázatban. Egy felnőtt számára a fiziológiai szükségletek normál fizikai igénybevétel mellett napi kb. 2000 kcal² energiatartalmú étel-miszer segítségével kielégíthetőek.

² Az ételmezéssel kapcsolatos szakirodalom legjellemzőbb mértékegysége a kcal (kilokalória).

1. ábra:

A globális élelmiszerigények és -árak alakulása

Forrás: FAOSTAT; <http://faostat.fao.org/beta/en/#data/CP> (letöltés ideje: 2016. 09. 02.)

A 2. ábrán megfigyelhető a napi élelmiszerfelhasználás energiatartalma az elmúlt fél évszázadban. Ebben az időszakban a világ élelmiszerfelhasználása 30%-kal, míg Európáé 10%-kal nőtt. Az élelmiszerellátásban az állati termékek aránya világviszonylatban 15,4-ről 17,8 százalékra nőtt, míg Európában 25-ről 27,7%-ra. Állati termékekből a magasabb jövedelemmel rendelkező országokban magasabb a fogyasztás, az európai átlag a világátlag kétszerese.

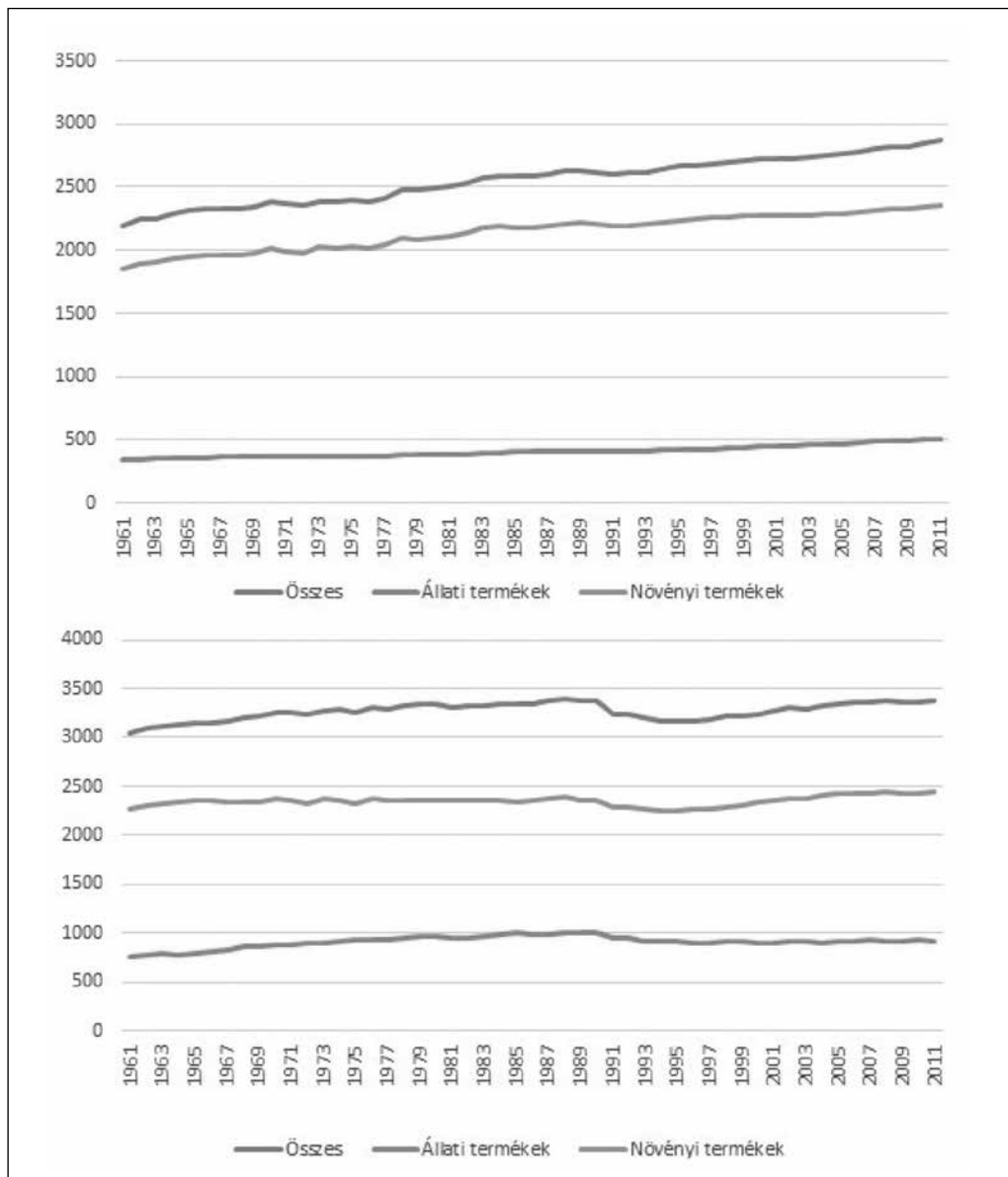
Magyarországon az egy főre jutó napi élel-

2. táblázat

WHO élelmiszer-beviteli célértékek

	Ajánlott célérték
Zsírok	15-30%
Szénhidrát	55-75%
Ebből cukor	<10% (~50 g)
Fehérje	10-15%
Zöldség-gyümölcs	≥400 g/nap
Rost	≥25 g/nap
Só	<5 g/nap

Forrás: WHO/FAO, 2003; WHO, 2015

2. ábra

Napi élelmiszerfelhasználás (kcal/fő/nap)

Forrás: FAOSTAT; <http://faostat.fao.org/beta/en/#data/FBS> (letöltés ideje: 2016. 09. 02.)

miszerigény energiatartalma 1961-ben 2870 kcal volt, ami 1987-re érte el a legmagasabb mért értéket, 3600 kcal-t. A rendszerváltást követően 3000 kilokalória körül mozgott ez

az érték. A magyar étrend kifejezetten hús-alapú, 1987-ben az állati termékek fedezték az összes bevitt kalória 37%-át, ez napjainkra 30%-ra mérséklődött (FAOSTAT, ibid). A rend-

szerváltást követő évtizedekben a cereáliák fogyasztásának aránya kismértékben csökkent, viszont jelentősen, 23%-ról 30%-ra nőtt a zöldségek és gyümölcsök fogyasztása. Ezen időszak alatt a piaci folyamatoknak köszönhetően háromszorosára, 30%-ra nőtt az importtermékek aránya. Ezek a folyamatok illeszkednek az európai trendekbe (Vetőné Mózner, 2014).

A fenti adatok nem jelentik azt, hogy a lakosság a szükséges energiabevételt 1000-1500 kcal mértékben meghaladja. A felméréseken alapuló adatok azt mutatják, hogy a valós energiabevitel ennél jóval alacsonyabb, hiszen a FAO által publikált ételismérlék az előállított mennyiségen alapul. A két adatsor közötti rés az ételiszervertikumban felmerülő veszteséget jelenti.

Írországi felmérés alapján 2011-ben a 18-64 év közötti népesség napi energia-bevitele 2055 kcal (Walton, 2011). Ennek 17%-a volt a húsfogyasztás, és állati termékek aránya összesen 26%. A bruttó értékekben is ugyanez az arány érvényesül, de az ételismérlék alapján ennyi energia-bevitelhez makroszinten napi 3591 kcal energiataralmú ételiszert felhasználására volt szükség fejéenként. Ezek alapján az országra nem jellemző a túlzott energia-bevitel, de az ételiszerek 43%-a az elfogyasztás előtt hulladékká válik.

A 2005 és 2007 között, közel 20.000 fős mintán végzett németországi felmérés alapján a férfiak energia bevitele napi 2252 kcal, a nőké 1683 kcal volt. Mindkét nem medián értékei alapján a fehérjebevitel az energiataralom 14%-a, ami az ajánlott felső határának tekinthető. A zsírok bevitele (34 illetve 36 %) viszont jelentősen meghaladja az ajánlásokban foglaltat. (Stehle, 2013). Szénhidrátok bevitele viszont az ajánlottnál alacsonyabb mértékben történik. Hasonló módszerrel végzett felmérés alapján a brit lakosság energia-bevitele 2107 kcal a férfiak esetében és 1595 kcal a nők esetében, naponta. A túlfogyasztás és alulfogyasztás itt is a Németországihoz hason-

lóan alakul (Bates et al., 2016). Az Amerikai Egyesült Államokban és több magas jövedelmű országokban az állati fehérjék fogyasztása háromszorosa a szükséges mennyiségnek (Mehta-Bhatt – Ficarelli, 2014).

Az ételiszert veszteséget az ellátási lánc különböző pontjain globálisan 10-40% között becsülik (Auestad – Fulgoni, 2015), Lettenmeier és munkatársai (2012) szerint ez inkább 25-50%. A fenti három példában a tényleges bevétel és az ételiszert-felhasználás között minden esetben kb. 40%-os veszteség figyelhető meg. Fejlett országokban ennek nagyobb része keletkezik a fogyasztónál, az Amerikai Egyesült Államokban például 60%-a (Griffin et al., 2009).

Az ételiszert-veszteség kódolva van a gazdasági rendszerben. Ennek megváltoztatásához jogi eszközök, promóció és az externális költségek beépítése egyaránt szükségesek (Lettenmeier et al., 2012). Kérdés viszont, hogy mi a veszteségek elérhető minimuma. A fogyasztói igények miatt szükségszerűen keletkeznek veszteségek az ételiszert-vertikumban (pl. zöldség-gyümölcs feldolgozás), ráadásul feltételezhetjük, hogy az ajánlásoknak megfelelő, sok gyümölcsöt és zöldséget, illetve sok összetett szénhidrátot tartalmazó étrend megkívánja a széles választékot az egyes termékcsoportokban. A vásárlások viszont annál nehezebben tervezhetők, minél diverzebb az étrend. Ettől függetlenül a veszteségek csökkentésének legfőbb útja a háztartásokban a tudatosság és az ételiszert-beszerezés jobb menedzsmentje (tervezés, kivitelezés, szállítás, tárolás).

Az ételiszert-fogyasztás környezeti hatásai

A fentebb leírt szerkezeti változások az ételiszert-fogyasztásban egyértelműen a magasabb természeti erőforrás-felhasználás irányába mozdítják el a táplálkozásunkat. Az állati termékek magasabb aránya,

a magas élelmiszervesztés mellett nő az élelmiszerek feldolgozottsága, ami további energia-befektetést igényel, például fagyasztás formájában. Megfigyelhető továbbá olyan élelmiszeripari termékek fogyasztásának a növekedése amelyek vagy egészségre károsak, vagy nem tartalmazzak táplálkozási értékkel bíró összetevőket (üdítőitalok, palackozott víz), de természeti erőforrásokat igényelnek az előállítás és a kereskedelem során (Teisl, 2012).

Az élelmiszer-gazdaság környezeti hatásait tanulmányozva több nehézséggel is szembesülünk. Egyrészt a már fentebb bemutatott nagyarányú veszteség miatt nehéz olyan pontos adatbázishoz jutni, ami a ténylegesen elfogyasztott élelmiszer mennyiségét mutatja be. A makroszintű adatokból levezetett (top-down) adatok generálása viszonylag egyszerű ugyan – ilyenek pl. a fent bemutatott FAO élelmiszermérlegek – de csak az élelmiszerként vásárolt mennyiséget képesek feltárni. Ezzel szemben a valós fogyasztást mérő felmérések meglehetősen költséges és időigényesek.

Másrészt, mint minden környezetterhelést elemző területen, itt is nehezen dönthető el, hogy mi jellemzi azt jobban: valamilyen komplex mutatórendszer (pl. LCA), vagy egy kiemelt szennyezés (pl. ÜHG), erőforrás-felhasználás (pl. termőföld). Különösen nehézé teszi a módszerválasztást, hogy az élelmiszerellátásnak nagyon sokszínű a kapcsolata a természeti erőforrások felhasználásával és szennyezésével. A mezőgazdaság jelentős hatást gyakorol a biodiverzitásra, a talajra, az élelmiszergazdaság egésze a nyersanyag-felhasználásra (pl. energia), ezáltal pedig szennyező kibocsátásai is igen jelentősek. Lucas és munkatársai (2015) egy kompozit indikátort, a „táplálék-lábnymot” (nutrition footprint) javasolják, ami 4-4 egészségügyi és környezeti indikátor átlagából adódik.

Mivel a fenntarthatósági probléma egyértelműen a természeti erőforrások jelentős túlhasznosítására vezethető vissza, tanulmá-

nyomban kiemelem az erőforrások felhasználást számszerűsítő tanulmányokat, és kevésbé foglalkozom az LCA bázisú, egyébként szintén meglehetősen széles szakirodalommal. Ezen tanulmányok módszerei leginkább az anyagáram-elemzés (material flow analysis, MFA) (lásd pl. Karcagi-Kováts – Kuti, 2012; Karcagi-Kováts, 2009, 2012), a MIPS (material input per service unit) és az anyag-lábnymot (material footprint).

Ahogy Auestad és Fulgoni (2015) felhívja rá a figyelmet, a vizsgálatok funkcionális egysége nem minden esetben ugyanaz. A kalóriákban kifejezett energiamennyiség, amely a táplálkozástudomány alapvető mérési dimenziója, nem feleltethető meg az egyes ételek tömegének. Mivel az egészségügyi szervezetek ajánlásai elsősorban kalóriákban adják meg a javasolt bevitelt az egyes típusú élelmiszerekből, célszerű volna ezzel kompatibilis módon kcal bizonyos egységére vetíteni a környezeti hatásokat.

Az élelmiszerek környezeti hatásai

A világ édesvízkészletének 70 százalékát az élelmiszer-vertikumban használják fel (World Resource Institute 2006 in Teisl, 2012). Általában elmondható, hogy az élelmiszer-előállítás során a legjelentősebb környezeti hatással a mezőgazdasági termelés jellemezhető (Vetőné Móznér, 2012). Az Európai Unióban a termőterület közel 70%-a az állati takarmányok előállítását szolgálja, ami becslések szerint a mezőgazdaság által okozott biodiverzitás-csökkenés 74%-ért felel (Leip et al., 2015). Stehfest és munkatársai (2009) egyes fehérjeforrások fehérjetartalmának termőterület-szükségletét becsülték. 100 gramm fehérjére vetítve a tej termőterület-szükséglete 0,1 ha, a hüvelyes termékeké 0,25 ha, a sertéshúsé 0,36 ha és a kérődzők húsáé pedig 0,6 ha.

Egy felmérés szerint az élelmiszerek fogyasztásához köthető ÜHG kibocsátás 30%-át a vörös húsok és 18%-át a tejtermékek fo-

gyasztása okozza az USA háztartásaiban. A kibocsátás 58%-a állati termékek fogyasztásának következménye (Engelhaupt, 2008). Az összes mezőgazdasági ÜHG kibocsátás 81%-a az állattenyésztéshez köthető, aminek 65%-át a takarmányok előállításuk okozza (Leip et al., 2015).

Berners-Lee és munkatársai (2012) 61 élelmiszer-csoport ÜHG kibocsátását kalkulálták úgy, hogy a kibocsátásokat a technológia fázisához is hozzákapcsolták. Összességében elmondható, hogy a legmagasabb ÜHG kibocsátás a különböző húsok terén figyelhető meg (10-15 kg ÜHG/kg). A kibocsátások legnagyobb arányban, kb 80-90%-ban az alapanyag előállításának szakaszában jelentkeznek, a csomagolás és hűtés nagyságrendekkel kevesebb kibocsátást okoz. A szállítás egyedül az egzotikus gyümölcsök csoportjában jelentős, ott viszont meghaladja az összes kibocsátás felét.

Lucas et al. (2015) nyolc különböző étel adagjára vetített környezeti hatásait mérte fel. A vízfelhasználás adagonként 183-2128 liter, a területigény 0,3-9,13 m², a szénlábnyom 210-2610 g/adag és az anyagfelhasználás 880-6760 g/adag. Egészségi hatásokat is figyelembe véve, a legkevésbé előnyös étel a vizsgáltak közül a marhahús alapú volt, míg a zöldségekből készült ételek táplálék-lábnyoma rendre alacsonyabb volt a húskételeknél.

Az Európai Unióban az egy főre jutó éves, élelmiszer-fogyasztás által indukált anyagfelhasználás 4000-7000 kg között van, mivel az elfogyasztott ételek előállításának anyagigénye önmaguk tömegének 8-12-szerese. Az anyagfelhasználás 36-48%-a húsok, 11-18%-a tejtermékek és 10-19%-a gabonatermékek fogyasztásához köthető, ezzel ellentétben a zöldségek és gyümölcsök anyagigénye mindössze 4-6% (Manicini et al., 2012).

Egy finn felmérés alapján, melyben több mint hatvan étel teljes anyagigényét (total material requirement, TMR) vizsgálták, a leg-

nagyobb anyagigénnyel a birkaragu (mutton casserole) rendelkezik, majdnem 60 kg/kg termék. A második helyezett a rangsorban jóval lemaradva (28 kg/kg) a dupla burger. Az ételek többsége 3-12 kg/kg közötti tartományba esik (Kotakorpi et al., 2008). Ezek az eredmények kiemelik, mekkora különbség van az egyes ételek előállításához szükséges természeti erőforrások mennyiségében, hiszen egyes esetekben több mint hatvanszoros különbséggel is találkozhatunk.

Az étrend és a környezetterhelés kapcsolata

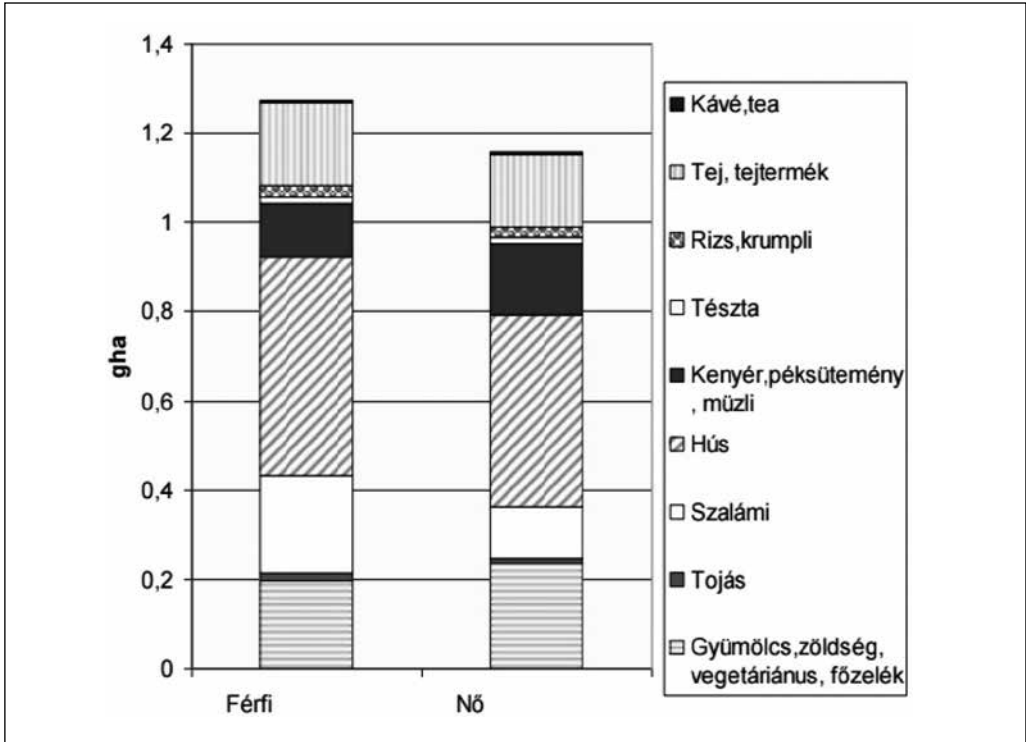
Arnold Tukker és munkatársai (2011) LCA módszerrel elemezték az étrendben bekövetkezett változások komplex környezeti ajánlékhatásait. Vizsgálataik alapján az étrend megváltoztatásával – a táplálkozási ajánlásoknak megfelelően – kb. 25%-kal csökkenthetők a környezeti hatások.

Frey és Barrett (2006) skót élelmiszer-fogyasztási adatok alapján kalkulálták az étrend ökológiai lábnyomát. A status quo esetén az étkezéshez kapcsolódó ökológiai lábnyom értéke az elemzésben 0,75 gha/fő, ami az egészséges étrend esetén 15%-al kevesebb, vegetáriánus étrend esetén pedig akár 34%-os csökkenés is elérhető.

Egy hazai, 1000 fős mintán végzett felmérés alapján az élelmiszerfogyasztás ökológiai lábnyoma 1,2 globális ha. Az élelmiszerfogyasztás ökológiai lábnyomának 33%-át a húsfogyasztáshoz köthető, de az állati termékek összesen már az környezeti hatás 60%-át okozzák (3. ábra) (Vetőné Mózner, 2012; Vetőné Mózner – Csutora, 2013).

Lettenmeier és munkatársai (2012) négy jellemző étrendet hasonlítottak össze. A szerzők más munkái alapján fontos megjegyezni, hogy a fenntartható erőforrás-használat határa globális átlagot tekintve 8.000 kg/fő körül van (Lettenmeier et al., 2012). Az uralkodó finn étrend anyagfelhasználása – melynek kb. 60%-a az állati termékekhez köthető – ön-

3. ábra

Az élelmiszer-fogyasztásból származó ökológiai lábnyom megoszlása nemek szerint

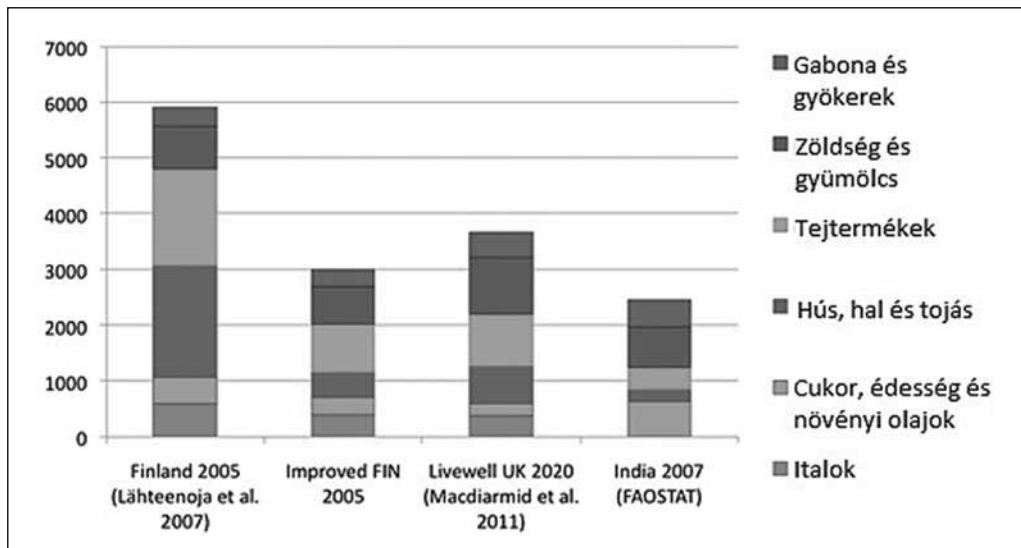
Forrás: Vetőné Mózner, 2012

magában megközelíti ezt az értéket, lakossági energiafelhasználás, ruházati termékek és egyéb termékek és szolgáltatások fogyasztása nélkül (4. ábra).

Az Egyesült Királyság lakossága Macdiarmid és munkatársai (2012) felmérése alapján nagyon távol állnak a javasolt egészséges étrend fogyasztásától. Túl magas a zsírok, a cukor és sófogyasztásuk, de túl alacsony a rostok bevitelük. Az élelmiszer-gazdaság szerepe az ÜHG kibocsátásban 30%, amely azonban sikeresen csökkenthető, összhangban az egészséges étrend követelményeivel (5. ábra). A szerzők viszont felhívják a figyelmet, hogy az optimális étrend kialakítása tudatos egészségmenedzsmentet kíván meg: például a lineáris programozással kialakított példa-étrend nők esetében 60%-kal alacsonyabb

hús fogyasztást eredményezne, így viszont egyes esszenciális fehérjék pótlása más forrásokból szükségessé válik.

Berners-Lee és munkatársai (2012) elemzése alapján a brit étrend fenntarthatóvá alakításával az egész brit gépjármű-állomány kibocsátásának felével lehetne csökkenteni az Egyesült Királyság éves ÜHG emisszióját. Masset és munkatársai (2014) igen széles szakirodalmi áttekintésükben hangsúlyozzák, hogy egyes ma is létező regionálisan jellemző étrendek (mediterrán, északi) illetve az állati eredetű termékeket csökkentett mennyiségben tartalmazó étrendek alacsonyabb ÜHG kibocsátással, továbbá egyértelműen pozitív egészségi hatásokkal jellemezhetők (egy-egy krónikus betegségek és elhízás megelőzése).

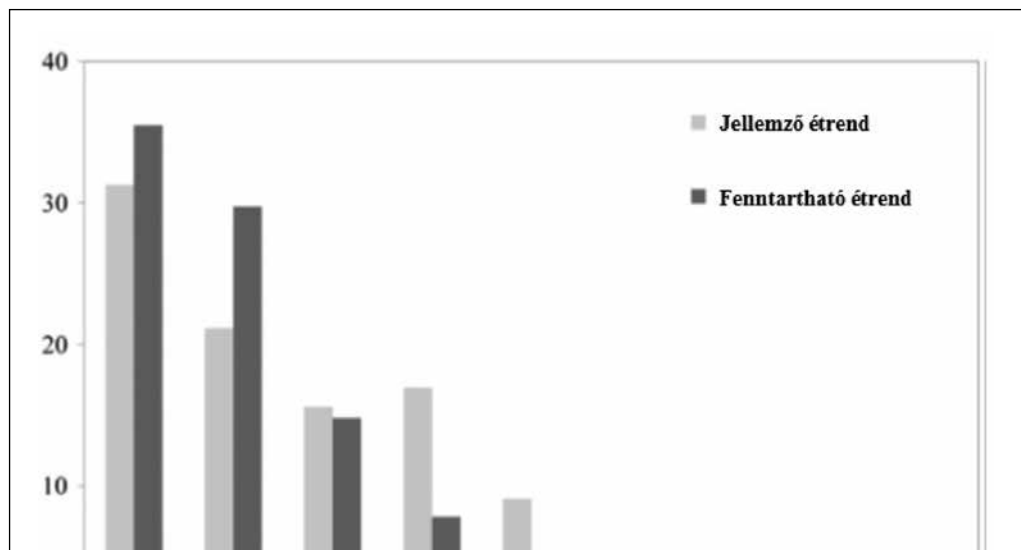

4. ábra

Jellemző étrendek anyaglábnyma (kg/fő/év)

Az anyaglábnym egy erőforrás-indikátor, az egyes termékek, termékcsoportok vagy tevékenységek fogyasztásához és végzéséhez szükséges anyagmennyiséget aggregált mennyisége.

Forrás: Lettenmeier et al., 2012

5. ábra

A jelenlegi jellemző brit étrend és egy fenntartható étrend összehasonlítása (tömegarány, %)

Forrás: Macdiarmid et al., 2012

Környezetpolitikai kulcskérdések

Az intenzív mezőgazdaság magas hozamainak a fenntartása növekvő ráfordításokat igényel a folyamatos talajdegradáció miatt, ezért a teljes élelmiszer-vertikum hatékonyságának növelése elengedhetetlen az étrend átalakításával és a veszteségek csökkentésével párhuzamosan. Az állati termékek előállításának takarmány-hatékonysága, tehát a termék energiatartalmának és a takarmány energiatartalmának a hányadosa kérődzők húsa esetén 1%, sertésnél 13% és baromfinál 16%. A tej előállításának takarmányhatékonysága 8% körüli, míg a tojásé 13%. Ez a hatékonyság biológiailag determinált, így a termelékenység fokozásával is csak 2-4%-os növekedés érhető el ebben a mutatóban (Wirsenius et al., 2010). A termelékenység fokozása pedig minden bizonnyal többletinputokat kíván meg, így környezetpolitikai szempontból az étrend átalakítása és a veszteségcsökkentés egyértelműen hatékonyabb.

Fontos, hogy az élelmiszerfogyasztással kapcsolatos környezetterhelések értékelésénél ne kizárólag az előállítást és az ártalmatlannítást vegyük figyelembe. A táplálkozással kapcsolatos természeti erőforrás-felhasználást minden, az étellel kapcsolatos egyéb tevékenység is befolyásolja, mint például a vásárlási szokások, a főzés módja, vagy az utazási szokások és a vásárlás interakciói (Teisl, 2012).

Igen hangsúlyos kérdés az élelmiszerek piacának globálissá válása miatt megnövekedett környezetterhelés. Az élelmiszerek nemzetközi kereskedelme igen intenzíven növekszik, főleg a fogyasztói igényeknek és a különböző szállítási módok csökkenő költségeinek köszönhetően (Teisl, 2012). A lokális termékek előnyben részesítése kivételesen „vonzó” a fenntartható fogyasztás által megkívánt fogyasztói cselekedetek között, hiszen a környezeti előnyökön kívül számos pozitív hatást tulajdonítanak a helyi termékek előny-

ben részesítésének (pl. munkahelyteremtés, vidékfejlesztés).

Sok termék kifejezetten nagy távolságot tesznek meg a fogyasztóig, ami valóban növeli a fogyasztás által okozott környezetterhelést. Ezen hatás azonban egyes esetekben túlértékelt. Pierre Desrochers és Hiroko Shimizu (2008) óva intenek attól, hogy kizárólag a földrajzi távolság („food miles concept”) ítéljük meg az elfogyasztott élelmiszerek környezetterhelését. A szerzők bemutatnak egy tanulmányt, mely szerint egy hat mérföldes út egy csomag kenyai zöldbab megvásárlásáért magasabb ÜHG kibocsátást eredményez, mint annak elszállítása az Egyesült-Királyságba. Még ha nyilvánvaló is, hogy a fogyasztók általában nem autóznak ennyit kizárólag a bab kedvéért, az a tény vitathatatlan, hogy a termékek környezetterhelésében a szállítás alacsony arányú, mivel az igen magas hatékonysággal történik. További példák is találhatóak előnytelenebb helyi termékre, ha a tárolás, hűtés hosszát vagy a technológiai hőigényt (üvegház) is figyelembe vesszük (Smith et al, 2005; Edwards-Johnes et al., 2008 in Teisl, 2012). Az étrend kismértékű átalakításával el lehet érni olyan csökkenést a környezetterhelésben, mint kizárólag helyi termékek fogyasztásával – a környezeti hatás sokkal inkább függ attól, hogyan jön létre a termék, mint hogy milyen messzire szállítják (Engelhaupt, 2008). Ez az értend átalakításának magasabb környezetpolitikai hatékonyságát húzza alá.

Le kell tehát tenni a helyi termékek előnyben részesítéséről? Nem, mivel annak számos társadalmi és gazdasági előnye van. Fontos megjegyezni, hogy a természeti erőforrások egyre nagyobb arányú túlhasználása jelentős mértékben a globalizációnak, a nemzetközi kereskedelem intenzív növekedésének tulajdonítható. Egyes országok természeti erőforrás kitermelésében a kereskedelem indukálta hányad már meghaladja a hazai felhasználást (Wiedman et al., 2015).

Összefoglalva tehát a távolabbról származó termék *per se* nem feltétlenül okoz magasabb környezetterhelést, de az intenzív nemzetközi kereskedelem lehetőséget biztosít a fogyasztás növekedésére, ami a természeti erőforrások fokozott túlhasznosításához vezet.

Hasonlóan ellentmondásos a hagyományos (intenzív) és az ökológiai gazdálkodás megítélése (lásd pl. Risku-Norja – Maenpaa, 2007; Teisl, 2012). Az ökológiai gazdálkodás általában alacsonyabb környezetterheléssel jellemezhető (Hole et al., 2005), de emellett gyakran alacsonyabb hozamokkal is (Pimentel et al., 2005). Az állattenyésztés esetében adott testtömeggyarapodás magasabb energia és takarmány-ráfordítással érhető el (Mehta-Bhatt – Ficarelli, 2014). Tekintve a termőterületek szűkösségét, globálisan nem valószínű, hogy ezen a fejlődési pályán megvalósítható a fenntartható étel-miszer-fogyasztás vertikuma. A precíziós mezőgazdaság nyújtotta lehetőségek viszont – mind a növénytermesztésben mind az állattenyésztésben – alacsonyabb természeti erőforrás ráfordítást követelnek meg növekvő hozamok mellett. Egy modern mezőgazdasági rendszerben adott a lehetőség a környezetterhelés csökkentésére, mivel az fejlődés ezen irányát éppen az alacsonyabb növényvédőszer-, műtrágya- és energiafelhasználás hívta életre.

Következtetések

Jelen szakirodalmi áttekintés célja a legújabb, fenntartható étel-miszer-fogyasztással kapcsolatos tudományos nézetek bemutatása volt, törekedve a témában született tanulmányok jelentős mennyiségének feldolgozására. Ezek alapján a fenntartható étel-miszer-fogyasztással kapcsolatban az alábbi, egyes esetekben bizonytalan (iii., v.), további kutatást igénylő következtetések vonhatók le.

i. Az étel-miszer-fogyasztás által indukált természeti erőforrás-felhasználás okozza a társadalom környezetterhelésének kb. egy-harmadát.

ii. Az állati termékek fogyasztása – biológiai okokból kifolyólag – fajlagosan egy nagyságrenddel több természeti erőforrás-felhasználást okoz.

iii. A helyi termékekre korlátozódó étrend és az ökológiai vagy extenzív gazdálkodás önmagában nem feltétlenül jár alacsonyabb környezetterheléssel. A fenntartható étrend kialakításához más szempontokat is figyelembe kell venni, melyek adott esetben nem is kapcsolódnak közvetlenül az étel-miszerek fogyasztásához (pl. étel-miszer beszerzés jellemzői, étel-miszerek tárolása).

iv. Az étrend egészségügyi ajánlásokhoz való igazítása a nyugati kultúrában a környezetterhelés csökkenését eredményezné.

v. Ugyanitt, az étrendben bekövetkező változások és a háztartási étel-miszerhulladékok mérséklődése környezetpolitikai értelemben a leghatékonyabbak, az ezekben rejlő környezetterhelés-csökkentési potenciál legalább 20-20%.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a „Az étel-miszer-fogyasztás természeti erőforrás-igénye a társadalmi metabolizmus szempontjából” című projekt keretében, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH (K-115851) támogatásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

Austead, N – Fulgoni, V. L. (2015): What Current Literature Tells Us about Sustainable Diets: Emerging Research Linking Dietary Patterns, Environmental Sustainability, and Economics. *Advances in Nutrition*. 6, pp. 19-36.

Bates, B. – Cox, L. – Nicholson, S. – Page, P. – Prentice, A. – Steer, T. – Swan, G. (Szerk.) (2016): National Diet and Nutrition Survey Results from Years 5 and 6 (combined) of the

- Rolling Programme (2012/2013 – 2013/2014). Public Health England, London, 29 p.
- Berners-Lee, M. – Hoolohan, C. – Cammack, H. – Hewitt, C. N. (2016): The relative greenhouse gas impacts of realistic dietary choices. *Energy Policy*. 43, pp. 184-190.
- Desrochers, P. – Shimizu, H. (2008): Yes, we have no bananas: A Critique of the “Food Miles” Perspective. *Mercatus Policy Series. Policy Primer Nr. 8*. Mercatus Center, Arlington, 21 p.
- Griffin, M. – Sobal, J. – Lyson, T. A. (2009): An analysis of a community food waste stream *Agriculture and Human Values*. 26, pp. 67-81.
- Engelhaupt, E. (2008): Do food miles metter? *Environmental Science and Technology*. 42, 3482. p.
- Frey, S. – Barrett, J. (2006): The Footprint of Scotland’s Diet. The Environmental Burden of What We Eat. A report for Scotland’s Global Footprint Project. September 2006. http://assets.wwf.org.uk/downloads/the_footprint_of_scotlands_diet.pdf
- Hertwich, E. G. (2011) The life cycle environmental impacts of consumption. *Economic Systems Research*. 23, pp. 27–47.
- Hole, D. G. – Perkins, A. J. – Wilson, J. D. – Alexander, I. H. – Grice, P. V. – Evans, A. D. (2005): Does organic farming benefit biodiversity? *Biological Conservation*. 122, pp. 113-130.
- Hunter, C. – Carmichael, K. – Pangbo urne, K. (2006): Household ecological footprinting using a new diary-based data-gathering approach. *Local Environment*. 11, pp. 307–327.
- Johnston, J. L. – Fanzo, J. C. – Cogill, B. (2014): Understanding Sustainable Diets: A Descriptive Analysis of the Determinants and Processes That Influence Diets and Their Impact on Health, Food Security, and Environmental Sustainability. *Advances in Nutrition*. 5, pp. 418-429.
- Karcagi-Kováts A. – Kuti I (2012): A készletek általános elmélete és a fenntartható fejlődés. *Magyar Tudomány*. 2, pp. 216-225.
- Karcagi-Kováts A. (2012): Útban egy új nemzeti fenntartható fejlődési stratégia felé - egy mélyinterjú felmérés tapasztalatai. *Agrártudományi Közlemények*. 45, pp. 39-46.
- Karcagi-Kováts A. (2009): Az MFA mutatók alkalmazásának lehetőségei a települési fenntarthatóság jellemzésében. *Agrártudományi Közlemények*. 34, pp. 107-116.
- Kiss K. (2011): Mennyire terheli a környezetet a hazai háztartások fogyasztása? A fogyasztási szerkezet vizsgálata ÁKM-együtthetőkkel. *Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest*, 50 p.
- Kotakorpi, E. – Lahteenoja, S. – Lettenmeier, M. (2008): Household MIPS - Natural resource consumption of Finnish households and its reduction. Finland: Ministry of the Environment, Helsinki, 160 p.
- Leip, A. – Billen, G. – Garnier, J. – Grizzetti, B. – Lassaletta, L. – Reis, S. – Simpson, D. – Sutton, M. A. – de Vries, W. – Weiss, F. – Westhoek, H. (2015): Impacts of European livestock production: nitrogen, sulphur, phosphorus and greenhouse gas emissions, land-use, water eutrophication and biodiversity *Environmental Research Letters*. 10 (115004)
- Lettenmeier, M. – Göbel, Ch. – Liedtke, Ch. – Rohn, H. – Teisched, P. (2012): Material Footprint of a Sustainable Nutrition System in 2050 – Need for Dynamic Innovations in Production, Consumption and Politics. In: Rickert, U. – Schiefer, G. (Szerk.): *System Dynamics and Innovation in Food Networks 2012*. pp. 584-598.
- Lettenmeier, M., Liedtke, C., Rohn, H. (2014): Eight tons of material footprint – Suggestion for a resource cap for household consumption in Finland. *Resources*. 3, pp. 488-515.
- Macdiarmid, J. – Kyle, J. – Horgan, G. W. – Loe, J. – Fyfe, C. – Johnstone, A. – McNeill, J. (2011): Sustainable diets for the future:

- can we contribute to reducing greenhouse gas emissions by eating a healthy diet? *The American Journal of Clinical Nutrition*. 92, pp. 632-639.
- Lucas, M. – Rohn, H. – Lettenmeier, M. – Liedtke, Ch. – Wiesen, K. (2016):** The nutritional footprint – integrated methodology using environmental and health indicators to indicate potential for absolute reduction of natural resource use in the field of food and nutrition. *Journal of Cleaner Production*. 20, pp. 161-170.
- Mancini, L. – Lettenmeier, M. – Rohn, H. – Liedtke, C. (2012):** Application of the MIPS method for assessing the sustainability of production-consumption system of food. *Journal of Economic Behavior and Organization*. 81, pp. 779-793.
- Masset, G. – Vieux, F. – Verger, E. O. – Soler, L. – Touazi, D. – Darmon, N. (2014):** Reducing energy intake and energy density for a sustainable diet: a study based on self-selected diets in French adults. *The American Journal of Clinical Nutrition*. 99, pp. 1460-1469.
- Moll, H.C. – Noorman, K.J. – Kok, R. – Engström, R. – Throne-Holst, H. – Clarc, C. (2005):** Pursuing More Sustainable Consumption by Analyzing Household Metabolism in European Countries and Cities. *Journal of Industrial Ecology*. 9, pp. 259-275.
- Pimentel, D. – Hepperly, P. – Hanson, J. – Douds, D. – Seidel, R. (2005):** Environmental, Energetic, and Economic Comparisons of Organic and Conventional Farming Systems. *BioScience*. 7, pp. 573-582.
- Risku-Norja, H. – Mäenpää, I. (2007):** MFA model to assess economic and environmental consequences of food production and consumption. *Ecological Economics*. 60, pp. 700-711.
- Smith, A. – Watkiss, P. – Tweddle, G. – McKinnon, A. – Browne, M. – Hunt, A. – Treleven, C. – Nash, Ch. – Cross, S. (2005):** The Validity of Food Miles as an Indicator of Sustainable Development. Report Nr. ED50254.
- Stehfest, E. – Bouwman, L. – van Vuuren, D. P. – den Elzen, M. G. J. – Eickhout, B. – Kabat, P. (2009):** Climate benefits of changing diet. *Climatic Change*. 95, pp. 83-102.
- Stehle, P (Szerk.) (2013):** NATIONAL ADULT NUTRITION SURVEY Summary Report. German Nutrition Society, Bonn, 73 p.
- Teisl, M. F., 2011.** Environmental Concerns in Food Consumption. *The Oxford Handbook of the Economics of Food Consumption and Policy*. Lusk, J.L.; Roosen, J. and Shogren, J.F (Eds.). Oxford, 26 p.
- Tukker, A. – Goldboom, R. A. – de Koning, A. – Verheijden, E. – Kleijn, R. – Wolf, O. – Pérez-Domínguez, I. – Rueda-Cantuche, J. M. (2011):** Environmental impacts of changes to healthier diets in Europe. *Ecological Economics*, 70. pp. 1776-1780.
- Vetóné Móznér, Zs. (2014):** A fenntartható ételmiszer-fogyasztás lehetőségei. *Magyar Tudomány*. 7, pp. 730-739.
- Vetóné Móznér, Zs. – Csutora M. (2014):** Designing lifestyle-specific food policies based on nutritional requirements and ecological footprints. *Sustainability: Science, Practice, & Policy*. 2, pp. 47-59.
- Vetóné Móznér Zs. (2012):** Fenntartható életmódok felé: Lehet-e az ételmiszer-fogyasztás fenntartható? In: Kerekes Sándor, Csutora Mária (szerk.) *Fenntartható fogyasztás?: Trendek és lehetőségek Magyarországon: OTKA 68647 sz. kutatás eredményei*. 306 p. Budapest: Aula, pp. 110-138.
- Walton, J (szerk.) (2011):** National adult nutrition survey. Summary Report. Irish Universities National Alliance, 40 p.
- Wiedmann, T. O. – Schandl, H. – Lenzen, M. – Moran, D. – Suh, S. – West, J. – Kanemoto, K. (2015):** The material footprint of nations. *PNAS*. 20, pp. 6271–6276.
- (WHO) World Health Organization (2013):**

Global nutrition policy review: what does it take to scale up nutrition action? WHO, Geneva, 124 p.

(WHO) World Health Organization (2016): World health statistics 2016 – Monitoring health for sustainable development goals. WHO, Geneva, 136 p.

(WHO) World Health Organization (2015): Healthy diet. Fact sheet Nr. 394. Update September 2015.

(WHO) World Health Organization and UN FAO (2003): DIET, NUTRITION AND THE PREVENTION OF CHRONIC DISEASES. WHO, Geneva, 160 p.

Wirsenius, S. – Azar, Ch. – Berndes, G. (2010): How much land is needed for global food production under scenarios of dietary changes and livestock productivity increases in 2030? Agricultural Systems. 103, pp. 621-638.

A magyarországi községekben élő háztartások villamosenergia fogyasztásának modellezése

**Durkó Emília¹ -
Dr. Huzsvai László -
Dr. Csipkés Margit**

Jelen cikkünkben egy reprezentatív kutatás első szakaszát mutatjuk be. A kutatásunk adatbázisát Magyarország összes településének villamosenergia-fogyasztási adatai adták, és arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az egy főre eső háztartási villamosenergia-fogyasztás különbözik-e a vidéken és a városban. Természetesen külön megneveztük azokat a településeket, amelyeknél kiugró fogyasztási adatokkal találoztunk, és magyarázatot kerestünk a jelenségre.

A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtéséből világosan kiderül, hogy a nagyobb települések általában (nagyvárosok, főváros) magasabb GDP-termelő képességgel bírnak, alacsonyabb a munkanélküliségi ráta, és magasabb az életszínvonal (KSH, 2015). Ez alapján a nagyobb, városi településeken élők háztartásában, a mai kor igényeit kielégítő informatikai, háztartási, szórakoztató-elektronikai cikkek átlagosan gyakrabban,

és nagyobb számban fordulhatnak elő, és több villamosenergiát fogyasztanak, mint az iménti mutatókban rendszerint alacsonyabban teljesítő, kisebb falvakban. Másrésről ezek a berendezések korszerűbbek, energia-takarékosak, így lehet, hogy összességében ugyanannyi vagy kevesebb a villamosenergia-igényük, mint a szegényebb településeken, szegényebb családok korszerűtlen, áramfaló háztartási gépeinek, berendezéseinek.

Magyarországon területén napjainkban összesen 3 154 település található, amelyek közigazgatási területükkel hézagmentesen lefedik az ország egészét, és mind területileg, mind funkcionálisan hálózatot alkotnak. Ebből 346 városi rangú.

Magyarországon egy ember átlagos kiadásainak több mint egy ötödét költi energiadíjakra, a legfrissebb KSH jelentés szerint Magyarországon az egy főre jutó havi kiadások, egy adott háztartásban, 8,9%-kal nőttek

¹ Durkó Emília kutatómunkáját a Pallas Athéné Domus Scientae Alapítvány és a Nemzeti Tehetség Program támogatta.

2015-ben az előző évhez képest, és átlagosan ez az összeg 74 608 Ft-ot jelent (MTI, 2016). Ebből az összegből a kiadások 23%-át, azaz 16 595 Ft-ot a lakásfenntartásra és energiadíjakra költötték. Ezért is tartjuk fontosnak a kategórián belül egy jelentős tétel, a villamosenergia piacának vizsgálatát Magyarországon.

A cikkünkben a számításokhoz, illetve a modellek összeállításához az R statisztikai programot használtuk.

1. Anyag és módszer

1.1. Község településkategória lehatárolása

Jogilag ma ötféle településkategória létezik Magyarországon: község, nagyközség, város, megyei jogú város, főváros. Kutatásunkban a KSH (2015) Településhierarchia c. számában a települések 2014. január 1-jei jogállásából indultunk ki. A településhálózat két nagy csoportját – városok és községek – népesség-nagyság-kategóriák alapján szeretnék volna tovább bontani, azonban azzal a problémával találkozunk, amivel munkánk során mi is, hogy az egyes csoportokat (nagyváros, középváros stb.) a szakirodalom más-más értékhatárok között említi, nincs egységes álláspont például a középváros minimális és maximális népességére vonatkozóan.

Munkánk során a községekhez soroltuk az 5 000 főnél alacsonyabb lakónépességű településeket, és a lakónépességszám továb-

bi bontásában (törpefalu, aprófalu, kisfalu, falu) ezeket vizsgáltuk. A lakosság község kategória szerinti lebontását az R statisztikai program segítségével végeztük el. Az 1. táblázatban bemutatjuk a vizsgált község kategóriák főbb jellemzőjét.

A kategóriákhoz tartozó lakosság számát lakónépességként definiáltuk, ami nem azonos a lakossággal. A lakónépesség az adott területen lakóhellyel rendelkező, de másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen a területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes száma (KSH, 2015a). Tehát a ténylegesen adott településen életvitelszerűen élő fogyasztási adataival kalkuláltunk.

1.2. A modell összeállítása

A háztartási villamosenergia-fogyasztás alakulását vizsgáljuk annak függvényében, hogy az adott háztartás mekkora településen, azaz melyik község kategóriában működik. A különböző községek háztartásaitól hasonló eredményeket várunk, mert habár különböznek olyan mutatókban, melyek befolyásolhatják a fogyasztási magatartásukat, úgy véljük, ezek a hatások kiegyenlítik egymást. Gudipudi et al (2016) szerint a lakosságszám és a népsűrűség mutató jó eszköze lehet a város funkciói és azok fenntarthatóságának vizsgálatára.

Hipotézisünk igazolására lineáris regressz-

1. táblázat

Településkategóriák meghatározásának összehasonlítása

Megnevezés	Törpefalu	Aprófalu	Kisfalu	Falu
lakónépesség (fő)	0-200	201-500	501-1000	1001-5000
n (elemszám) (db)	413	713	648	1109
n szűrés után (db)	380	677	597	1019
átlagos fogyasztás (GJ/fő)*	4,5	3,9	3,7	3,8
átlagos fogyasztás szűrve (GJ/fő)*	4,2	3,8	3,6	3,7

*kerekített értékek

Forrás: I2 alapján saját szerkesztés és számítás

sziós modellt használtunk, melynek ismert felírása:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \varepsilon$$

ahol konstans, az a pont ahol a regressziós egyenes metszi az y tengelyt, és a változó súlya, azt fejezi ki, hogy x egységnyi változása mekkora növekedést idéz elő y becslésében. A becslés csak tökéletes kapcsolat esetén lenne hibamentes ($r=1$ vagy $r=-1$), ezért tartalmaz bizonytalanságot, fehér zajt. A modellünk ez alapján:

$$\text{ÁRAM}_i = f(\text{LAK}_i) + \varepsilon$$

ahol a 2014-es egy főre eső háztartási villamosenergia-fogyasztás alakulását magyarázzuk (ε) a lakónépesség számával (LAK_i).

1.3. Kiugró adatok szűrése

Az általunk összeállított adatbázisban találkoztunk kiugróan alacsony-és magas értékekkel, melyek torzíthatják az eredményeket. Ezt standard normális eloszlás közelítésével kiszűrtük ki, az értékeket standardizáltuk, és az 1,64 abszolút értékénél nagyobbakat kizártuk az elemzésből. A szűrés után a községek száma, ezáltal az adatbázis elemeinek száma összesen 210-zel csökkent (2. táblázat).

1.4. Energiaköltség számítása

A villamos energia fogyasztói egységárát kilowattórában határozzák meg, ezért az eredetileg GJ-ban használt adatokat kWh-ra átváltottuk. 1 GJ 277,7 kWh-nak felel meg.

A villamosenergia fogyasztói árának meghatározásakor az EON ajánlásait beépítettük. Az ár fogyasztástól függően két részből áll (EON, 2016):

- 35,33 Ft/kWh 1320 kWh-ig,
- 37,76 Ft/kWh 1320 kWh feletti részre, illetve függ a csúcs-és völgyidőszaki áramfogyasztás nagyságától is:
  - 43,44 Ft/kWh
  - 32,80 Ft/kWh.

Mindezek figyelembe vételével 40 Ft/kWh energiaárral számolunk. Feltételezzük, hogy az 1 320 kWh óra feletti fogyasztás is jellemző a lakossági fogyasztók villamosenergia-igényére, és számolunk a csúcs-és völgyidőszaki árammal is.

A háztartási költségek számításának másik eleme az egy háztartásban élők száma. Ezt a KSH országos átlaga (2,3 fő/háztartás) helyett saját magunk határoztuk meg községenként a háztartási villamosenergia fogyasztók számának és a település lakónépesség nagyságának

2. táblázat

Kiugró értékű háztartási villamosenergia-fogyasztású községek 2014-ben

Törpefalu n=380 db	Aprófalva n= 677 db	Kisfalva n= 597 db	Falva n= 1019 db
Bakonyság	Ábrahámhegy	Badacsonytördemic	Alsóörs
Balatonrendes	Aszófó	Balatonakali	Alsóvadász
Becskeháza	Balatoncsicsó	Balatonmáriafürdő	Arló
Bódvarákó	Balatonszepezd	Balatonőszöd	Badacsonytomaj
Cserhátszentiván	Balatonudvari	Balatonszőlős	Balástya
Csertalajos	Borsodgeszt	Bánk	Balatonfenyves
Döröske	Bozsok	Beregsurány	Balatonföldvár
...	...	...	...
Vásárosbéc	Vászol	Zánka	Zebegény
Zsujta	Velem	Zsana	Zsombó

Forrás: Saját számítás

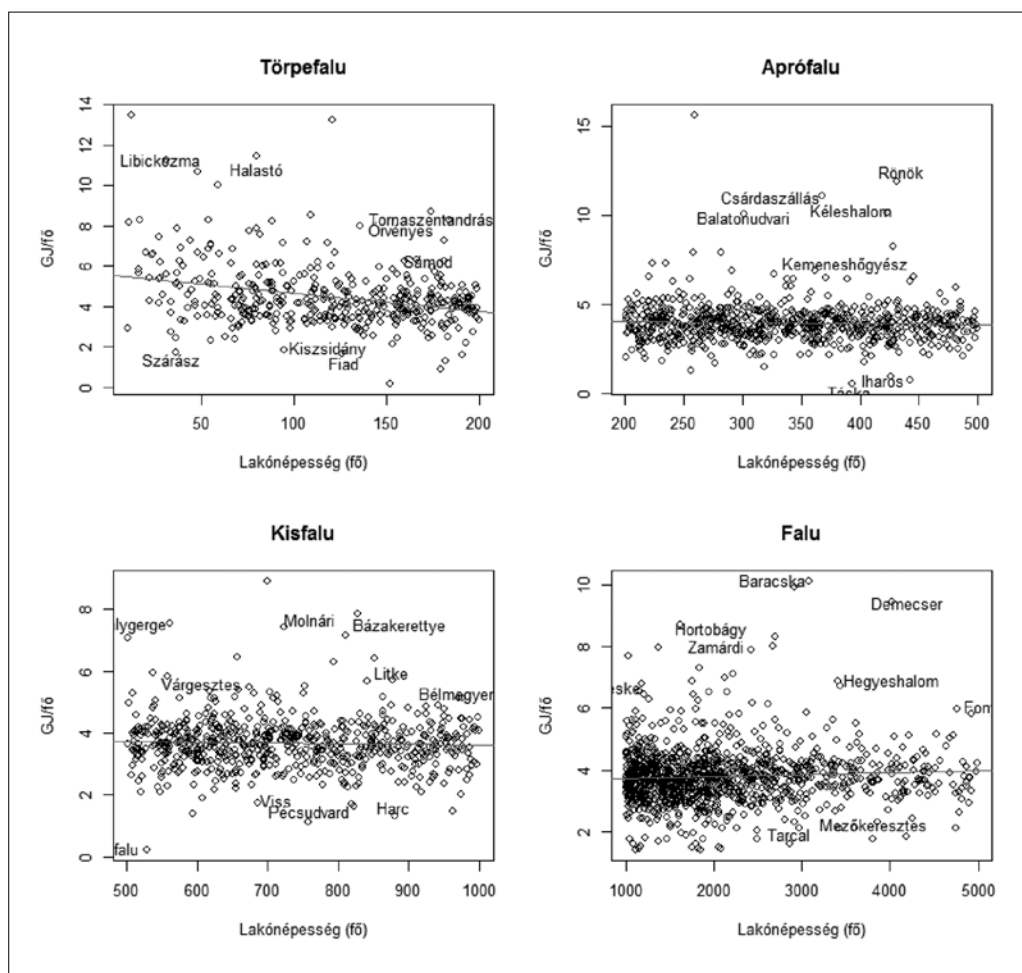
ismeretében. Így az egy háztartásban élők száma és az egy villanyóra-ra jutó fők száma nem fog megegyezni. A tényleges költségek meghatározása azonban az utóbbi mutatóval sokkal pontosabb.

A háztartási villamosenergia fogyasztók száma azoknak a háztartásoknak a száma, amelyek villamosenergia szolgáltatásban részesülnek, és fogyasztásukat háztartási árszabással külön-külön számolják el.

2. Eredmények

2.1. A háztartási villamosenergia-fogyasztás alakulása községekben

Ebben a fejezetben Magyarország községeinek áramfogyasztási adatainak felhasználásával a mért fajlagos háztartási áramfogyasztást mutatjuk be. Ismertetjük azokat a településeket is, melyek különösek a fogyasztási adatok szempontjából: valamilyen oknál fogva vagy nagyon magas, vagy rendkívül szerény áramfogyasztást mértek náluk.

1. ábra

Magyarország községeinek háztartási villamosenergia-fogyasztása 2014-ben

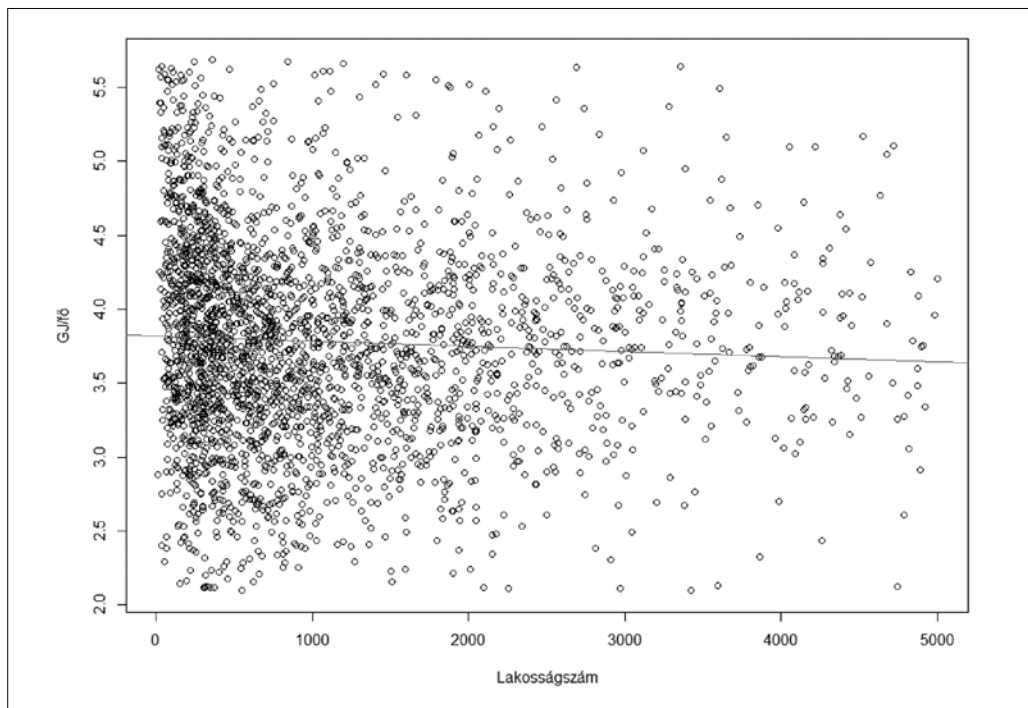

Az 1. ábrán Magyarország községeinek egy főre eső éves háztartási villamosenergia-fogyasztása (GJ/fő) látható. A községek fajlagos fogyasztását a lakónépesség függvényében (fő) mutatjuk be, így arra várunk választ, hogy a lakónépességszám változásának következtében hogyan alakul az egy főre eső háztartási áramfogyasztás a községekben. Az ábrán jelölt pontok a kiugró, kategóriákra nem jellemző értékek közül nevesítik a legnagyobb szórásúakat, a piros vonal pedig az illesztett regressziós egyenes.

Korábbi eredményeinkkel összevetve megállapítható, hogy az általunk vizsgált legkevesebb lélekszámú településkategóriában (0-5 000 fő) szóródnak a legjobban az adatok. Az 1000 fő alatti községekben az áramfogyasztás különösen széles határok között mozog, az 500 főnél kisebb lakosságú falvak-

ban pedig az egy főre eső áramfogyasztás egyedülállóan a 10 GJ-t is megközelíti. Itt találunk két szélsőséges fogyasztási adatot, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei, egymástól mindössze 100 kilométerre fekvő település esetén: Zsujtán szélsőségesen alacsony, mindössze 0,16 GJ/fő, míg a hasonló lakónépességű Borsodgeszten az egy főre eső áramfogyasztás 15,6 GJ/fő. A 2 000 fő feletti falvak fogyasztási adatai homogénnek tekinthetők, közülük Karácsond, Múcsony és Mályi esetében mérhető a kiugróan magas, 10 GJ-os érték.

Látható tehát, hogy a községekben a fogyasztásban különösen magas adatok, és nagy különbségek tapasztalhatók, valamint a lakónépesség számának előre haladtával egyre szűkebb intervallumba helyezhető az egyébként egyre kisebb áramfogyasztás.

2. ábra

Szűrt adatok Magyarország községeinek háztartási villamosenergia-fogyasztásáról 2014-ben (GJ/fő)

2.2 Jellemzően mennyi villamos energiát fogyaszt egy magyar ember a vidéken?

Szélsőséges adatokkal találkoztunk. Az adattisztítással kapott eredmények már homogénebb képet festenek a fogyasztási szokásokról a községekben (2. ábra).

A 2. ábrán Magyarország községeinek egy főre eső háztartási villamosenergia-fogyasztása (GJ/fő) látható a tisztított adatbázis adatainak felhasználásával. Az ábrán már nincsenek az átlagtól rendkívül eltérő fogyasztási adatok. A piros vonal jelen esetben is az illesztett regressziós egyenes.

A községekre jellemző egy főre eső háztartási energiafogyasztás 2-5,5 GJ között szóródik, míg az előző esetben 0,1-16 GJ között szerepelt ez az érték. A tisztított adatbázisban nincs akkora különbség az 1 000-nél kisebb és a 2 000 fős falvak fogyasztási adatai között. Ezen az ábrán is jól érzékelhetően visszaköszön, hogy magasabb lélekszámú településekből kevés van Magyarországon, ezért látszólag nagyon szóródnak az egyébként közeli értékek.

A községek lakói átlagosan 3,78 GJ áramot fogyasztottak 2014-ben, miután a kiugró adatokat kiszűrtük. A szűrés következtében a fogyasztás 0,12 GJ-lal esett vissza.

2.3. A lakóhely és villamosenergia-fogyasztás kapcsolatának vizsgálata

A villamosenergia-fogyasztásra a lakónépesség nagyságának függvényében vontunk le következtetéseket. A 3. táblázatban az összefüggés-vizsgálat eredményeit tüntettük fel.

Az egy főre eső villamosenergia-felhasználás a lakónépesség növekedésével csökken a községekben, a változás azonban parányi mértékű: a lakosság egységnyi növekedése átlagosan 0,00003506 GJ-val kevesebb áramfogyasztással jár. A lakossági áramfogyasztás alakulását itt csak kis részben ($R^2=0,27\%$) magyarázza a lakosság száma. Véleményünk szerint a szignifikáns kapcsolatot a megfigyelések magas száma okozza, és ez gyakorlatilag nem tekinthető valódi összefüggésnek.

3. táblázat

Összefüggés-vizsgálat

	Törpefalu				
	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)	
(Intercept)	5.540680	0.185904	29.804	< 2e-16	***
Lakónépesség (fő)	-0.008974	0.001431	-6.269	9.19e-10	***
	Aprófalú				
(Intercept)	4.1168817	0.1786547	23.044	<2e-16	***
Lakónépesség (fő)	-0.0005852	0.0005158	-1.135	0.257	
	Kisfalú				
(Intercept)	3.8453800	0.1748257	21.996	<2e-16	***
Lakónépesség (fő)	-0.0002444	0.0002354	-1.038	0.3	
	Falú				
(Intercept)	3.669e+00	6.684e-02	54.883	<2e-16	***
Lakónépesség (fő)	6.224e-05	2.884e-05	2.158	0.0311	*

Megj.: Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Forrás: Saját számítás

Az összefüggés-vizsgálatot minden egyes község kategóriára is elvégeztük. Szignifikáns összefüggést csak két esetben kaptunk: a törpefalvaknál a lakónépesség gyarapodása az egy főre eső fogyasztás csökkenését okozza, míg a falvak esetében ez ellentétes irányú hatást vált ki. Mindkét esetben azonban nagyon kis mértékű előidézett változásról van szó. Az apró-és kisfalvak is a törpefalvak eredményét erősítik, szintén hasonlóan kis mértékű változással.

2.4. Mennyibe kerül egy községben élő háztartás éves villany számlája Magyarországon?

Tanulmányunkban kiszámítottuk, hogy az egy villanyórára jutó fogyasztók száma a községek kategóriákban hogyan alakult (4. táblázat). Az összes községet együtt vizsgálva az egy főre jutó átlagos villanyóra fogyasztás 2 GJ/fő. Figyelembe véve, hogy a háztartási villamosenergia díja 40 Ft/kWh, és Magyarországon 2014-ben község kategóriától függően egy villanyórára 1,5-2,3 főt számoltunk, egy háztartás átlagosan 2 140 kWh villamos energiát fogyasztott. Az egy villanyórára jutó lakosság szám azért alacsonyabb az átlagos háztartás nagyságnál (2,3 fő/háztartás), mert egy család tulajdonában több ingatlan (itt villanyóra) is lehet. Az átlagfogyasztás így 83 500 Ft-tal terhel meg egy háztartást.

A településkategóriák eltéréseit jól mutatja a 4. táblázat, melyben egy átlagos magyar háztartás éves villamosenergia fogyasztása látható a lakóhely típusa szerint. A költségek 72 000-93 500 Ft között változtak. Érdekes tendencia figyelhető meg: minél kisebb egy település, annál alacsonyabb az egy főre eső átlagos háztartási villamosenergia-fogyasztás költsége, annál alacsonyabb az egy villanyórára jutó fők száma, viszont annál magasabb az egy főre jutó költség.

Tehát, a legkisebb törpefalvakban a legmagasabb az egy főre jutó költség, és a legalacsonyabb az egy háztartásra jutó költség. Utóbbi az alacsony villanyórára jutók számának köszönhető. A törpefalvakban a magas átlagos fogyasztást (4,2 GJ/fő) ellensúlyozta az alacsony egy villanyórára jutó fogyasztók száma (1,53 fő), így a kategóriák közül legalacsonyabb költséget a törpefalvakban élő háztartások fizetnek a villamosenergia-fogyasztás után, 72 500 Ft-ot. A törpefalvakat az aprófalvak követik, 84 500 Ft-os különbséggel. A kisfalvakban alacsonyabb áramfogyasztást (3,6 GJ/fő) és magasabb, az országos átlaggal egyenértékű egy villanyórára / háztartásra jutó értéket (2,3 fő) számoltunk, ezáltal 91 500 Ft a háztartások éves költsége. A legmagasabb éves háztartásra költséget az 1 000 főnél nagyobb községekben, a falvakban számoltuk.

4. táblázat

Villamosenergia-költségek 2014-ben

Településkategória	Egy villanyórára jutók száma (fő)	Egy főre jutó költség (Ft)*	Egy háztartásra jutó költség (Ft)*
Törpefalu	1,53	47 100	72 500
Aprófalu	1,99	42 500	84 500
Kisfalu	2,28	40 150	91 500
Falu	2,26	41 400	93 500
Átlag	2,02	42 800	85 500

* kerekített értékek

Forrás: Saját számítás

Következtetések

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy a községek egy főre eső háztartási villamosenergia felhasználása hogyan változott a létszám növekedésével. A fogyasztásban különösen magas értékek, és nagy különbségek jelentkeztek. Az adatok vizsgálatával megállapítható, hogy a lakónépesség számának előrehaladtával egyre szűkebb intervallumba helyezhető az egyébként egyre kisebb áramfogyasztás.

Számos kiugró fogyasztási adattal találkoztunk. A legkisebb (0,16 GJ/fő) és a legnagyobb (15,6 GJ/fő) egy főre eső áramfogyasztású település között közel százszoros volt a különbség. Felmerül a kérdés, mi okozhat ilyen óriási eltéréseket, ennyire változóak lennének a fogyasztói szokások? Úgy gondoljuk, másban keresendők az okok.

A 259 lelkes Borsodgeszt esetében az országban egyedülállóan a legmagasabb, de Balatonrendes és Mátraszentimre fajlagos áramfogyasztási adatai (11 és 13 GJ/fő) is messze meghaladják a községekre jellemző értékeket. A háttérben húzódnak okokról az ELMŰ Hálózati Kft. mérés-technikai és mérőellenőrzési osztályának vezetőjének nyilatkozatából idézünk. A villamos hálózaton többféle okból keletkezhetnek veszteségek, egyik része a műszakilag indokolt, másik a nem indokolt veszteség, amely szándékos is lehet. Sajnálatos tény, hogy az áramlopás ennek a veszteségnek mintegy felét teszi ki. (11)

A hálózatot ért veszteségeken kívül más magyarázattal véleményünk szerint bizonyos esetekben a turizmus szolgálhat a szélsőségesen magas fogyasztásra. Az egy háztartásra eső áramfogyasztást lényegesen megemeli vagy akár meg is többszörözheti, ha a szállásadó otthonát szálláshelyként működteti. Így az oda bejelentett személyek száma átlagos (2-3 fő), míg üdülési szezonban pedig kedvező kapacitáskihasználás mellett ennek sokszorosa is lehet valójában. Hasonlók a körülmények Magyarország 40. leglátogatottabb üdülőhelyén, Mátraszentimrén illetve

környékén, ahol szállodák helyett inkább kisebb panziók létesültek, illetve magánházaknál bérelhettek szobát a vendégek. A kiugróan magas fogyasztású községek között szerepel huszonegy Balaton-parti település is. Évtizedekkel ezelőtt jellemzően a szocialista nagyvállalatok, intézmények önálló pihenőházakat építettek a mostani üdülőkörzetekben. Ezeknek csupán töredéke maradt fenn napjainkra, többségük pedig új névvel magánvállalkozásként üzemel, nagymértékben megnövelve ezzel a fajlagos lakossági áramfelhasználást.

Az egy főre eső áramfelhasználás és a lakosságszám alakulása között vélelmezhető ugyan összefüggés, de csak gyenge kapcsolat mutatható ki a változók között. Véleményünk szerint a törpefalvaknál a szignifikáns kapcsolatot a megfigyelések magas száma okozza, azonban ez gyakorlatilag nem tekinthető valódi összefüggésnek. Két község kategóriában szintén a fenti állítás érvényesül szignifikáns kapcsolat nélkül.

Érdekes tendenciát tapasztaltunk a költségek alakulásánál: minél kisebb egy település, annál alacsonyabb az egy főre eső átlagos háztartási villamosenergia-fogyasztás költsége, annál alacsonyabb az egy villanyórára jutó fők száma, viszont annál magasabb az egy főre jutó költség. Ez arra utal, hogy a legkisebb községekben sok áramot fogyasztanak, és kevesen laknak egy háztartásban.

Az átlagos fogyasztás 1 069 kWh/fő volt 2014-ben, amely egy főre vetítve 42 000 Ft költséggel járt, egy háztartásra vetítve pedig 85 500 Ft-ot tett ki. A Központi Statisztikai Hivatal számítása szerint egy fő villamos energiára évi 42 800 Ft-ot költ, összkiadásai 23%-át. (KSH, 2015b).

Ami a villamosenergia-költséget illeti, 2014-ben a legmagasabb villanyszámlák a falvakban (93 500 Ft/háztartás), a legalacsonyabbak pedig a törpefalvakban (72 500 Ft/háztartás) jelentkeztek.

Az áramfelhasználást jórészt más ténye-

zők is befolyásolják, amelyeknek az eddigi megállapításokra is hatásuk lehet. Ilyen például a jövedelem, és számításunkból kiderült, hogy az egy háztartásban élők illetve az egy villanyórára jutó fogyasztók száma. A kis falvakban élők átlagosan alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, ezért feltehetően a régebbi és magasabb energiafogyasztású berendezéseik magasabb áramfogyasztást okoznak. A gazdagabb társadalmi réteg környelmi szolgáltatásai a magasabb áramfogyasztásban (klíma, szórakoztató elektronika, stb.) nyilvánulnának meg, ugyanakkor a korszerűbb, energiatakarékos berendezéseik miatt összességében még sem nő az áramfogyasztásuk. Ezen tényezők vizsgálata további számításokat igényel.

Felhasznált irodalmak

- EON (2016):** Egyetemes szolgáltatói árák. http://www.eon.hu/Aram_informaciok_arak Letöltés: 2016.09.09.
- Gudipudi, R.- Fluschnik,T.- García Cantú Ros, A.- Walther, C.- Kropp, P.J. (2016):** City density and CO2 efficiency. *Energy Policy*. Volume 91. pp. 352-361. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421516300167> Letöltés: 2016.06.28.
- KSH (2015a):** Módszertan. <https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz10.html> Letöltés: 2016.06.16.
- KSH (2015b):** A háztartások életszínvonalára 2014-ben. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszin/hazteletszin14.pdf> Letöltés: 2016.09.11.
- KSH (2015):** Az összes háztartás adatai jövedelmi tizedek (decilisek), régiók és a települések típusa szerint (2010–). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc014d.html Letöltés: 2016.05.09.
- I1:** <http://24.hu/fn/uzleti-tippek/2015/01/29/aramlopas-es-aramkommando-mi-van-a-kulisszak-mogott/> Letöltés: 2016.10.07.
- I2:** <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok> Letöltés: 2016.08.30.

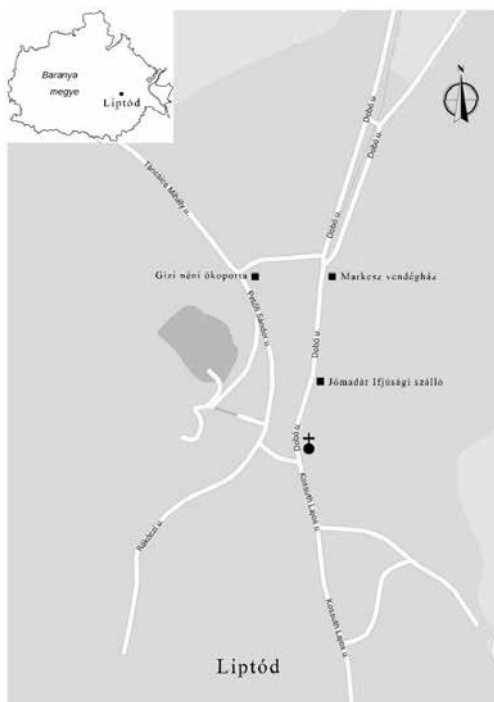

Egy élhető nemzetiségi aprófalu: Liptód - *A szabadidő-funkció a helyi társadalom aktivizálásában*

**Dr. Habil Aubert Antal -
Szeidl Klaudia**

Liptód (németül Liptowr, horvátul Liptoba, Liptov) község Baranya megye keleti részén, a Geresdi-dombság területén fekvő zsáktelepülés (1. ábra). A mohácsi járáshoz tartozó település négy domb közé ékelődve, azok völgyében, igazi festői környezetben helyezkedik el. A falu vonzereje a csend és a nyugalom, amely elsősorban a település zsákfalujellegéből adódik.

Liptód a török hódoltságig magyar lakta település volt, amint azt az 1554-ben török adóösszeírások is bizonyítják (Káldy-Nagy, 1960). I. Lipót császár hozzájárult, hogy menekülő szerbek áttelepüljenek Magyarországra, ezzel megváltozott Liptód lakosságának nemzetiségi összetétele. Az első szerb családok 1696-ban jelentek meg a településen. A szatmári-békét (1711) követően a szerb/rác nemzetiségű családok letelepedése tovább folytatódott, így a század közepén Liptód lakosságának szinte teljes egészét a szerbek alkották (Szita, 1978). A XVIII. századi német betelepítések során Baranyát, zömében német földesurai - akik birtokaikat haditettéért nyerték el - elsősorban bajor, lotharingiai, Fulda tartománybeli

1. ábra: Liptód
Szerk.: Szeidl K.

és svábföldi területekről fogadtak kedvezmények mellett munkaerőt (Hengl, 1985). Az első német telepések 1751-ben érkeztek a településre, akik az adókedvezmények kihasználása érdekében a környező falvakból vándoroltak el (Kovács, 2001). Liptód a frankföldi fuldai nyelvjárást beszélő, az ún. „fekete svábok” falvai közé tartozik. Elnevezésük a stifollerek, azaz Stift Fulder („Fulda-apátságok”). Innen ered e vidék magyarságánál is stífolder néven ismert szalámi készítményük (Wild, 1987). Az 1. számú táblázat kimutatja, hogy a német nemzetiség megjelenésével a szerb lakosság fokozatosan kisebbségbe került. Az első világháború eseményei és az azt követő békeszerződések új helyzetet teremtettek a magyarországi szerbség életében. A déli területeken a szerb csapatok kivonulását követően a lakosság az optálási lehetőséget kihasználva tömegesen hagyta el hazánkat, s költöztek a határ másik oldalára (Bottlik, 2005). Az optálás következtében a lipotódi szerb lakosság az 1920-as években végleg elhagyta a falut. Az elvándorlást követően Liptód egyértelműen német lakta településsé vált. A II. világháború véres eseményei összesen 93 halálos áldozatot követeltek (Hoffmann, 2010). A lakosság 10%-ának elvesztése demográfiai változást okozott, felborult a nemek eloszlása és megváltozott a lakosság korszerkezete, amely kihatott a mezőgazdaság munkaerőpiacára is. A II. világháborút követő sváb kitelepítések a környező falvakkal ellentétben Liptód lakosságát megkímélte, ezért a

németség arányában érdembeli változás nem történt. 1980-ban Liptód lakosságának 91%-a német nemzetiségűnek vallotta magát (KSH Népszámlálás 1980). Az ezredfordulón bekövetkezett nemzetiségi visszaesést a magyar lakosság fokozatos növekedése eredményezte. A népességszökkenés ellenére a településen élő német nemzetiség aránya 2014-ben is elérte az 50%-ot (KSH 2014).

A tanulmány során Liptódot Partzsch D. (1964) hét szociálgeográfiai alapfunkciója (munka; lakófunkció; szolgáltatás-ellátás; képzés és kultúra; szabadidő felhasználás; közlekedés és kommunikáció; társadalmi, közösségi élet) mentén kívántuk megvizsgálni. A falu történetét négy korszakra bontottuk, amelyeket elsősorban a foglalkozási szerkezet átalakulása és a hozzájuk szorosan kapcsolódó demográfiai folyamatok alapján határoztunk meg.

A letelepedéstől az 1949-ig tartó időszak: a szociálgeográfiai alapfunkciók harmóniája

Az alapfunkciók közül elsőként a **munka** funkciót vizsgáljuk meg. A 17. században letelepedett szerb lakosság elsősorban állattartással foglalkozott. Legnagyobb számban birkát és kecskét tartottak, későbbiekben mikor megkezdődött a kis területű szántóföldek megművelése, elterjedt a szerbek által kedvelt igásállat, az ökör tartása is. A település mezőgazdasága a német betelepítések

1. táblázat

Liptódon élő nemzetiségek számának alakulása 1783 - 1930 között

	1783	1850	1856	1862	1881	1900	1910	1920	1930
Magyar	-	8	10	8	8	26	65	28	21
Német	392	514	518	490	506	608	729	764	790
Szerb	303	311	300	380	258	208	191	164	4
Egyéb	-	5	6	7	16	11	18	6	10
Összesen	695	838	834	885	788	853	1003	963	825

Forrás: KSH alapján szerk. Szeidl K.

hatására megváltozott. A növénytermesztésben megjelent a búza és a burgonya, valamint a németiséghez szorosan kapcsolódó szőlőművelés. A pásztorkodást felváltotta az istállózó állattartás. A németek a szántás-vetésre lovakat tartottak (Historia Domus 1920). A XX. század elején megjelenő szarvasmarha tenyésztés fontos szerepet kapott a parasztgazdaságok életében, hiszen a tejelő szarvasmarha termékeinek egy részét a szomszédos falu (Babarc) tejszarnokában adták le, amely fontos kiegészítő jövedelmet jelentett a liptódi gazdák számára.

A másik meghatározó alapfunkció, a **lakófunkció**, amely a gazdálkodáshoz formálódott. A település szerkezete a patak völgy futásához igazodott, a fővölgyben a tulajdonos parasztházak sorakoztak, míg az oldalvöl-

gyek teraszaira szorultak az ún. „kisházások”. Ez a településszerkezet egyértelműen mutatja a parasztfalvak szociális rétegződését, szorosan összefügg a német öröklési renddel. A löszteraszokon a szőlőművelés Liptódon is életre hívta a pincésort, melyek közül a többségét présházakká építették át (Tóth, 1931). A településen élő német lakosság meghatározó szerepet töltött be a falu mai arculatának kialakításában. A telkek beosztása, a parasztházak Mendöl T. (1963) által leírt hajlított udvarú parasztház jellegét tükrözik, amely egyben a családok mezőgazdasági tevékenységre is utal. Egy jellegzetes liptódi sváb lakóház a fehérre meszelt oromfalával, az utcára néző kettő, ritkán három ablakkal, amelyek színes – sárga, zöld, barna – zsaluval rendelkeznek (1.kép).

Sváb parasztház Liptódon (Fotó: Szabó G. 2015)

1. kép:

A parasztház hosszanti oldala az udvarra néz, amelybe az ember az utcáról régebben az utcaajtón léphetett be, viszont mára ezek az ajtót a felújítások, átalakítások révén elvesztették funkciójukat. A díszes ajtó mögött hosszú és tágas folyosó húzódik. A házba belépvé elsőként a konyhába jutunk, ahol a családi élet jelentős része zajlott. Innen nyílik az ajtó az utcai szobába, amely az idegenek fogadására és megvendéglésére szolgál, ez az úgynevezett „tiszta szoba”. A konyha másik oldaláról nyílik a lakó- és hálószoba. E mögött helyezkedik el a kamra és a nyári konyha. Ezt követi a lóistálló, majd a tehenek és ökrök istállója. A házzal szemben az udvar túlsó részén található a sertés - és a baromfiól, mellette áll a göré a kukorica számára (Mendöl, 1963).

A szociálgeográfiai funkciók közül a **képzés és a kultúra** szerepe azért fontos, mert az egyén ennek révén szerzi meg azokat az ismereteket, amikkel környezetéhez alkalmazkodni tud, általuk sajátítja el a közösséghez való tartozás alapfeltételének számító magatartásformákat (Berényi, 2003.). A Liptód központjában működő általános iskolában már a 19. század elején tanulhattak a diákok (Petrovich E. 1976). Kezdetben egy tanteremből és egy tanító szobából állt az iskola, de az 1910 szeptemberében átadott új római katolikus iskola már két tanteremmel és két tanári lakással rendelkezett (Petrovich, 1976). Az 1920-as években lehetőség nyílt a kisebbségi nyelv oktatására, így a falu német nemzetiségű diákjai saját anyanyelvükön tanulhattak az iskolában (Laki, 1983).

A **közlekedés és kommunikáció** funkció lehetővé teszi az ember és a társadalmi alapfunkciók kapcsolatát, valamint a funkciók közötti térbeli kapcsolat kialakulását (Berényi, 2003.). Az 1950-es évek elején szilárd útburkolat csak a szomszédos Babarc település és a bekötő út mentén elhelyezkedő gazdaság között épült meg, amely a gazdaságban megtermelt javak szállításának megkönnyítését szolgálta. Az aszfaltos út hiánya a sok kellemetlenség mellett pozitívan is befolyásolta a

falu történelmét, hiszen az 1946-47-es sváb kitelepítési hullám nem érte el a falut, mert a zord időjárás miatt a földes út járhatatlanná vált, emiatt katonák többszöri próbálkozás ellenére sem tudták megközelíteni Liptódot (Hoffmann, 2010.).

A **közösségi lét** szociálgeográfiai értelemben az individuum és a csoport emberi kapcsolatokon alapuló térbeli létmegnyilvánulásait fejezi ki (Berényi, 2003.). Az együtt eltöltött ünnepnapok fontos szerepet játszottak Liptód közösségi életében. Ekkor alakultak ki a később szokássá váló helyi hagyományok, az ünnepekhez kapcsolódó programok, események.

A **szolgáltatás-ellátás funkció** kezdeti stádiumban van jelen, hiszen ekkoriban a falu lakossága szinte teljes mértékben önálló volt. A faluközpontjában működő kis kapacitású bolt biztosította az egyéb szükségletek beszerzésének lehetőségeit. A faluban élő orvos 1940-es évek elején elköltözött, ezután a szajki orvos látta el a betegeket (Hoffmann, 2010.).

Az önálló, állattartó emberek **szabadidő** felhasználása szorosan igazodott a gazdaság „menetrendjéhez”, ebből kifolyólag a szabadidő a helyi társadalom szokásrendszere szerint az ünnepekre korlátozódott.

Az 1949-től 1970-ig tartó időszak: „alkalmazkodás és válaszok” a szocializmus kihívásaira

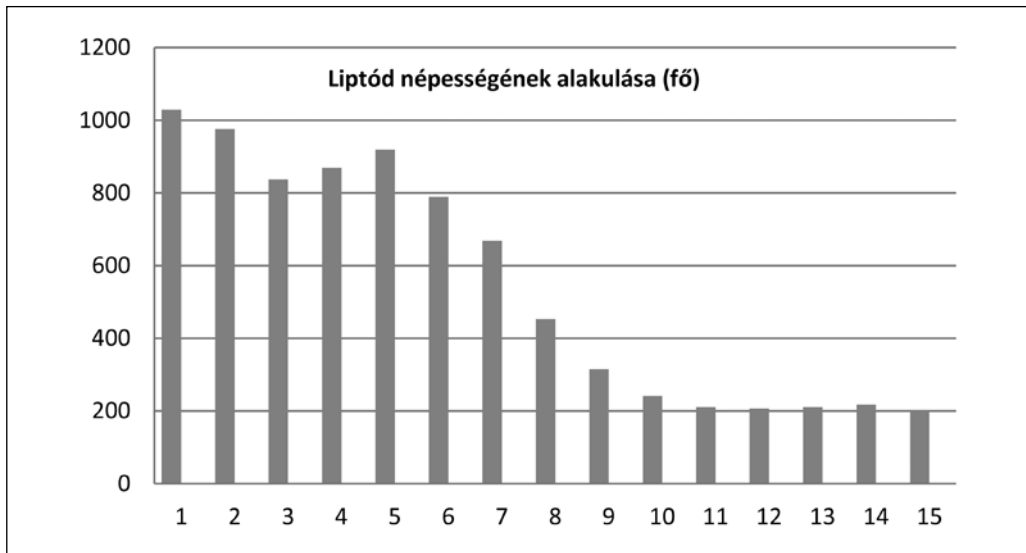
A Liptódi Állami Gazdaság megalakulásával kezdetét vette a **munka funkció** átalakulása, amely az 1949-ben megalakuló liptódi „Alkotmány” Mezőgazdasági Termelő Szövetkezeti Csoport (továbbiakban Tszcs.) hatására gyökeresen megváltozott. Liptód nyugati és északnyugati földterületei állami tulajdonba kerültek és beindult a nagyüzemi gazdálkodás (Hoffmann, 2010.). A még saját tulajdonnal rendelkező földműveseket kényszerítették, hogy belépjenek a Tszcs-be, amit a nagy nyomás hatására meg is tettek. Ez az

intézkedés volt a változás kiindulópontja, hiszen a földbirtokok egyesítésével, a Liptódra koncentrálódott munka funkció megszűnése miatt megjelent az ingázás. A Liptódi Állami Gazdaságot beolvasztották a Babarci Állami Gazdaságba. Ekkoriban a falu lakosságának már több mint a fele ebben a Gazdaságban dolgozott. A terület domborzatából eredően az ígáslovak egyre nehezebben bírták a földműveléssel kapcsolatos munkák elvégzését, ezért szükségessé vált a gépállomány fejlesztése. 1950-ben elkészült Babarcpusztán az új mezőgazdasági üzem, mely keretén belül új istállók, magtár és javító műhely épült. 1968-ban újabb 100 férőhelyes tehénistállót épült, amely a kapacitás növekedés mellett minőségbeli javulást eredményezett a Gazdaságban (Hoffmann, 2010). Az idő előrehaladtával fokozatosan fejlődött a Tsz., majd a kezdeti nehézségeket leküzdve egyre eredményesebben folyt a gazdálkodás.

Ebben az időszakban a változások a **lakó funkciót** is érintették. Elindult a munka és lakó funkció térbeli szétválása. A fiatalabb

generáció kevésbé vállalta az ingázását, ami az 1950-es évek elejétől erősödő népességcsökkenést eredményezett. A negatív népmozgalom első lépése az 1947-ben Felvidékről, Szomolyáról betelepített magyar lakosság elköltözése volt. Az elvándorlás oka földhasználati joguk lejárása volt, ezért meg kellett volna venni a birtokaikat, viszont a telepesek nem tudtak beilleszkedni Liptód közösségi életébe, így továbbálltak (Kovács, 2001). A 152 fő elköltözésével meginduló népességfogyást tovább erősítette a „szabad házasságkötés”. A vagyonek Kobzás után már nem voltak érdekházasságok, így sok fiatal, akik nem vállalták az ingázást a környező településekre mentek férjhez illetve nősültek meg. Ezzel indokolható, hogy 1960-ra már 789 főre esett vissza a lakosság (2. ábra). A legnagyobb költözési hullám az 1970-es években zajlott le. Ekkoriban ugyanis egy tudatos falu elszorvasztás zajlott Magyarországon, ami elsősorban az aprófalvakat sújtotta és az építési tilalomban nyilvánult meg. A tilalom hatására a kisebb falvakból a mobilis népesség a fejlettebb vá-

Liptód népességszámának alakulása 1910-től napjainkig

Forrás: KSH alapján szerk. Szeidl K.

2. ábra

rosokba költözött. Ily módon próbáltak munkaerőt biztosítani az újonnan épült gyárak és üzemek részére (Grünwald, 1997).

A **képzés és kultúra** területén is történt változás, amely az elnéptelenedési tendenciához köthető. A iskolába beiratkozott diákok alacsony száma miatt a felső tagozatos diákok az 1961-es tanévet már a környező települések intézményeiben kezdték meg. Az alsó tagozatban kezdetben az osztályok összevonásával próbálták életben tartani az iskolát, azonban a 9 éven át tartó küzdelem ellenére az évtized végére a helyi iskola végleg bezárta a kapuit. A diákok Babarcon illetve Lánycsókön folytatták tanulmányaikat (Laki, 1983). Az 1970-ben megszűnt iskola épületét és a hozzá tartozó tanító lakásokat átalakították. Jelenleg a tantermek kultúrházként funkcionálnak, a lakásokból irodákat alakítottak ki, ahol a Polgármesteri Hivatal kapott helyett.

Az „alkalmazkodás” korszaka a **közlekedés és kommunikáció** funkcióban is megjelent. A munkavégzés helyszínének megváltozásával szükségszerűvé vált a település és a gazdaságot összekötő jó minőségű aszfaltos út, amely a Tszcs. fellendülésének köszönhetően 1963 nyarára el is készült, amely ekkor még csak Liptód központjáig, a templomig tartott az út.

A **társadalmi, közösségi lét, a szolgáltatás-ellátás és a szabadidő felhasználást** a változás hullámai nagymértékben nem érintette. A közösségi lét és a szabadidő eltöltés kapcsolata az ingázás hatására megerősödött, hiszen a lakosok munkájukból kifolyólag az ünnepnapokon tölthették el együtt az idejüket.

Az 1970-től az ezredfordulóig tartó időszak: a „demográfiai erózió” felerősödésének ideje

A **munka** funkció ebben a korszakban tovább formálódott. Az idő múlásával folyamatosan fejlődött a Tsz. és a kezdeti nehézségeket leküzdve egyre eredményesebbé vált. A későbbi években egyesült előbb a Babarci Béke,

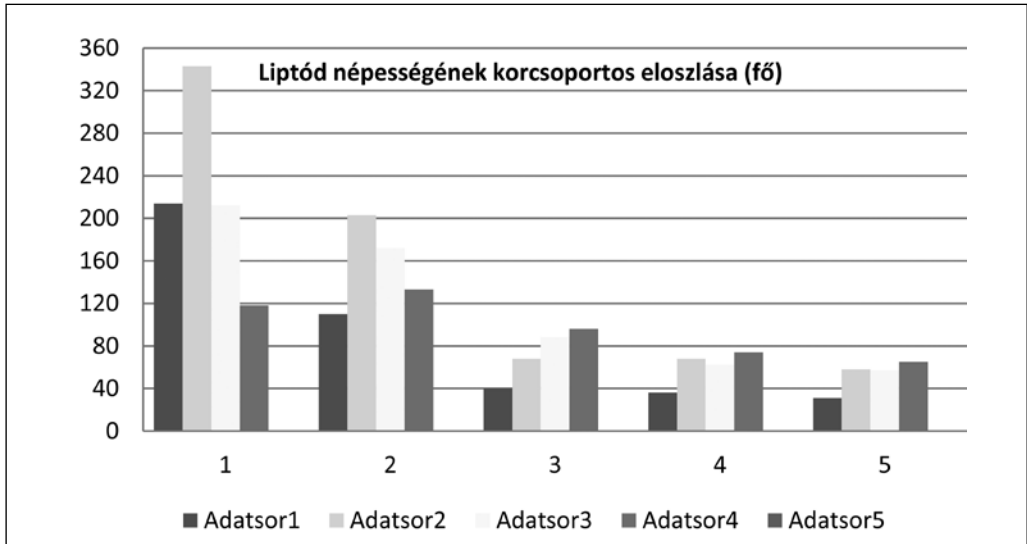
majd a Szajki Béke Tsz-szel. A gépállomány növekedése és hasznosítása a munkafolyamatok megkönnyítése ellenére negatív hatással volt a dolgozókra. A korszerűsítés hatására elindult a fokozatos létszámleépítés, amely Liptód lakosságát is érintette (Hoffmann, 2010). A következő nagy változás a rendszerváltás idején következett be a térség mezőgazdasági szerkezetében. Az 1990-es évek elején a közös tulajdonú földek újra magánkézbe kerültek és visszatért a kisparcellás mezőgazdasági termelés. A reprivatizáció hatására sokan újra a saját földjeiket kezdték művelni, azonban nem bírták felvenni a lépést a nagyobb gazdaságokkal, ezért az agrárszektor nem biztosított megélhetést számukra és az ezredfordulóra fokozatosan a háttérbe szorult. Az ingázás tovább erősödött a lakosok életében, sokan a környező településeken, mint például Babarcon, Lánycsókön, Szajkon valamint Bólyban tudtak csak elhelyezkedni.

Az „erózió” korszakában zajló elvándorlás jókora hatással volt a **lakófunkcióra**. A település lakossága az időszak végére a felére csökkent, amely kihatott a lakóépületek számára illetve állapotára. A faluban élő fiatalok csupán néhány %-a maradt Liptódon, amit az 1990-es népszámlálási adatok is mutatják. A 3. ábrán látható, hogy az összlakosság közel 65%-a közép-, illetve az idősebb korosztályhoz tartozik (KSH Népszámlálás 1990). Az elköltözésekkel párhuzamosan rohamosan nőtt a lakatlan, üresen álló lakóépületek száma. Az elhagyatott ingatlanok karbantartás hiányában az évszázad végére szinte teljes egészében lakhatatlanná váltak (Hoffmann, 2010.).

A **képzés és kultúra** funkció összetétele ebben az időszakban stagnálást mutat. A közoktatás a rendszerváltás után sem javult, továbbra is a környező településeken tanultak a diákok.

A vizsgált időszakban bekövetkezett fejlesztésekben a közlekedés és szolgáltatás funkció kapott kiemelkedő szerepet. A beruházások

3. ábra

Liptód népességének korcsoportos eloszlása 1949-2011 között

Forrás: KSH alapján szerk. Szeidl K.

egy része a **közlekedés és kommunikáció** funkción belül az úthálózat javítására összpontosult. A 1980-as évek elején megkezdődött a település további utcáinak a leaszfaltozása.

A **szolgáltatás – ellátás** funkcióban számottevő változás csupán az 1990-es években történt. Ekkoriban kezdődött meg a település közműszolgáltatásának korszerűsítése. Modernizálták a vezetékes vízhálózatot, fokozatosan kiépült a telefonhálózat, valamint a postaszolgálat is elérhetővé vált a liptódiak számára.

A több évtizedeken át zajló elvándorlás hatására az ezredforduló idejére a **társadalmi, közösségi funkció** kezdett előtérbe kerülni. A település vezetői nagy hangsúlyt fektettek a helyi társadalmi élet felélénkítésére.

Az ezredfordulótól a napjainkig tartó időszak: a helyi társadalom aktivizálódása és a szabadidő funkció erősödése

Hazánkban a vidékfejlesztés programcsomagok keretein belül elérhető pályázati lehetőségekkel a hátrányos helyzetű falvak

esélyt kaptak a fennmaradásra, fejlődésre. Az ezredforduló Liptód történelmében nem csupán egy új évtized kezdete, hanem egyben egy új korszak kezdete is. Elindult a falu fokozatos fejlődése, a radikális népességszökkenés visszaszorítása, egyszerűen a falu újjáébredése.

Liptód lakosságának **munkalehetőségei** igen korlátozottak voltak, mivel a faluban semmilyen álláslehetőség nem volt. Így a lakosság döntő hányada a napi ingázók közé tartozott. Ez a tendencia a 2010-es évek elején megváltozott, ugyanis ekkor vette kezdetét a településen a közmunkaprogram, ami a lakosság azon részének is munkát biztosított, akik nem tudták vállalni az ingázással járó nehézségeket, illetve a megfelelő végzettség hiányában nem találtak munkát a környező falvakban, városokban. A programban jelenleg 20 fő dolgozik, akiknek a legfőbb feladati között a közterületek rendben tartása, közintézmények tisztántartása szerepel. Ezen új lehetőség hatására csökkent a munkanélküliek száma, valamint Liptód demográfiai helyzete is esélyt kapott a javulásra.

Az új korszak a **lakófunkcióban** is változást hozott. A település elhagyott lakóépületeinek száma oly mértékben megnövekedett a 2000-es évek elejére, hogy szinte minden harmadik ingatlan üresen állt. Az idő múlásával az elhagyott épületek állapota leromlott, düledezni, roskadozni kezdtek. Az elhagyott házak egy részét külföldiek – elsősorban osztrákok, németek – megvásárolták és felújították. Az önkormányzati tulajdonban lévő ingatlanokat többségét pályázati forrásból felújították, korszerűsítették, amelyeket számos szolgáltatással ellátva megnyitottak a lakosság előtt (pl.: fiatalok háza, teleház) (2. táblázat).

A **közlekedés – kommunikáció** funkcióban a fejlődés a kommunikáció szektorra irányult. A vezetékes telefonhálózat bővítését követően kiépítették a kábel tv valamint az internethálózatot. A közlekedés, azon belül is a tömegközlekedés nagy gondot okoz az itt élők számára. Liptód lakossága a tömegközlekedési eszközök közül csak az autóbusz-közlekedést veheti igénybe, mivel vasútállomása nincs a falunak. A helyiautóbusz-közlekedés igen megnehezíti a lakosok munkába/ iskolába járását, mivel nem igazodik az emberek munkarendjéhez.

Nagy előrelépések történtek a **szolgáltatás – ellátás** funkcióban. A pályázati lehetőségeket

kihasználva a faluban egy technikai fejlődés vette kezdetét. Első lépése a teleház megnyitása volt, ahol a pályázati úton nyert számítógépeket és hozzá kapcsolódó szolgáltatásokat a lakosok díjmentesen használhatnak. 2006-ban adták át a Fiatalok Házát, a „klub” – ahogy a helyi fiatalok említik – remek helyszínül szolgál a fiatalság számára, ugyanis a konditeremmel, konyhával és szórakoztatási eszközökkel (Tv, csocsó asztal, kézműves foglalkozások alapanyagai, társasjátékok,) felszerelt közösségi ház teljes mértékben kielégíti a fiatalok igényeit. A Fiatalok Háza és a velejáró lehetőségek a legfontosabb eszköze a helyi ifjúság összetartásának, hiszen a fiatalok jelenti a falu jövőjét. Mindemellett kialakult az állandó egészségügyi szolgáltatás. A szociális szolgáltatási rendszer alá tartozik az idősek segítése mellett az étkeztetés is, a babarci iskolakonyhával együttműködve az idős lakosok számára napi egyszeri meleg ételt biztosítanak. A kultúrházban helyett kapott a település könyvtára, ahol könyvtári szolgáltatások mellett a falu helytörténeti adattára is elérhető.

Liptód összehangolt fejlesztési terve nem valósulhatott volna meg a lakosság összetartása nélkül. A közösségi munkálatok tovább erősítették a **társadalmi, közösség** funkció fontosságát a faluban. A közel 15 éve tartó

2. táblázat

Fejlesztések pályázati forrásai

Pályázat	Projekt	Költség	Elnyert támogatás
ÚMVP IV. tengely (LEADAR) Település identitás erősítése	Informatikai és digitális eszközök beszerzése (Teleház fejlesztése)	2.520.312 Ft.	2.016.250 Ft.
ÚMVP III. tengely (1.kör) Vidéki örökség megőrzése	Önkormányzati ingatlanok felújítása	13.097.417 Ft.	10.477.934 Ft.
ÚMVP III. tengely Vidéki örökség megőrzése	Liptódi Római Katolikus Templom belső felújítása	kedvezményezett: Római Katolikus Plébánia Babarc	6.941.739 Ft.

Forrás: Liptód Önkormányzat

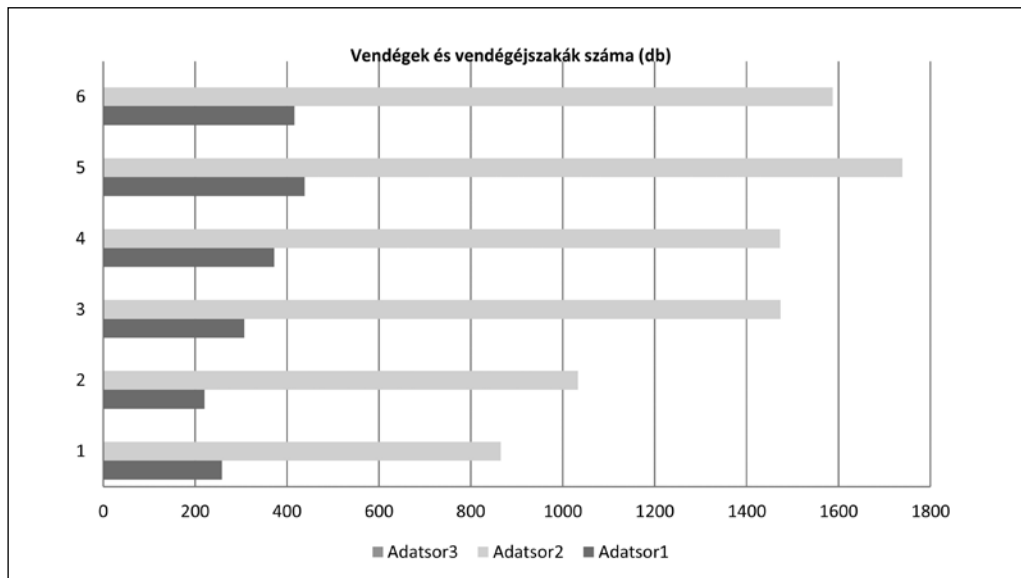
fejlődési periódus alatt számos egyesület jött létre, amelyek a közösség építés különböző ágazataiban segítik a település társadalmi életének összetartását. Az egyesületek munkájukkal hozzájárultak a **képzés és kultúra** funkció bővüléséhez. A legaktívabb szervezet a Liptódi Hagyományörző Egyesület, amely 2006 óta segíti a helyi Német Kisebbségi Önkormányzat munkáját. Az egyesület alá tartozó dalkör énekesével járja a környező települések rendezvényeit és elsősorban a helyi gyűjtésű német énekeket mutatják be. A Liptódi Ifjúság Tanácsának fő feladata a helyi fiatalság összefogása és az ehhez kapcsolódó rendezvények, programok megszervezése és lebonyolítása. A településen működik egy sportegyesület is, az Íjász klub Nagy Ignác kezdeményezésére alakult 2010-ben. A klub tagjai számára minden hétvégén sportolási lehetőséget nyújt a faluközpontban felállított „lőtér”. A település kulturális életében fontos szerepet tölt be az alkotók csarnoka, amit 2009 őszén adtak át. Kezdetben a közel 300 m² – es kiállító teremben helybeli képzőművészek alkotásai voltak kiállítva, azonban a nagy érdeklődés miatt a kiállítók száma gyorsan bővült. Ma már nem csak helyi, hanem a liptódi kötődésű alkotók is kiállítják termékeiket, illetve műveiket. Megtekinthető többek között festők, szobrászok, fafaragók, fazekasok, maszkfaragók, rajzolók, selyemfestők, foltvarrók és kovácsok munkái.

Liptód helyi társadalmában és gazdaságában az ezredfordulót követően megjelenik a terciér szektorban a turisztikai tevékenység. A falusi turizmus kialakulásával megjelenik a szabadidő szervezett felhasználása, a szociálgeográfiai alapfunkciók eddig hiányzó területe. A falusi turizmus első kínálati elemei már a 2000-es évek elején is megfigyelhetők, azonban az ide érkező vendégek a komplex turisztikai szolgáltatásokat 2006 óta vehetik igénybe. A településen elérhető turisztikai termékek gazdagsága igen széleskörű turisztikai kínálatot eredményez. A falusi turizmus

alapként szolgáló *szálláskínálat* választási lehetőséget nyújt az ide érkező vendégek részére. Jelenleg a településen három szálláshely működik, amelyek különböző piaci szegmenseket céloztak meg. A Liptód központjában elhelyezkedő Jómadár Ifjúsági szálló 30 fő, pótágyakkal 42 fő befogadására alkalmas, ezáltal osztálykirándulások, nyári táborok helyszíne. A családi hangulatú Markesz vendégház a 15 fős befogadó képességével ideális szálláshely családok valamint baráti társaságok részére. A Gizi néni ökoporta igazi különlegességnek számít a térség szálláshely kínálatában. A 8 fő befogadására képes három napraforgós vendégház sajátossága, hogy a kb. 200 éves épület teljesen természetes anyagokból épült és a többszöri felújítása is csak ilyen anyagokból történt. A házhoz tartozó gazdasági udvar is teljesen épségben maradt, ahol a gazdasági eszközökön kívül kerek kút és pince is található.

A szálláshelyekhez kapcsolódó *vendéglátás* is a vállalkozó biztosítja. A helyi termékek (sajt, húskészítmények) felhasználásával készült ételeket a Gizi néni ökoportán kialakított étkezőben szolgálják fel. Liptódon a hagyományos ételeken kívül a helyi német nemzetiséghez köthető, sváb ételeket is kínálnak a vendégeknek. A legismertebb sváb ételek: saures, krumplis kolbász, tejfölös kelt rétes, káposztás gőzgombóc, hólabda és a füles fánk.

A falusi környezetben történő *szállásadás* son túl számos *programlehetőséget* kínálnak a vendégek számára. A programok többnyire a kézműves, hagyományörző, honismereti programok csoportjába tartozik, de ezen felül lehetőség van túrázásra és különböző sportok (íjászat, lovaglás, lengő teke) kipróbálására is. A Gizi néni ökoporta programkínálatában szerepel az úgynevezett hagyományörző nap, amely fő célja, hogy az egy napra ide látogató vendég megismerje a települést, valamint betekintést nyerjen a falusi emberek mindennapi életébe. A program fő célcsoportja a környező települések iskolás gyermekcsoportjai.

4. ábra

Vendégek és vendégéjszakák számának alakulása Liptódon (2009-2014)

Forrás: KSH alapján szerk. Szeidl K.

A szálláshelyek és a hozzájuk kapcsolódó turisztikai szolgáltatások egy több generációs, összetartó család példaértékű munkájának az eredménye.

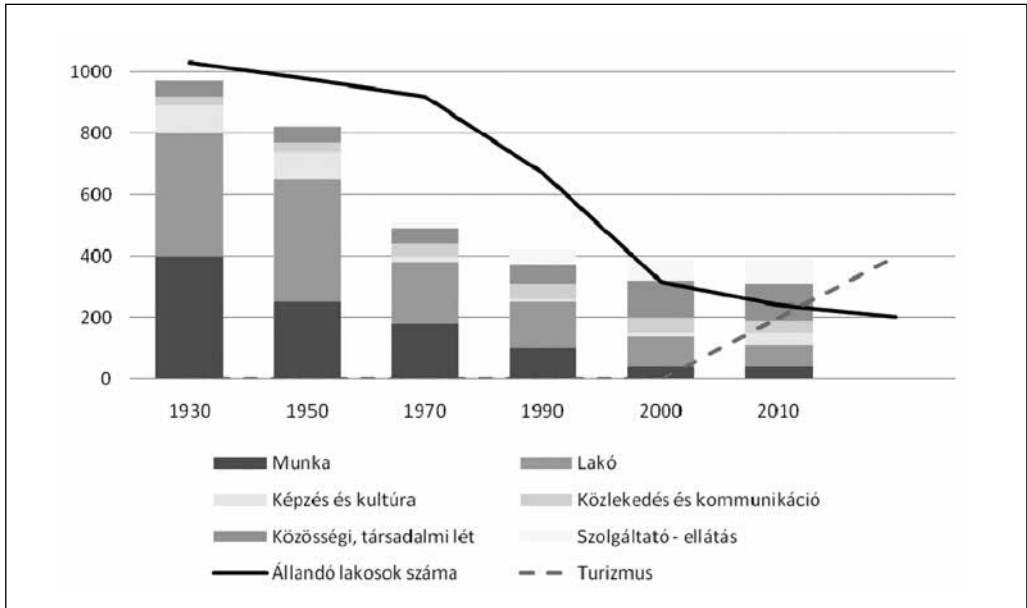
A turisztikai kereslet statisztikai szempontból nehezen értékelhető, ugyanis a település önkormányzata nem él az idegenforgalmi adó lehetőségével, ezért csupán csak az önbevalláson alapuló statisztikai adatok tükrözik Liptód turisztikai keresletét. A rendelkezésre álló adatok alapján elmondható, hogy Liptód turisztikai vonzereje folyamatosan növekszik. Az elmúlt 5 év sikereinek köszönhetően 2014-ben több mint 400 vendég közel 1600 vendégéjszakát töltött el a településen (4. ábra). A vendégek arányát tekintve a belföldi vendégkör a dominánsabb. Külföldi vendégek elsősorban Németországból és Ausztriából érkeztek a településre. A turisztikai kereslet erősen specifikálódott, a gyermeküdületés és gyermektáboroztatás révén országos hatókörűvé vált.

A vállalkozó kihasználja azokat a nemzetiségi csatornákat (pl. Baranya Megyei Né-

met Önkormányzat, Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége), amelyekkel eléri ezen célcsoportot az egész országban. Szoros kapcsolatban áll a környező települések és városok (Pécs, Mohács, Bóly) programkínálat adta lehetőségeivel, részben szállás biztosításával (pl. Busójárás), részben a speciális túraprogramjaik kiejánlásával (pl. szurdoktúrák a környéken).

Összefoglalás

A letelepedéstől számított első történelmi korszak 1950-ben az „Alkotmány” Mezőgazdasági Termelői Szövetkezet megalakításával ér véget. A foglalkozási szerkezet átalakulásával a hagyományos paraszti társadalom több alapfunkciója (munka, lakó, közlekedés és kommunikáció funkciók) is gyökeresen megváltozott. Az 1949-től 1970-ig tartó időszakban a munka és a lakó funkciók kezdenek elkülönülni egymástól. Az ingázás megjelenése egy negatív népesedési hullámot

5. ábra

A népességszám változása a szociálgeográfiai alapfunkciók változásának összefüggésében
(Szerk.: Szeidl K. – Aubert A. 2015)

indított el, amely közel 300 fős csökkenéshez vezetett. Az elvándorlási hullám az 1970-től az ezredfordulóig tartó szakaszban továbbra is drasztikus mértékben érinti a települést. Az időszak végére Liptódon a súlyos népességszökkenés hatással volt az alapfunkciók megváltozására is (5. ábra).

A 2000-es évek elejétől egy új korszak köszöntött be a falu életében, melynek központjában a fejlődés és a település hátrányos helyzetének visszaszorítása áll. Erre a szakaszra a közösségi, társadalmi lét és a szabadidő funkció erőteljes pozitív hatást gyakorolt. Hogy ez mennyire tudja stabilizálni a települést, sok kérdést vet még fel a jövőt illetően...

Felhasznált irodalom

AUBERT A. (1984): Az aprófalvak közéleté és ifjúsága konferencia Pécsen 1984. február 3-4. Hozzászólás – KISZ Baranya Megyei Bizottsága 1985., pp. 283-286.

AUBERT A. – GELÁNYI N. – GINZER M.

(2009): A kisebbségkutatás szociálgeográfiai aspektusai a turizmusban –PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, pp. 163-177.

BAJMÓCZY P. - BALOGH A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai–Földrajzi értesítő 2002. LI. Évf. 3-4. füzet, pp. 385-405.

BELUSZKY P. - SIKOS T. T. (2007): Változó falvaink (Magyarország falutípusai az ezredfordulón) – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 459 p.

BERÉNYI I. (2003): A funkcionális tér szociálgeográfiai elemzése –MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 10-11

BOTTLIK ZS. (2001): A német nyelvszigetek változásai a Dél-Dunántúlon –In.:Földrajzi Értesítő 50.sz. 1-4. pp.285-297

BOTTLIK ZS. (2001): Die deutschen Siedlungsgebiete in Südtransdanubien – In: Südosteuropa 50.sz. 10-21. pp. 561-574

- BOTTLIK ZS. (2005):** A szerb etnikai tér változásai a XX. században a mai Magyarország területén –In.: Kisebbségkutatás 2005. 2. szám
- GRÜNWALD G. (1997):** Baranya megye kézikönyve– II. Bo&Bo Bt. – Ceba Kiadó – Gruppya Bt, Szekszárd, 145 p.
- GRÜNWALD G. (2010):** Baranya megye enciklopédiája és adattára. Grünwald Kft. 334 p.
- HENGL F. (1985):** Deutsche Kolonirtenin-Komitat Baranya (Ungrarn 1688-1752. I-II-III.kötet) –Hrsg.:ArbeitskreisdonauschwäbischerFamilienforscher (AKdFF), Schriesheim.
- HISTORIA DOMUS (1920):** A lánycsóki parókia anyaga
- HOFFMANN J. (2010):** Adalékok Liptód történelméhez 1994-2004 – Liptód Német Kisebbségi Önkormányzat, Liptód.
- KÁLDY-NAGYGY. (1960):** Baranya megye török adóösszeírásai– Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 57 p.
- KOVÁCS T. (2001):** Szerbek – németek – magyarok Liptód társadalmának és gazdaságának történeti – földrajzi vizsgálata – Szakdolgozat. PTE-TTK Földrajzi Intézet, Pécs
- LAKI J. (1983):** A népiskolák fejlődése, illetve stagnálása a két világháború közötti Baranyában –BH. 1982. BMLÉ., Pécs, 236. p.
- MENDŐL T. (1963):** Általános településföldrajz –Akadémiai Kiadó,
- PARTZSCH, D. (1964):** ZumBegriff der Funktionsgesellschaft–Mitt.d.Ot. Verband.f. Wohnungwesen, Städteban u. Raumplanung, pp. 24-42.
- PETROVICH E. (1976):** Baranya megye népoktatása a reformkorban (1810-1848) BH. 1974-75 – BMLÉ., Pécs, 263.p., 315.p.
- SZEIDL K. (2013):** Egy funkcionálisan átalakuló aprófalú Baranya megyében: Liptód – Szakdolgozat. PTE TTK Földrajz Intézet, Pécs
- SZITA L. (1978):** A szerbek visszavonulása Baranya megyében a szatmári béke utáni években – Baranya helytörténeti írás. 87-151. p.
- TÓTH F. (1931):** A németiség elterjedése és településformái Dunántúlon– GeographiaPannonica II., Zrínyi nyomda, Szigetvár
- WILD K. (1987):** Baranya megye német anyanyelvű lakosságának nyelvéről és népi kultúrájáról–In: Magyarlaki J.né (szerk 1989): Nemzetiségeink. Baranya Megyei Pedagógiai intézet, Pécs, pp. 77-95.

A vidéki térségek szociális szolgáltatásokkal való ellátottságának dilemmái Hargita megyében

Elekes Zoltán

Bevezető

Az állam által szervezett szociális ellátásra, a szociális szolgáltatásokra bár a történelem során többször találunk példát, ezek hatása a középkori és az újkori Székelyföld társadalmi berendezkedésére minimális hatással volt. A faluközösségeknek egyértelműen saját eszközökkel, maguk kellett kezeljék a szociális problémákat, életben tartva ezzel a bármely közösségben szükséges társadalmi szolidaritást. A hagyományos közösségek meggyengülése, szervezett szociális szolgáltatások létrehozásának szükségességét teremtette meg. Írásomban e folyamat rövid leírására vállalkozom, elemezve a hagyományos és a hivatalos szociális szolgáltatások helyzetét, és szerepét a Székelyföldön, Hargita megyében.

„Szociális ellátás” a hagyományos székely faluközösségekben

A hagyományos székely faluközösség önfenntartó, önszabályzó képessége jól ismert. Hogy ki szorulhatott, ki szorulhat segítségre időszakosan vagy hosszabb ideig a faluközösségben? Gyakorlatilag a közösség minden tagja belekerül ebbe a státusba, akár többször

is élete folyamán. Ha nagyon távan nézzük a segítségre szorulás fogalmát, az egyedül, rövid idő alatt nagy mennyiségű mezőgazdasági munkát elvégezni kényszerülő személy/család is lehet ilyen (ültetés, termény betakarítás, kaszálás stb.) De ugyanilyen helyzetben lehet a házát, mezőgazdasági épületét önerőből építő fiatal. Számukra egyértelműen a néhol még ma is élő kalákák jelentettek konkrét, és nagyon jól működő segítséget. A segítség-visszasegítés szokása, a hagyományos eszközökkel gazdálkodók számára ma is a létfenntartásnak egyik hatékony módja. A pénzühiányos közösségekben a kölcsönösség volt az egyetlen lehetséges út, hogy az egyén képességeit meghaladó feladatokat meg tudja oldani a család. (Táncos 2008) Az önzetlen segítségnyújtás más formájával találkozhatunk a károsult családok támogatásában. Tűzvész, árvíz, szárazság, betegségek (embereké, állatoké) is ellehetetlenítik a család önfenntartó képességét. A Székelyföldön a tűzesetektől, árvizektől károsult gazdaságokról szóló hírekben, ma is ott van a közösségi összefogás azonnali megnyilvánulása is, hiszen a szomszédok, „falustársak”, a közbirtokosság általában azonnal segít az eltakarításban, újjáépítésben. A nagyobb családi események

megszervezése ugyancsak komoly kihívások elé állíthatja a családokat, amelyekre a közösség segítő megnyilvánulása nagyon jól jöhet. A gyermek születésénél a kismamák időszakos munkaképtelenségét hivatott áthidalni például a „radina”, amely során a családnak tápláló főtt ételeket, süteményeket vittek/küldtek, hogy kíméljék az anyát. Az élet különböző fordulópontjain vagy fontos eseményein (keresztelő, esküvő, temetés) a résztvevők megvendéglése nehezen lett volna elképzelhető a szomszédság segítségével. A temetkezési szokásokban a közelebbi ismerősök ma is felvállalják a kínálás, irányítás szerepét, hogy a család a gyászát könnyebben viselhesse. A falu szegényeinek élelemmel, tűzifával való segítésének is sok példáját találhatjuk, főként az ünnepekhez vagy a betakarításhoz kötődő szokásokban. A fogyatékkal élőkről való gondoskodás, a „falu bolondjának” segítése is természetes volt ezekben a közösségekben, míg az idős magatehetetlen emberek ápolásának legfontosabb biztosítója a család mellett, a szomszédság volt. A szociális háló a tradicionális közösségekben működőképes volt. (Bányász) És ha nem is biztosított esélyegyenlőséget, de biztosította a közösséghez tartozás bizonyosságát.

A faluközösségi lét pusztulása, az új kihívások

Az elmúlt 70 év gyökeresen megváltoztatta a legtöbb faluközösség működését. A kommunista állam viszonylag sikerrel ültette el az új generációk mentalitásában azt a gondolatot, hogy az állam mindenkiről gondoskodik, az egyén felelőssége csak a saját személyére korlátozódik, valamint azt is, hogy a közösség legyen ez egyházi is egy idejétmúlt fogalom. A székelyföldi falvak képe ma meglehetősen változatos. Megvannak a hagyományosan élő összetartóbb közösségekkel rendelkező helyek, főleg a földrajzi viszonyok miatt relatíve elzárt településeken: Gyimesek, Kászonok, az udvarhelyszéki aprófalvak, de vannak globa-

lizálódott urbanizálódott falvak, ahol mást jelent a közösség.

Úgy vélem napjaink szociális problémáinak halmozódása azzal is összefügg, hogy a székelyföldi falvak beszűkült munkaerőpiaca nem sok lehetőséget teremt arra, hogy a munkaképes korú személyek helyben találjanak munkát. Sok esetben vagy az ingázást, vagy a külföldi munkavállalást, vagy az idő előtti nyugdíjazást kell, hogy válasszák. Míg az alacsony munkavállalási ráta szegénységet szül, a külföldi munkavállalásnak gyakran a családok esnek áldozatául. Míg a többgenerációs családokban az idősek helye és szerepe a családban viszonylag jól meghatározott volt, a mai magának anyagi biztonságot teremteni külföldön próbáló családok számára, az otthon maradt idős problémáinak felvállalása lehetetlen.

Ami a szociális problémák megoldását illeti, a trend Romániában is az, hogy bizonyos problémák nem sokban térnek el egy faluközösségekben, mint városban. A lezüllött, szétesett családokban született gyermekek helyzete például ilyen. De olyan eset is van, amikor falun rosszabbak a lehetőségek. A sérült gyermekek helyzete falun például gyakran rosszabb lehet, mint városban, ahol a kevésbé felvilágosult szülők a gyermek sérültségét egyfajta büntetésként, szegényként élik meg, amelyet rejtgetni kell, elvágva ezzel a gyermek fejlesztésének, közösségbe való beilleszkedésének legcsekélyebb esélyeit is. A székelyföldi falvak mai valóságához tartoznak sajnos az alkohol és a családi erőszak problematikái is, amelyek legtöbbször együtt jelentkeznek, és amelyben problémaokozóként, de áldozatként is találunk férfiakat, nőket, fiatalokat, időseket. Az alkoholfogyasztás a találkozások elmaradhatatlan kelléke, és ebből nem mindenki tart mértéket. Ráadásul a fogyasztott alkoholtartalmú italok nem minőségiek, legtöbbször kétes eredetű alacsony áron beszerzett termékek. Bár az alkoholfogyasztás és családi erőszak összefüggésben legtöbbször a házasságban élő férfiakat látjuk elkövetőként,

a nőket áldozatként, a valóság ennél sokkal színesebb, és legtöbb esetben a szenvedők között ott találjuk a gyermekeket is. Sok esetben azonban a felnőtté vált gyermek (lehetséges a tanult minta alapján) lép fel, mint bántalmazó az idős szülőkkel, családtagokkal szemben.

A probléma kezelésének egyik korlátja, hogy sok közösségben ezek ma is tabuként, vagy éppen elfogadott tényként vannak kezelve. Fel sem merül, hogy a függőségben szenvedők, az agresszorok vagy az áldozatok számára szociális szolgáltatásokra, lelki, pszichológiai, vagy éppen anyagi segítségre volna szükség. Pedig a szociális juttatásokban részesülő fogyatékkal élő jövedelme például egy viszonylagos pénzügyi biztonsághoz juttatná őket. A fogyatékkal élőknek járó gondozói pénz pedig a család anyagi helyzetén is jelentősen javíthatna. Mindezek azonban nem ösztönzik kellően a rászorultakat, vagy családjaikat, hogy lépéseket tegyenek a rehabilitációs szolgáltatásokban való részvételre. Ugyanakkor az is igaz, hogy az ilyen típusú szolgáltatások is meglehetősen hiányosak.

A szociális ellátó rendszert meghatározó jogi keretek Romániában

A romániai szociális ellátási rendszert a 2011-ben elfogadott 292-es számú kerettörvény szabályozza, amely a szociális ellátást az állam vagy civil szervezetek által végrehajtott beavatkozásként határozza meg. Célja a társadalmi kirekesztettséget generáló tényezők elhárítása/enyhítése az időszakosan vagy állandó módon veszélybe került személyek, családok, közösségek esetében. Ezek beavatkozásai szociális juttatások és/vagy szociális szolgáltatások formájában valósulhatnak meg, és mindezek a társadalombiztosítási rendszer által nyújtott védelem kiegészítéseként, vagy ennek hiányában helyettesítéseként kell, hogy fellépjenek egyéni esetekben. A szociális szolgáltatások és a szociális juttatások eszközeit egymást kiegészítve egységesen kell használni,

ám azonos költséghatékonyság esetében a szociális szolgáltatások élveznek elsőbbséget. A szociális ellátási rendszer kedvezményezettjeinek helyzetét folyamatosan újra kell értékelni, és a munkaerőpiaci beilleszkedésük állandó cél kell, hogy legyen, hogy megakadályozza a szociális ellátástól való függőség kialakulását. Míg a szociális juttatásokat a törvény leginkább jövedelem kiegészítésként határozza meg, a szociális szolgáltatásokról olyan tevékenységként vagy tevékenységek összegeként beszél, amelyek az egyén, család, közösség társadalmi kirekesztettségét kell megelőzzék, enyhítsék, felszámolják. A törvény értelmében, Romániában csak engedélyezett szociális szolgáltatások működhetnek.

Az engedélyezési folyamatot, és a szociális szolgáltatások minőségbiztosítási rendszerét a 2012-ben elfogadott 197-es számú törvény szabályozza. Ez egy több lépcsős engedélyezési rendszert ír le, amelynek első fokozata a szolgáltató szervezet, működtetőként való engedélyezése. Ha a szervezet megszerzi ezt a státust, akkor kérheti a szolgáltatásainak engedélyezését egyenként, besorolva a szolgáltatását a 2015-ben elfogadott 867-es számú kormányhatározattal szabályozott szociális szolgáltatási jegyzék valamely típusába. Az engedélyeztetés újra két fázisban történik. Az első fázisban a szolgáltató a létező minőségi standardok alapján egy önértékelő kérdőívet tölt ki, és ha megfelel az elvárásoknak egy évre szóló ideiglenes engedélyt kap, majd a szakhatósági ellenőrzések után az egy éven belül megkaphatja a végleges működési engedélyt is. Mindez a procedura, de a romániai társadalmi viszonyokhoz és életszínvonalhoz képest túl magasra emelt minőségi standardok betartásának kötelezettsége sem hat ösztönzőleg a vidéki szociális szolgáltatások fejlődésére. Éppen ellenkezőleg, gátolják ezt.

Hargita megye szociális ellátó rendszere

Hargita megyéről általában elmondható, hogy viszonylag jól fejlett szociális szolgálta-

tási rendszere van, ha a romániai átlagszintet tekintjük alapnak. Ugyanakkor az is igaz, hogy a szociális szolgáltatási rendszer egy állandó mozgásban lévő, képlékeny struktúra főként ennek a civil része. Civil részen hamarabb alakulnak ki új szolgáltatások, történnek robbanásszerű növekedések, de a finanszírozás bizonytalansága ugyanakkor hamarabb vezethet a szolgáltatások bezárásához is.

Jelen írásomban megpróbálok a létező legfrissebb adatokkal is dolgozni, annak tudatában, és azt kijelentve, hogy a szociális szolgáltatások adatbázisa nem a teljes valóságot tükrözi. Például mert a szolgáltatók engedélyeztetése 2 éve kezdődött, a szolgáltatásoké csak egy éve. Így nagyon sok olyan intézmény, szervezet hiányzik az adatbázisból, amelyek régebbi procedúra szerint engedélyezettek, ám nem kérték az újraengedélyezésüket valamilyen okból. A valós helyzet megállapításához szükséges azt is figyelembe venni, hogy a szolgáltatások engedélyezésének bejegyzése nem föltétlenül a szolgáltatás helye szerinti megyében történik, hanem a szolgáltató központi székhelye szerinti megyékben. Így például a Gyulafehérvári Caritas, marosvásárhelyi központjához tartozó Hargita megyei szolgáltatások a Maros megyei engedélyezett szolgáltatások adatbázisában szerepelnek, míg a Dévai Szent Ferenc Alapítvány nagyszámú Hargita megyei szolgáltatása a Hunyad megyei adatbázisban szerepel. Ugyanakkor a Hargita megyei adatbázisban szerepelnek az ugyancsak Gyulafehérvári Caritashoz tartozó, de Csíkszeredában bejegyzett otthoni betegápolói hálózat más megyékben lévő szolgálatai is. Lévnén azonban hogy a most hozzáférhető országos adatbázis tartalmazza mindezeket az adatokat, viszonylag könnyen kiküszöbölhetőek ezek problémák.

Hargita megye a romániai kontextusban is, de az európaiban még inkább, rurális megyének nevezhető. A 6639 négyzetkilométeren elterülő megyének mindössze 304.000 lakosa van, így a népsűrűség nem éri el 46

fő/km²-t, ami a romániai átlagnak csak alig több, mint fele.(84 fő/km²). A megye legnagyobb városa, a megyeszékhely Csíkszereda, amely a hozzácsatolt falvakkal együtt sem éri el a 38.000 lakost. Ez utóbbi részei szintén rurálisnak tekinthetőek, hiszen sok még az állattartó, növénytermesztő háztartás is. Hargita megyében 9 város található (a legkisebb Tusnádfürdő mindössze 1600 lakossal) és 58 község (a legnagyobb Parajd 6200 lakossal), amelyekhez 235 falu tartozik. Hargita megye 58%-os vidéken élő népességével rurális megyének mondható úgy Románia de méginkább az Európai Unió viszonylatába.

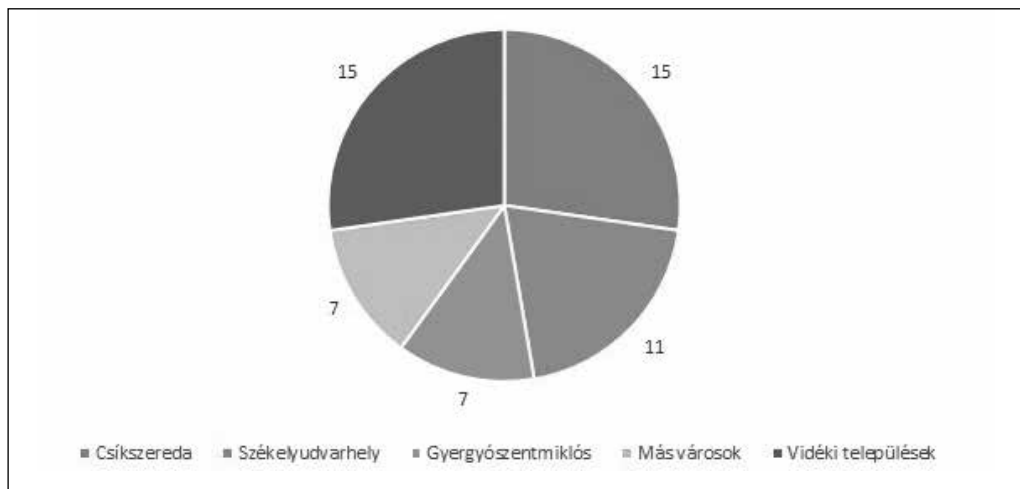
A vidéki térségek települési struktúráját nézve több településtípust is találunk a csíkszéki és Gyergyó széki többbezes lélekszámú nagyfalvaktól (legyenek ezek halmazfalvak, ahol a medencék lehetővé teszik ezt, vagy szalagtelkes – útfalvak pl. Csíkszentdomokos ahol a völgyek korlátozzák a falu terjeszkedését) az udvarhelyszéki kis és apró körfalvakig vagy éppen a Gyimesekben a hegyi patakok mentén elszóródott tanyavilágig. Mindezek a településformák sajátos szociális szolgáltatás-szükségletet teremtenek, mivel az itt fellelhető problematikák és a szolgáltatástervezés is speciális. Míg az udvarhelyszéki kiöregedő apró falvakban a legfontosabb célcsoportot a magukra maradt idős személyek képezik, és a javakhoz illetve szolgáltatásokhoz való hozzáférés, egy fontos problémaként jelentkezik, addig a nagylétszámú csíki és gyergyói falvakban, az idősek mellett inkább megtalálhatóak a rászoruló gyermekek, veszélyeztetett családok, sérültek, mint ellátásra szoruló csoportok, amelyeknek elméletileg könnyebben

1. táblázat

A városi népesség aránya

Hargita megye	Románia	Európai Unió
42%	55%	75%

Forrás: Román statisztikai hivatal népszámlálási adatok

1. ábra

Az engedélyezett szociális szolgáltatók száma térségenként Harghita megyében

Forrás: Saját szerkesztés a romániai Munkaügyi Minisztérium adatai alapján

lehet helyben hozzáférést biztosítani a javakhoz, szolgáltatásokhoz, az anyagi feltételeket megteremtve. Egyértelmű tehát, hogy míg a kistelepülések régiókban a szociális alapszolgáltatásokat is csak több településnek együtt érdemes megszervezni, biztosítva az ezekhez való szállítást, vagy éppen a szolgáltatást kell mobilissá tenni, házhoz vinni, addig a nagyfalvakban az alapszolgáltatásokat helyben, a szakszolgáltatásokat pedig térségenként, vagy megyei szinten érdemes kezelni.

Az engedélyezett szolgáltatók adatbázisában jelenleg 55 Harghita megyei székhelyű szolgáltató szerepel, ám ezek mellett 3 olyan szolgáltatóról is van tudomásom, akik nem Harghita megyében vannak engedélyezve, de jelentős tevékenységet bonyolítanak le itt. A Romániában engedélyezett 2752 szolgáltatóhoz viszonyítva a Harghita megyei szolgáltatók aránya 2%, ami átlagosnak mondható (Harghita megye lakossága az országos népesség 1,5%-a). A szolgáltatók abszolút többsége valamelyik városban van bejegyezve, az 55-ből mindössze 15 jött létre vidéki településeken. Ezekből 8 civil szervezet, 7 esetben pedig a polgármesteri hivatal engedélyeztette a

szociális irodáját. A városi szolgáltatók közül ezzel szemben 32 civil szervezetet és 8 állami intézményt találhatunk.

A vidéki települések számát, de a vidéken élő lakosság arányát tekintve is egyértelműen látható hogy a szociális szolgáltatók eloszlását tekintve jelentős aránytalanság tapasztalható Harghita megye vidéki és városi térségei között. A 3 jelentősebb régióközpont Csíkszereda, Székelyudvarhely és Gyergyószentmiklós a szolgáltatók 60%-át teszik ki.

Míg a korábbi felméréseim (Elekes 2012,2014) szerint a Harghita megye szociális stratégiáját előkészítő kutatásaim során hozzávetőlegesen 270 szociális szolgáltatást sikerült beazonosítanom, jelenleg (2016 július 1.) az engedélyezett szolgáltatások adatbázisában mindössze 85 Harghita megyei szolgáltatást sikerült összeszámolni. Az itt szereplő 85 szolgáltatásból 24 a régebbi felméréseimben 4 központhoz tartozó családi házként szerepelt, így csak 4 szolgáltatásként jelent meg, ám az otthoni beteggondozó hálózat, amely gyakorlatilag a megye 66 közigazgatási egységében szolgált, és a falugondnokság, amely 5 egységben szolgált, ebben az adatbázisban csak

7 központosított szolgáltatásként jelennek meg. Ugyancsak megemlítendő, hogy míg a régebbi felméréseinkben a polgármesteri hivatalok nagytöbbsége rendelkezett szociális akkreditációval addig az új engedélyeztetési rendszerben a 67 önkormányzattól mindössze 12 engedélyezett szolgáltató és csupán 2 szolgáltatás szerepel az engedélyezett szolgáltatások között, amelyeket polgármesteri hivatalok működtetnek. Bár ezek a számok nem reálisak, hiszen több szolgáltatásról tudunk, amelyeket polgármesteri hivatalok működtetnek több éve, és amelyek valószínűleg nem álltak le, mégis mutatnak egyfajta érdektelenséget, tehetetlenséget a szociális szolgáltatások fejlesztésében és működtetésében az intézmények részéről.

A szociális szolgáltatások Romániában 2 szinten szerveződnek meg. Míg az alapszolgáltatások főként helyi szinten a szociális kikeresztődés megelőzését, az egyén családból, közösségből való kikerülését kell megakadályozzák, addig a szakszolgáltatások leginkább megyei vagy térségi szinten szerveződnek, és a helyi szinten már nem megoldható problémákat kell kezeljék (a családból kikerült gyermekek, vagy az állandó gondozásra szoruló, családi háttérrel nem rendelkező fogyatékkal élők például). Így ha a vidéki térségek szociális szolgáltatásokkal való ellátottságát szeretnénk vizsgálni, az elsődleges figyelmünk az alapszolgáltatások felé kell irányítsuk. Ugyanakkor a szakszolgáltatásokhoz való hozzáférés kérdése sem elhanyagolható szempont. Ha pedig csak az alapszolgáltatásokat számoljuk, ezek 34-et jelentenek a 84 engedélyezett szolgáltatásból. A 34 alapszolgáltatásból 16 rendelkezik vidéki székhellyel, így ha szigorúan az engedélyeztetett szolgáltatásokról beszélünk, akkor az 58 vidéki településen mindössze 16 szolgáltatásról beszélhetünk. E 16-ból három a Caritas otthoni beteggondozási és falugondnoksági szolgálatának Gyergyó térségi központját jelentik, amelyek azonban önmagukban helyi szolgáltatóként is jelen

vannak. Jelentősen javítja a helyzetet, ha a Caritas otthoni ápolási szolgáltatását illetve a falugondnokságát külön kezeljük abban az esetben, ha ezek jelen vannak egy településen. Ilyen számításban a vidéki közigazgatási egységekből 57 rendelkezik otthoni ápolási szolgáltatással 5 pedig falugondnoksági szolgáltatással is. Így a vidéki településeken jelen lévő engedélyezett szolgáltatások száma 75-re tehető. Ezek abszolút többsége tehát az otthoni beteggondozási hálózat szolgáltatásai. A Caritas által működtetett otthoni ápoló és falugondnoksági szolgáltatásokat kivéve mindössze 13 engedélyezett szociális alapszolgáltatást találunk Hargita megye vidéki településein, amelyekből 12 a dévai Szent Ferenc Alapítvány által, hátrányos helyzetű gyermekek számára létrehozott nappali központ, és mindössze egy, önkormányzati szociális központ.

Következtetések

Ha a szociális ellátórendszerrel, szolgáltatásokkal kapcsolatos adatok nem is a teljes realitást mutatják, hiszen az új engedélyezési folyamat még nem termelte ki a teljes szolgáltatási listát, mégis egyértelműen látszik, hogy a jelenlegi vidéki alapszolgáltatásoknak mindössze 2 komoly szereplője van: a Gyulafehérvári Caritas és a Dévai Szent Ferenc alapítvány. Teljeséggel hiányoznak az önkormányzati kezdeményezésű és működtetésű vidéki szociális alapszolgáltatások, de egyértelműen látszik, hogy a helyi kezdeményezésű civil szervezetek sem értek el olyan szintet hogy engedélyezett szociális szolgáltatásokat tudjanak működtetni. Így az alapszolgáltatási háló egyetlen valós eleme az otthoni gondozás, emellett pedig fejlődésben van, és remélhetőleg ez a következő években is így marad a gyermekek számára létrehozott nappali központok hálózata. Vidéken teljesen hiányoznak az idősek nappali központjai, sérültek foglalkoztatói, szegénykonyhák, családsegítő szolgáltatások. Nem

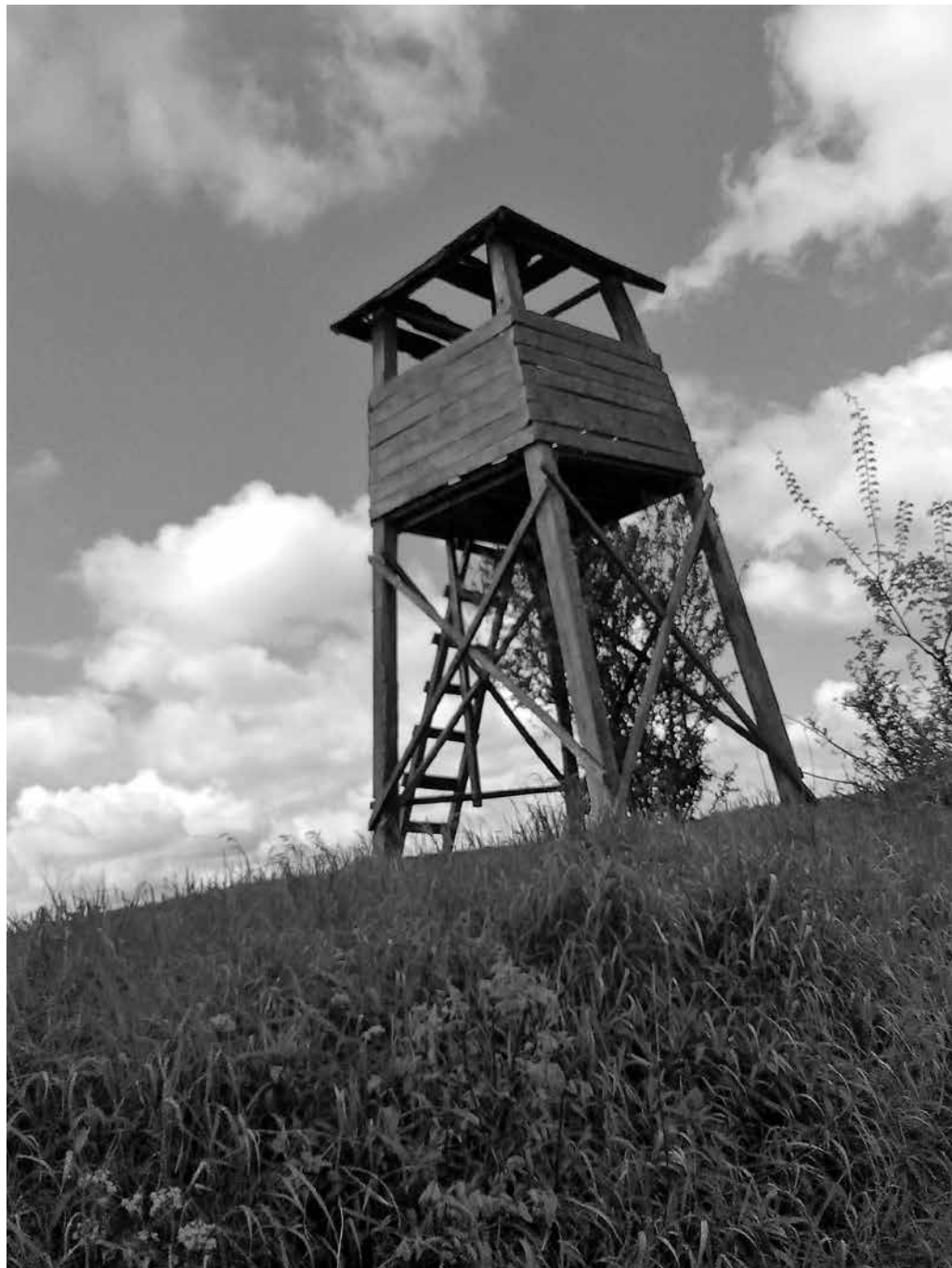

lehet vigasztaló az sem, hogy ezek legtöbb esetben a városokban is hiányoznak, hiszen ebből az következik, hogy az intézmények térségi szinten sem elérhetőek. A szakszolgáltatásokat tekintve többet is találunk vidéki környezetben, de ezek általában az egész megyét szolgálják. Így az 50 engedélyezett szakszolgáltatásból 21 található vidéken, főként gyermekotthonok, de sérülteknek létrehozott bentlakásos intézmények és idősotthonok formájában. Ezek, ha sok esetben egyéb kapcsolatok nincsenek a helyi közösséggel, mégiscsak pozitív jelenlétnek számíthatnak, hiszen sokszor a legnagyobb munkaadók az illető településen. A szakszolgáltatásokról összességében elmondható, hogy viszonylag jobban fejlettek és elérhetőbbek, mint az alapszolgáltatások, annak is köszönhetően, hogy a romániai szociálpolitika bár nyilatkozatszinten mindig fontosnak tartotta a közösséget összetartó, megtartó alapszolgáltatásokat, a finanszírozás-politikájában ez egyáltalán nem tükröződött. Az elmúlt 20 év pályázati kiírásainak nagy része a szakszolgáltatások (gyermekvédelem és fogyatékkal élők ellátása) modernizálására íródott ki, a működés finanszírozására is csak a szakszolgáltatások részesülnek évről-évre a központi költségvetésből visszaosztott támogatásokban. Talán bizonyos mértékben ez magyarázhatja a helyi önkormányzatok apatikus magatartását. Bár az alapszolgáltatások létrehozása, fenntartása a helyi önkormányzatok felelősségeként szerepel a szociális törvénykezésben, ezek elmulasztása gyakorlatilag semmilyen következménnyel nem jár. A helyzet javítására esélyt adhat az EU új pénzügyi ciklusának pályázati kiírásai, amelyek ugyan már két éve késnek, de a nyilvánosságra hozott tervezetekben a szociális szolgáltatások területén egyértelműen a közösségi és az alapszolgáltatások fejlesztése jelenik meg fő célkitűzésként, a bentlakásos intézmények szerepének visszaszorításával párhuzamosan. Az lesz tehát a következő évek kérdése, mennyire tudnak és

akarnak majd élni ezekkel a támogatásokkal a vidéki önkormányzatok, mennyire ismerik fel a szociális szolgáltatások értékteremtő, közösségmegőrző szerepét.

Felhasznált irodalom

1. A romániai engedélyezett szociális szolgáltatások adatbázisa: <http://data.gov.ro/dataset/servicii-sociale-acreditate-in-baza-legii-nr-19-2012>
2. A romániai engedélyezett szociális szolgáltatók adatbázisa: <http://data.gov.ro/dataset/furnizori-de-servicii-sociale-acreditati-in-baza-legii-nr-197-2012/resource/efd22022-06fe-4b92-864d-8c80e1f05270>
3. A szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés felmérése Kovászna, Hargita és Maros megyékben – A Gallup Románia által végzett kutatás jelentése (2010)
4. Bányász József: Caritas a Gyulafehérvári Főegyházmegyében. Kiadatlan tanulmány
5. Elekes Zoltán (2014): A Hargita megyei szociális szolgáltatási rendszer területi diszparitásai – 11th Annual International Conference on Economic and Business – Global challenges local answers 16-17th May 2014 Csíkszereda, Publishing house: Risoprint, Cluj- Napoca, 2014
6. Elekes Zoltán: A Hargita megyei szociális ellátási rendszer – regionális megközelítés 2012 - RODOSZ konferencia Kolozsvár - megjelenés alatt
7. Románia Parlamentje: A romániai szociális ellátási törvény (Legea Asistentei Sociale 292/2011, Monitorul Oficial nr. 905 din 20 Decembrie 2011)
8. Stadiul dezvoltării serviciilor sociale în 2011 – Institutul IRECSO, www.serviciisociale.ro, www.serviciisociale.info/js/ckfinder/userfiles/files/Anuarul%20de%20servicii%20sociale%20WEB.pdf, letöltés ideje: 2012. Október 22 (román nyelven)
9. Tánczos Vilmos: Elejtett szavak - Bookart Kiadó Csíkszereda 2008

Magyarország regionális különbségei, különös tekintettel a humán tőke szerepére

A stratégia szerepe a vállalati működésben

**Tóth Róbert –
Mester Éva –
Mezam Leila Melinda**

„A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma[...] Nem termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat teszik a közerőt, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja.”
/Gróf Széchenyi István/

Egy társadalom jólétének biztosításához elsősorban sikeres nemzetgazdaságra van szükség. A gazdaság sikeressége számos közgazdaságtani mutató alapján mérhető. Létezik azonban olyan alapösszefüggések, amelyeket napjainkban igen gyakran hallhatunk. Szinte minden nemzetgazdaság törekszik a költségvetési egyensúly megteremtésére, illetve ennek hosszú távú fenntartására. Szükség van az államadósság rátának, tehát az államadósság GDP arányos szintjének folyamatos nyomon követésére, és mértékének csökkentésére. Fontos mérőszám a tartós árszínvonal emelkedését kifejező infláció is.

A kis- és középvállalkozások rendkívül fontos szerepet töltenek be a GDP termelésében és a munkahelyteremtésben, ezáltal elősegítve a regionális és helyi fejlődést, valamint a társadalmi kohéziót.

Hazánk pénzügyi stabilitását és gazdasági teljesítőképességét elsősorban a régiókban működő mikro-, kis- és középvállalati szektor pozíciója, termelékenysége, jövedelemtermelő képessége és a szektor nemzetgazdasági szintű támogatottsága határozza meg. A 2008-ban kezdődött válságból való kilábalás egyik motorja lehet a KKV-szektor megerősödése, felfutó termelése és exportja.

A tanulmány fontos következtetése, hogy kimutatható különbségek vannak a Magyarország egyes régióiban – városaiban és falvaiban – működő vállalkozások működése, gazdálkodása tekintetében. A vállalati különbségek okai között jellemzően a következő tényezők szerepelhetnek: tulajdonosi szerkezet, eltérő hatékonyság, a forrásokhoz való hozzájutási lehetőség, a munkaerő, a

helyi tudásipar szerepe, a humán tőke minősége, a vállalat mérete és az export mértéke. Mindezen felül fontos következtetés, hogy nemcsak a vállalatok működése van hatással a régiók teljesítményére, hanem a vállalatok működésére is hatással van a régió, annak üzleti környezete, amelyben tevékenykedik. A vidéki gazdálkodás egyik legfőbb kérdése, hogy az ott élő és gazdálkodó lakosság képes lesz-e megőrizni a mezőgazdasági termelés kedvező alapjait, valamint képes lesz-e biztosítani az egész ország jó minőségű élelmiszerekkel történő ellátását. Mindezekon túl fontos kérdés, hogy a vidék a jövőben tud-e megfelelő élet- és munkalehetőségeket biztosítani a lakosság számára?

A 21. században a vállalkozások hosszú távú sikerének egyik kulcstényezője a humán tőke minősége és az innováció. A kutatási mintasokaságban szereplő vállalkozások jelentős része eszközölt a vizsgált időintervallumban a humán tőkét érintő befektetéseket, melyek tekintetében az egyes régiók, valamint a városok és a falvak között jelentős különbségek tapasztalhatók. Az átlagosnál nagyobb arányú beruházás volt megfigyelhető a Dél-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Dél-Alföldön, de Közép-Magyarországon is. A beruházások terén is kimutatható Budapest torzító hatása a Közép-Magyarország régióban.

A kutatásunk egyik legfontosabb gondolatát egy falusi családi vállalkozó az alábbiak szerint fogalmazta meg: „A fiatalok körében tapasztalható elvándorlási hullámmal ellentétben a mi családi vállalkozásunk az itthonmaradásban hisz, abban, hogy újból fel kell építeni mindazt, amelyet a felmenőink egyszer már megtettek és az utánunk következő generációknak is biztos megélhetésként továbbadhatunk.”

Mindezek tükrében fontosnak tartjuk a helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztését, különös tekintettel a lokális termékfejlesztésre, a hagyományos népi mesterségekre, biotermékekre. Mindennek jelentősége a vidéki munkahelyteremtés, valamint a vidék

gazdaságélénkítésének területein mutatkozik meg. Ezen vidéki vállalkozások fejlesztése jelentős gazdasági növekedést generálhat.

1. A gazdaság teljesítményének és a társadalom jólétének mérése

Egy nemzetgazdaság mindenkori állapotát a magánszemélyek egyedi teljesítményei mellett természetesen a működő vállalatok gazdálkodása határozza meg. A gazdasági fejlettség színvonala pedig nagymértékben meghatározza a lakosság életkörülményeinek és a vállalatok életgörbéjének alakulását. Léteznek olyan aggregát mutatószámok, amelyek segítségével mérhető egy nemzetgazdaság teljesítménye. A világon nincs még egy másik olyan mutatószám, mely olyan fontos lenne a gazdaság minden szereplője számára, mint a GDP. A vállalatvezetők, befektetők, sőt még a kormányzatok is jelentős figyelmet fordítanak a makrogazdasági elemzők gazdasági teljesítményre vonatkozó előrejelzéseire (Katits,2010). A GDP megmutatja, hogy egy adott gazdaság egy évben összesen mekkora új értéket állított elő. Felvetődik azonban a kérdés, hogy a gazdasági növekedés valóban jobb anyagi körülményeket, magasabb elégedettséget és boldogságot jelent-e? Valóban jobban teljesít egy nemzetgazdaság vagy az egész világ, ha dübörög a gazdaság? A kérdésre neves Nobel-díjas közgazdászok teljes határozottsággal adják meg a választ: nem. Stiglitz és munkatársai (2009:5–6) a következőképpen: „Azok a tisztviselők, akik a GDP alapján kívánják irányítani a társadalmat és a gazdaságot, olyanok, mint az a pilóta, aki megbízható iránytű nélkül próbálja tartani az irányt”. Kennedy (1968) a következőt mondta: „A GDP mindent mér, kivéve azokat a dolgokat, amiért érdemes élni”. A GDP csupán a pénzben kifejezhető hozzáadott új értéket méri, ami egyben a gyenge pontját is jelenti. Ebből következik, hogy a GDP nem tökéletes (Csath,2014), sőt nem is igazán jó mérőszám egy ország jóléte, életminősége, általában társadalmi fejlettsége

kifejezésére. Nem veszi figyelembe az ember okozta természeti károk negatív hatásait sem. A GDP növekszik a természeti katasztrófák és szennyezések idején, a bűnözés növekedésének hatására vagy éppen a háborúk idején, mivel a keletkezett károk helyreállítása, javítása, új eszközök beszerzése, a mentők, tűzoltók, katasztrófavédők bevetése mind-mind pénzáramlással jár, ami növeli a gazdaság teljesítményét. A növekvő GDP mellett csökkenhet egy nemzetgazdaság jóléte, valamint az életminőség emelkedhet gazdasági növekedés hanyatlása mellett is. Az elmúlt időszakban ezért felmerült az igény valódi jóléti mérőszámok megalkotására, hiszen az eddigiek alapján nyilvánvaló, hogy a GDP valójában a gazdaság összteljesítményének egyik kifejezője, de a társadalom fejlődését, az emberek jólétét és életminőségét nem tudja jól mérni.

A GDP mellett egyre nagyobb szerepet tölt be az ún. *Better Life Index*, vagyis a *Jobb Élet Indexe*. A Better Life Index célja az, hogy a GDP-n túl 11 tényező (pl. képzettség, foglalkoztatottság, jövedelem, környezet, biztonság, munkaidő-szabadidő arány stb.) figyelembevételével vizsgálja az egyes országok jólétének mértékét. A szociális kapcsolatok, a jövedelem, a lakhatás, a foglalkoztatás, a jólét és az egészség területén az átlag alatt helyezkedik el hazánk (OECD, 2015; Eurostat,2014).

2. A stratégia és az erőforrás alapú megközelítés

Megállapítható hogy minden gazdálkodó egység ugyanazt csinálja, vagyis: ötletekből, részegységekből, alapanyagokból, információból, pénzügyi erőforrásokból, a humán tőke közreműködésével értéket teremt, termék, vagy szolgáltatás formájában a végső fogyasztó számára. Azonban abban lényeges különbség van, hogy melyik szervezet mindezt hogyan valósítja meg. A kérdések: Milyen pénzügyi struktúrában, milyen minőségű és mennyiségű alapanyagokból,

milyen humán tőke felhasználása mellett (Karmazin,2014), milyen, más szervezetekkel együttműködve?(Simon,2010). Mindezt összegezve azt mondhatjuk, hogy az eltérés az alkalmazott üzleti modellben van, vagyis egy vállalat alapvető logikájában és egy értékhalózaton belül az értékteremtést és érték-szerzést szolgáló stratégiai elemekben. Üzleti modellről csak a szervezet céljainak – a vevői elvárások – ismeretében érdemes beszélni (Coase,1937), azonban egy sikeres üzleti modellhez egy kreatív üzleti ötletre is szükség van, aminek megtalálása nem könnyű feladat. Az alapvető ötlet, illetve a célok ismeretében építhető fel az üzleti modell. A gyors változások, valamint a nemzetgazdaságok egymástól való globális függősége jelentősen fokozzák a vállalatok bizonytalanságát az üzleti életben(Karmazin,2016). Egy jól kialakított üzleti modellel ezen kockázati tényezők jelentősen csökkenthetőek (Katits,2002). Fontos megjegyezni azonban, hogy az üzleti modell csupán a belső szemléletmód alapján értelmezhető, azaz a külső környezettel – a piaccal, a versennyel, a versenytársakkal, változó gazdaság és jogi feltételekkel – nem foglalkozik. Ezért az üzleti modell megfogalmazása még kevés. A nemzetközi szinten tevékenységet folytató vállalatoknak a jelenlegi globalizált és rohamosan változó környezetben új üzleti modelleket szükséges kialakítaniuk (Kozma-Gyenge,2015), amelyet nem csupán a mindenkori pénzügyi vilárendszer támasztotta újszerű lehetőségek, hanem az újrastrukturálódó ellátási lánc rendszerek is megkövetelnek. Ehhez szükséges bevezetni az üzletimodell-innováció fogalmát. Az üzletimodell-innováció nem más, mint a *vállalkozás egészének átszervezése, megújítása*. Amíg az innováció fogalmán általános értelemben a termékek és technológiák megújulását értjük, addig az üzletimodell-innováció egy újszerű vállalati struktúrát jelent, amely a korábbihoz képest egészen más módon szolgálja ki a vevőit, és másképpen versenyez a piacon.

Csath (2012) kiemeli, hogy a sikeres üzleti modellek sajátossága az eredetiség, a nyitottság, a vevőkkel és beszállítókkal való állandó, jó partneri kapcsolat és az etikus piaci viselkedés. Ez a gondolatmenet magában hordozza a változtatás lehetőségét, ami annyit jelent: alkalmazkodni a környezet változásaihoz; folyamatosan megújulás; innováció – ami pedig komoly versenyelőny forrást biztosíthat a vállalatoknak. Az üzleti modell kialakítását követően a hangsúly annak elhelyezésén van: vagyis mindezt *stratégiai szintre kell emelni*. Hangsúlyozzuk tehát, hogy egy jól kialakított üzleti modell is csupán stratégia keretbe ágyazva szolgálhatja legjobban a vállalat eredményességét. Az üzleti modell stratégia nélkül önmagában nem elégséges tényező a sikerhez. **A célhierarchia bonyolult rendszerre (elsősorban az operatív célok) a külső környezet állandó változása miatt folyamatosan formálódik. Ebben a folyamatos mozgásban tesz rendet a stratégia. A stratégia tehát nem más, mint válasz arra, hogy a vállalat alapvető célját hogyan, milyen módon és eszköztárral valósítsa meg. A stratégia továbbá egy válasz a külső lehetőségekre és fenyegetésekre, valamint a belső erősségekre és gyengeségekre, versenyelőnyök elérése céljából.**

A tudásalapú gazdaság (knowledge based economy) a 21. században jelentősen formálódik és növekszik (Eisanhardt-Santos,2002). A tudásalapú gazdaság egy olyan rendszer, amelyben valamennyi gazdasági terület növekedését a tudástranszfer eredményessége (Kogut,2002) és annak hatékonysága határozza meg. A tudásalapú társadalomban a tudás, a képesség és a tenni akarás válik a legfontosabb társadalmi és értékteremtő faktorrá. Mindez tehát azt jelenti, hogy a gazdasági versenyképesség elsősorban a humán tőke (azaz az ember) „minőségétől” függ.

Egy OECD-jelentés szerint a leggazdagabb országokban a GDP közel felét a tudásiparok adják, és – ami még érdekesebb – tíz munkahelyből nyolcat a tudásiparban hoznak létre.

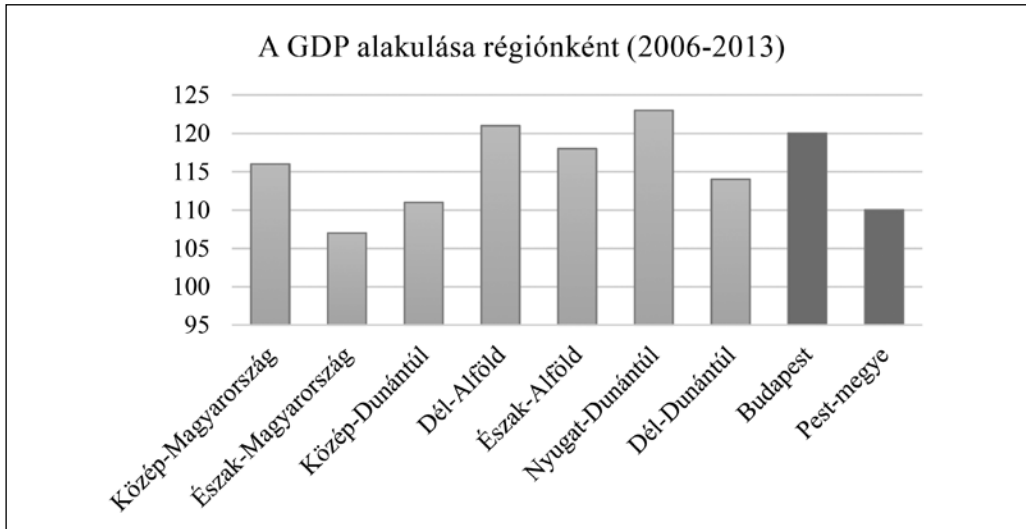
Mindez bizonyítékkal szolgálhat arra, hogy a versenyelőny-elérés hagyományos eszköztára felett eljárt az idő: a XXI. század igazi versenyelőnye a nem anyagi javak mobilizálási és hasznosítási képességén áll, vagy bukik (Laáb,2000). Az újszerű sikertényezők közé pedig a képességfejlesztés, az innovatív termékek-szolgáltatások létrehozása, az alkalmazott humán tőke képességeinek kiaknázása sorolhatók.

Mindezek ismeretében érdemes kiemelni Senge (1990) véleményét, aki úgy fogalmazott, hogy a vállalkozások számára az együttes tanulás sokkal fontosabb és célravezetőbb, mint az egyéni tanulás. Ez a megközelítés pedig az együttműködés és közös megoldások nyújtotta előnyök kiaknázására összpontosít. Csath (2014) és Katits (2007) szerint pedig a stabil, a sikeres és az eredményes gazdaságokra általában az erős hazai vállalati szektor, az erős, sok, és sokféle ágban tevékenykedő helyi kisvállalkozások, a tudás és a kreativitás alapú tevékenységek túlsúlya jellemző.

A fejlődő országokban a vállalatok termelik a GDP mintegy 60%-át, és adják a munkahelyek 80-90%-át. Hatalmas különbségek vannak a fejlődő és a fejlett nemzetállamok tekintetében. A különbségek azonban nem csupán az országok között figyelhetők meg, hanem egy-egy ország területi egységein belül is érzékelhető eltérések vannak. Magyarország különböző területei között is a legtöbb vonatkozásban lényeges különbségek alakultak ki a rendszer-váltást követően. A következő részben ezen különbségek kerülnek részletesen ismertetésre.

3. Magyarország regionális különbségei

A gazdaság , politikailag és társadalmilag egyaránt olyan stabil környezetben képes a legjobban fejlődni, melyben a demokratikus jogállami elvek és normák megfelelően érvényesülnek. Minden nemzetgazdaság (egyik) legfontosabb hajtóerejét az adott ország területén működő vállalkozások jelentik. A vállalati szféra tekinthető a tartós növekedés és a

1. ábra

A GDP alakulása régióként (2006-2013)

Forrás: KSH

jól(l)ét egyik fontos mozgatórugójának, mivel olyan erőforrások birtokában van, amelyek az új munkahelyek teremtésében, a legmodernebb technológia, a kutatás-fejlesztés és az innováció alkalmazásában kiemelkedő szerepet játszanak.

Az elmúlt 25 évben Magyarország egyes régióiban a gazdasági teljesítmény látványosan csökkent, míg máshol folyamatos fejlődés figyelhető meg. Magyarország legfejlettebb térsége a fővárost is magában foglaló Közép-Magyarország régió, azonban mindez csak statisztikailag mutatható ki, mivel Budapest fejlettsége félrevezető módon javítja a régió adatait. Pest megye és Budapest között kimutatható különbségek vannak, amelyek tanulmányunkban részletesen bemutatásra kerültek. Továbbá megállapítható, hogy a nyugati területek is fejlettebbnek tekinthetők a keleti régiókkal összevetve, sőt beszélhetünk egyfajta észak-déli megosztottságról is Ez túl általános. (1. ábra).

A régiók vizsgálatakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a falvakban, kistérségekben működő vállalkozásokat sem. Tanulmányunk

további részében elsősorban a falusi vállalatok jelentőséget emeljük ki a fejlődéshez való hozzájárulás tekintetében. A vidéki településeken lévő vállalkozások és az állam együttműködését vizsgálva megjegyzendő, hogy mind a vállalkozásfejlesztés, mind a vidéki infrastruktúra és gazdaságfejlesztés területén hangsúlyos a mindenkori kormány szerepvállalása. Ennek vonatkozásában megemlítenédő a Széchenyi 2020 támogatási rendszerhez tartozó Vidékfejlesztési Program (VP). Ennek keretében került sor több vidéki vállalkozások fejlesztését célzó pályázatok meghirdetésére, úm. a „Mezőgazdasági termékek értéknövelése és erőforrás- hatékonyságának elősegítése a feldolgozásban” tárgyban létrehozott, 2018-ig hatályos pályázat, mely nem csak a kisebb településeken működő gazdálkodó szervezetek gazdaságos működésére, innovatív fejlődésének biztosítására törekszik, hanem ezen vállalkozások humán tőke állományának fenntartásához is hozzájárul.

A gazdaság helyi viszonyainak újraszervezésének egyik fontos eleme kell, hogy legyen a vállalkozásösztönzés, a már meglévő vállal-

kozások közötti együttműködés, a lakosság vásárlói tudatosságának erősítése, a közvetlen termelői-fogyasztói kapcsolatok elősegítése, továbbá közösség-szervezési akciók, annak tudatosítására, hogy az emberek maguk is sokat tehetnek saját környezetük gazdasági talpra állításáért (Káposzta, 2015).

4. Anyag és módszer

Szekunder kutatásunk során a vállalatoknál jelen lévő humán tőke minőségét, valamint az ezzel összhangban kialakított vállalati stratégia hatását vizsgáltuk a vállalati működésre vonatkozóan, számos hazai és nemzetközi szakirodalom alapján. Primer kutatásunkban makrogazdasági szinten kívántuk megismerni a hazai kis- és középvállalkozások aktuális helyzetét, különös tekintettel Magyarország regionális különbségeire. A kutatási program keretében többek között a vállalkozások méretét, tevékenységi körét, fő gazdálkodási adatait, jövőbeli kilátásait vizsgáló adatokon kívül, kitértünk a szektor versenyképességét fékező és kísérő tényezőinek vizsgálatára, a vállalkozás falain belüli és kívüli kapcsolatok értékelésére is.

Mindez fontos volt ahhoz, hogy olyan pontos, jól értékelhető kérdések kerüljenek megfogalmazásra, amelyek tanulmányunk eredményes elkészítését maximálisan szolgálják. Továbbá szem előtt kellett tartani azon tényt is, hogy mivel a választott szakterület kifejezetten a hazai KKV-szektorra vonatkozik, a kérdések nyelvezete az üzleti értelmezhetőség határain belül maradjon (Earl, 2011).

Az elemzésünket két területen folytattuk. Ez egyfelől kérdőíves kutatás készítését, másfelől mélyinterjú készítését jelenti néhány vállalatvezetővel. Az elemzéshez szükséges adatokat különböző forrásokból kerültek összegyűjtésre. A kérdőíves kutatás során a postai megkérdezés (önkitöltős kérdőív, papíros formátum), a személyes megkérdezés, papíros formátum; a telefonos megkérdezés, számítógéppel támogatott megkérdezés; valamint az

internetes, online megkérdezés (számítógéppel támogatott önkítöltős kérdőív) lehetőségeit is alkalmaztam. A vállalatok jelentős része (több mint 70%) a számítógéppel támogatott önkítöltős online kérdőív lehetőségét választotta. A válaszadók anonimitása fontos kritérium, így ez minden esetben biztosított volt.

Az adatfelvétel 2015 harmadik negyedévében és 2016 második negyedévében zajlott. Nem reprezentatív, hólabda mintavételezés módszerével 183 vállalat került a mintasokaságunkba. A viszonylag kisszámú minta miatt természetesen megfelelő körültekintéssel kell kezelni az alább közölt eredményeket, ugyanakkor a felmérés rávilágított számos fontos pontra, valamint megalapozta egy későbbi szélesebb körű vizsgálat lehetőségét. A kérdőív vizsgálati központját alapvetően a mikro-, kis- és középvállalkozások képezték.

5. A kutatás legfontosabb eredményei

A beruházások kedvező hatással vannak a befektetett eszközök, a termelési feltételek, valamint a munkakörülmények minőségére egyaránt, de a munkahelyteremtés szempontjából is fontos szerepet töltenek be. A fejlesztési és az ehhez gyakran társuló innovációs tevékenység következtében javul a versenyképesség, fejlődik a gazdaság. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a beruházások gazdasági aktivitást generálnak. A beruházások ezért fontos szerepet töltenek be a hátrányosabb helyzetben lévő régiók felzárkóztatásában is (Katits-Szalka, 2015).

A beruházások tekintetében az egyes régiók között jelentős különbség tapasztalható: az átlagosnál nagyobb arányú beruházás volt megfigyelhető a Dél-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Dél-Alföldön, de Középmagyarországon is. Ezt követően a közép-magyarországi régiótól a fővárost külön választottuk, és így más eredményt kaptunk: a beruházások tekintetében (termelő gépek és ingatlan) Pest-megye lényegesen lemaradt

Budapesttől. A beruházások több mint 67%-a a fővárosban valósult meg, és csupán 33% Pest-megyében (Pest-megye területe 6390 km², míg a fővárosé csupán 525,14 km²). Látható tehát, hogy a beruházások tekintetében rendkívül erős a főváros torzító hatása. A beruházások alakulása nem választható külön a már korábban bemutatott GDP alakulástól (1. ábra) - a két mutató változása között szoros összefüggés áll fenn. Azokban a régiókban, amelyekben jelentős beruházások valósultak meg, kedvezőbben alakult a GDP értéke is.

Továbbá megvizsgáltuk azt is, hogy ezen régiókban milyen megoszlásban voltak beruházások a városokban és kisebb településeken, falvakban. A gépi beruházások tekintetében érdekes eredményre jutottunk, mivel a legtöbb gépi beruházás a falvakban valósult meg a mezőgazdaság területén. Termelő eszközöket, gépjárműveket, mezőgazdasági öntözőberendezések kerültek elsődlegesen beszerzésre. Ez az eredmény jelzi a falvak teljesítőképességének jelentőségét, vagyis a meglévő, azonban sok esetben ki nem használt potenciál jelenlétét. Több mélyinterjút is lefolytattunk falun élő vállalkozókkal; a kistermelőtől kezdve egészen a több mint 50 éve működő vállalkozások vezetőiig. Ezen interjúkból kiderült, hogy az elmúlt időszakban nem csupán a már elhasználódott gépek cseréje miatt volt szükséges beruházni, hanem a vállalati méret növekedése is okként van jelen. Mindez jelzi, hogy a vidéki területeken is „van élet, van lehetőség”. Természetesen más tevékenységek folytatására összpontosítanak a falvak, mint a városok. Így a mezőgazdasági termelés mellett érdemes megjegyezni a kis, családi vállalkozásokat is, úgymint a varrodákat, vagy éppen a cipésmestereket. Ezen mikro vállalkozások teljes körűen ismerik a helyi adottságokat, helyi igényeket, amelyekhez maximálisan képesek alkalmazkodni és megfelelni a fogyasztói igényeknek. Érdemes megjegyeznünk a vidék társadalom-összetartó hatását a városi

léttel szemben. Több olyan mikroállalat is a kutatási mintánk részét képezte, amelyek generációváltás folyamán folytatják jelenleg is a már hagyományosnak tekinthető vidéki vállalkozást. Mindez lehetővé teszi a már családon belül felhalmozódott tudás továbbadását, és annak az új technológia nyújtotta lehetőségek beágyazásával továbbfejlesztését. Korunk másik legfontosabb beruházása pedig nem más, mint a humán tőkébe történő beruházás, ami a munkavállalók folyamatos képzését jelenti. Korszerű és versenyképes gazdaságot, amely tudásra, innovációra épít, csak felkészült, korszerű tudású szakemberekkel lehet létrehozni, ezért nagyon fontos a tudás gyarapítása (Kaiser,2014). A vállalatokat érintő növekedési elméletek vonatkozásában érdemes kiemelni, hogy a makro- és a mikrogazdasági szintű folyamatok között szoros összefüggés figyelhető meg, mivel a makrogazdasági események, folyamatok – növekedések és visszaesések – a vállalatokra is jelentős hatást gyakorolnak, a vállalati szférában realizált növekedés pedig az egyik legfontosabb tényezője a makrogazdasági növekedésnek. A vállalati növekedés egyik legfontosabb eszköze a folyamatosan megújuló, tudásközpontú vállalkozás, mely nyitott a fejlesztésre. A humán tőke állomány tehát képes hozzájárulni a vállalati növekedéshez, fokozni a versenyképességet, illetve a vevői kör igényeinek kielégítéséhez is hozzájárul. Ebből következően a növekedés realizálásának mutatójaként nem csupán olyan tényezők szerepelhetnek, mint a vállalat tulajdonában álló tárgyasult eszközök összege, hanem akár a szervezeti struktúra bővülése, a szervezeti kultúra minőségének fejlődése, vagy éppen a vállalatoknál az alkalmazottak létszáma „humán tőke mennyisége és annak minősége.

A kutatási mintában szereplő vállalatok 48,5%-a képezte tovább munkavállalóit, mely arányszám elsősorban a dél-alföldi régióra koncentrálódik. A 2. helyre került csak Budapest. Ez kedvező képet mutat az alföldi

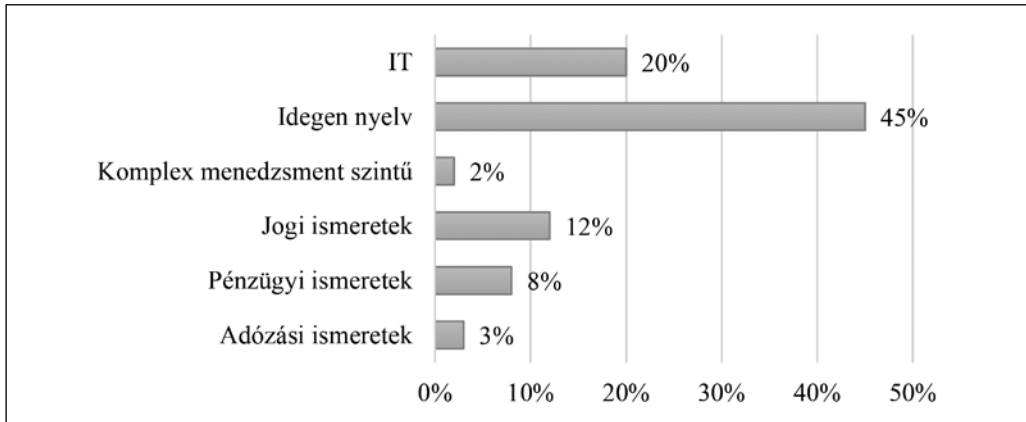
régióról, mivel a regionális fejlődés lehetősége nagymértékben függ a humán tőke „minőségétől”. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a vidéken működő mikro és kisvállalkozások is fontosnak tartják a munkavállalók továbbképzését. Több mezőgazdasági vállalatnál derült fény arra, hogy nem csupán az irodai munkásokat, de a fizikai munkavállalók képzésére is nagy hangsúlyt fektetnek. Egyik vállalatvezető az alábbiakat nyilatkozta: *„Számomra fontos, hogy a munkavállalóim élvezzék saját munkájukat, és örömmel végezzék azt. Meggyőződésem, hogy amennyiben lehetőséget biztosítunk képességeik továbbfejlesztésében, sokkal hatékonyabban és nagyobb örömmel fogják elvégezni a rájuk bízott munkát. Mindemellett pedig ezzel a saját kistérségünk fejlesztéséhez is képesek vagyunk hozzájárulni. Egy vidéki vállalatnak sokkal több feladata van ezen a területen, mint egy városban tevékenykedő cégnek – hiszen nekünk figyelembe kell venni a helyi terület fejlesztési lehetőségeit is.”*

A felmérésünk első része arra irányult, hogy a mintánkban szereplő vállalatok hány fővel dolgoztak 2008-ban, 2010-ben, 2013-ban és 2016-ban. A kijelölt évek azon tudatosság mentén kerültek meghatározásra, hogy a már 2007-ben kirobbant válság hatása milyen nyomokat hagyott a vállalatok működésében. Az ezen témakörrel foglalkozó szakirodalmakban (úm. Kotler, 2011) bemutatott nemzetközi eredményeknek részben megfelel a saját kutatásunk eredménye. Összességében kijelenthetjük, hogy hazánkban a válságot követően a vállalati szféra foglalkoztatott állománya drasztikusan nem csökkent, azonban a létszám tekintetében stagnálás figyelhető meg. Ezen kimutatott eredmény a világméretű válság okozta drasztikus veszteségek ismeretében kedvezőnek mondható, hiszen azt jelenti, hogy azon vállalatok, amelyek életben tudtak maradni nem éltek az elbocsátás lehetőségével, mi több igyekeztek megtartani a már rendelkezésükre álló, betanított, a mindenkori szervezeti kultúrában mélyen beintegrálódott humán tőkét. Ezt támasztják alá az elmúlt időszakban

a vállalati vezetőkkel elfolytatott mélyinterjúk is. Egy, a dél-alföldi régió egyik kisebb településén működő közép vállalat vezetője a vele készített mélyinterjú során a következőképpen nyilatkozott: *„A vállalatunk hatékonyságának és eredményességének legfontosabb bázisát a munkaerő biztosítja. A vállalaton belüli humán tőkébe történő, képzés formájában megnyilvánuló befektetés a szervezeti kultúránkat erősíti, mely fokozza kitűzött céljaink megvalósulásának mértékét, valamint a vezetői igényeknek való folyamatos megfelelési képességet.”* Egy másik falusi vállalkozó mindemellett még hangsúlyozta azt is, hogy büszke arra, hogy vállalkozóként megmaradhatott a szülőfalujában.

Összességében tehát elmondható, hogy a vállalati humán tőkébe történő befektetés különösen fontos. Az alábbi ábra (2.) bemutatja, hogy a vizsgálatban részt vett vállalatok mely területeken, milyen arányban fejtették ki a humán tőkébe történő beruházási tevékenységet, mindezt a 2008-2016 időintervallum vonatkozásában.

Jól látható, hogy a vizsgált vállalatok mintegy 45%-a (82 db) fektetett az idegen nyelvi ismeretek fejlesztésbe. Elemzésünk során kiderült, hogy elsősorban azon gazdálkodó szervezetek körében valósult meg az alkalmazottak nyelvismeretének fejlesztése, ahol exportáló tevékenység is megjelenik. Megfigyelhető tehát, hogy szoros korreláció áll fenn az exportba történő termelés és a nyelvismeret között. Ezek a cégek elsősorban Dél-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Dél-Alföldön és Közép-Magyarországon működnek. A mintánkban több olyan vidéki gazdálkodó egység is került, akik szintén fejlesztették a munkavállalók nyelvismeretét. Ennek okát pedig az egyik üzletvezető az alábbiak szerint fogalmazta meg: *„Településünkön virágzik a vidéki turizmus, ami annyit jelent, hogy rengeteg osztrák és német vendég fordul meg a településünkön. Ahhoz, hogy elégedetten távozzanak és a jövőben vissza is látogassanak csodás kis falunkba, rendkívül fontos, hogy minőségi kiszolgálást kapjanak, ehhez pedig többek között*

2. ábra

A vállalatok humán tőkébe történő befektetési tevékenységének területei 2008-2016

Forrás: Saját kutatás alapján, N=183

az is szükséges, hogy az anyanyelvükön szolgálhassuk ki őket."

Vizsgáltuk azt is, hogy a vállalatok rendelkeznek-e formalizált, azaz írásban rögzített stratégiával. Előzetes feltevésünk szerint azon cégek, melyek tudatosan fejlesztik saját alkalmazottaikat, nagyobb valószínűséggel működnek stratégia mentén. A fentiekben bemutatott ábra az előzetes feltevésünket alátámasztja, azaz azon vállalatok, melyek esetében az ábrán bemutatott beruházások megvalósultak, többnyire rendelkeztek ilyen stratégiával, melyek alkotóeleme a humán tőke fejlesztése. A kutatásunk összességében bizonyította tehát, hogy azok a vállalkozások, akik írott stratégiával rendelkeznek, sikeresebben tudtak alkalmazkodni az elmúlt években tapasztalható kihívásokhoz. Előzetes feltevésünk arra irányult, hogy a stratégia elsődlegesen a városi vállalkozásokra jellemző. Érdekes eredményre jutottunk. Több olyan falusi vállalati stratégiával is találkoztunk, amelyek az önkormányzattal együttműködve kerültek kialakításra. Mindez azt jelenti, hogy az önkormányzatok és a vállalkozások közös célokat is megfogalmaztak, melyek elérésére együtt törekednek. Ez jelzi igazán a vidék összetartó erejét, és a társadalmi felelősség-

vállalást. A vállalatok növekedésének szerves részét nem csak a humán tőke mennyisége, hanem az abba investált fejlesztési készség is képezi, hiszen a tudásalapú fejlődés alapvető fontosságú napjaink rohamosan változó környezetében. A kérdőíves felmérés alapján az tapasztalható, hogy Közép-Magyarországon a fejlesztési készség meglehetősen erős. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a humán tőke fejlesztéséhez szükséges forrás rendelkezésre állása (a mélyinterjúk alapján) vállalatoként igen eltérő. A humán tőke fejlesztésének készsége tehát önmagában nem elegendő, szükséges, hogy annak forrásban megnyilvánuló támogatottsága is legyen. Ezen forrásokat pedig az önkormányzatoktól is megkaphatják a vidéki vállalkozások, ami tovább erősíti a kooperáció mértékét és a közösen meghatározott célkitűzések megvalósítását.

Felhasznált irodalom

1. **Coase R. H. (1937):** *A vállalat természete.* Budapest: Aula Kiadó.
2. **Csath M. (2010):** *Versenyképesség-menedzsment,* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 102-106.
3. **Csath Magdolna (2012):** *Üzletimodell-*

- innováció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. pp. 27-32.
4. **Csath M. (2014):** *Közgazdaságtan, társadalom-gazdaságtan, makroökonómiai alapok.* Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
  5. **Earl Babbie (2001):** *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata,* Balassi Kiadó, Budapest
  6. **Eisanhardt, K.M. – Santos, F.M. (2002):** Knowledge-Based View: A New Theory of Strategy? In: Pettigrew, A. – Thomas, H. – Whittington, R. (eds) *Handbook of Strategy and Management.* Sage Publications, pp. 139-164.
  7. **Eurostat (2014):** *Bruttoinlandprodukt pro Kopf - Jährlichen Daten*
  8. **Gyenge B., Buresch J., Kozma T. (2013):** How to Measure the Efficiency of Management Strategy in Organisational Structure. In Bylok, F. at al. (szerk.): *Human Capital and Corporate Responsibility.* Czeszochowa: Politechniki Czeszochowskiej, 60–72.
  9. **Kaiser Tamás (2014):** *A Jó Állam Jelentés.* Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
  10. **Karmazin György (2014):** A logisztikai szolgáltató vállalatok gazdálkodási sikertényezőinek és stratégia-választásának hatása a vállalat eredményességére. Fókuszban a vállalati méret. In Duleba Szabolcs (főszerk.): *Logisztikai Évkönyv 2015.* Budapest: Magyar Logisztikai Egyesület, 110–115.
  11. **Karmazin György (2016):** A logisztikai szolgáltatók stratégiai sikertényezői, Akadémiai Kiadó, Budapest
  12. **Katits Etelka (2002):** *Pénzügyi döntések a vállalat életciklusaiban.* Budapest: KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
  13. **Katits Etelka (2007):** *A vállalati gazdálkodás alapjai,* SALDO, Budapest, pp. 11-45.
  14. **Katits Etelka (2010):** *A vállalati válság pénzügyi menedzselése,* Saldo Kiadó, Budapest, 62-76.
  15. **Katits Etelka – Szalka Éva (2015):** *A magyar TOP 100 pénzügyi elemzése 2008-2013 között, avagy a növekedési lehetőségek feltárása,* Saldo Kiadó, Budapest, pp. 5-19.
  16. **Káposzta József (2015):** A vidékgazdaság fejlesztési kérdései a XXI. században, <http://www.rgvi.gtk.szie.hu/sites/default/files/upload/page/19.pdf>
  17. **Kennedy, R. F. (1968):** *Rede über den wahren Reichtum der Nationen.* 18. 03. 1968. University of Kansas.
  18. **Kogut, B. (2002):** International Management and Strategy. In: Pettigrew, A. – Thomas, H. – Whittington, R. (eds) *Handbook of Strategy and Management.* Sage Publications, pp. 261-278.
  19. **Kozma T., Gyenge B. (2015):** The Secret to Business Success After the Crisis a Business Model in an Enterprise. In: *Journal of Central European Green Innovation,* 3 (2), 71–82.
  20. **KSH (2014):** *A kis- és középvállalkozások jellemzői,* www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regioi/gyorokkv12.pdf (Letöltve: 2015. 12. 20.)
  21. **Laáb Ágnes (2000):** Az emberi erőforrás, mint tőketényező. <http://www.laabagnes.hu/wp-content/uploads/2007/03/az-emberi-eroforras-mint-toketenyezo-1999.pdf> (Letöltve: 2016. szeptember 25. 10 óra 29 perc)
  22. **OECD (2015):** www.oecdbetterlifeindex.org/de/countries/hungary-de/ (Letöltve: 2015. 12. 21.)
  23. **Penrose, E.T. (1966):** *The Growth of the Firm.* 2nd reprint. Basil Blackwell, Oxford.
  24. **Senge, P.M. (1990):** *The Fifth Discipline.* Doubleday, New York, pp. 23-48.
  25. **Simon, H. (2010):** *Rejtett bajnokok a XXI. században.* Leadership Kft.
  26. **Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussi, J. (2009):** *The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.*

A 20 éves Országos Környezetvédelmi Tanács szakmai napot tartott 2016. november 3-án „körforgásos gazdaság” témában

Az Országos Környezetvédelmi Tanács (OKT) a Kormány tanácsadó szerve. Ebben a minőségében joga és kötelessége egyben, hogy a tervezett kormányzati, ágazati, területi szabályozókat és/vagy fejlesztési programokat abból a szempontból véleményezze, hogy azokban készítőjük, előterjesztőjük megfelelő mértékben mérlegelte, vizsgálta-e a környezetre, valamint a környezet védelmét ellátó intézményrendszerre várhatóan gyakorolt hatást, tágabban: a fenntarthatóság környezeti-, gazdasági-, társadalmi szempontjait.

A Tanács 1996. április 12-én tartotta első, alakuló ülését. Az OKT jogállását a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény határozza meg, amely azt a Kormány javaslattevő, tanácsadó, véleményező szerveként definiálja, továbbá meghatározza, hogy feladata a környezetvédelem széleskörű társadalmi, tudományos és szakmai megalapozása.

A Tanácsban egyenlő arányban vesznek részt

- a) a környezetvédelmi céllal bejegyzett egyesületek, valamint
- b) a szakmai és gazdasági érdekképviseleti szervek a maguk által meghatározott módon választott,
- c) a tudományos élet, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke által e tisztségre megbízott képviselői.

A Tanács tevékenysége két súlypont köré összpontosul. A környezetvédelmi törvényben számára előírt szabályozó előterjesztések véleményezésére, valamint és ennek érdekében is, a saját kezdeményezésre készített elemzések, javaslatok tárgyalására. A Tanács az elmúlt 20 év során foglalkozott a környezet-, és természetvédelem szinte valamennyi részterületével, állást foglalt a környezetvédelem és gazdaságfejlesztés kulcsterületeinek kérdéseiben.

A közeljövő – előreláthatólag – továbbra is a gazdasági növekedés szorgalmazásáról fog szólni. Jó volna, ha ez ún. „intelligens növekedés” lenne. Az OKT hozzáállása ebben a tekintetben – továbbra is – az lehet, ha a környezeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodásra, takarékosagra ösztönző, a foglalkoztatást bővítő programok előmozdítását igyekszik támogatni.

Amint tette ezt megalakulásának 20. jubileumi évfordulóján tartott ülésén, amelynek fő témája nem a saját ünneplése volt, hanem az erőforrás-takarékos, ún. körforgásos gazdaság” lehetőségeinek és megvalósítása intézményi feltételeinek elemzése tárgyában tartott tudományos konferencia.

A szakmai nap előadásai, anyagai – ahogy a Tanács valamennyi állásfoglalása – saját honlapján (www.oktt.hu) elérhetőek.

(x)

ÖSSZEFOGLALÓK

A VIDÉKI TÉRSÉGEK SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOKKAL VALÓ ELLÁTOTTSA- GÁNAK DILEMMÁI HARGITA MEGYÉBEN

Elekes Zoltán

A hagyományos faluközösségek felbomlása, a közösségi segítségnyújtási formák meggyengülése maga után vonja, hogy a kirekesztettség, a szegénység és számos más társadalmi problémára szociális szolgáltatások keretein belül kell megoldást találni. Írásomban bemutatok néhány a faluközösségekben még élő közösségi segítségnyújtási formát, vázolva ezek szerepét a mai társadalmunkban, majd a Székelyföldi, ezen belül a Hargita megyei vidéki települések szociális szolgáltatásokkal való ellátottságát vizsgálom, bemutatva a pozitív változásokat, trendeket, de a hiányosságokat is, a lehetséges fejlesztési irányvonalak felvázolásával együtt.

EGY ÉLHETŐ NEMZETISÉGI APRÓFALU: LIPTÓD - A SZABADIDŐ-FUNKCIÓ A HELYI TÁRSADALOM AKTIVIZÁLÁSÁBAN

Dr. habil. Aubert Antal - Szeidl Klaudia

A letelepedéstől számított első történelmi korszak 1950-ben az „Alkotmány” Mezőgazdasági Termelői Szövetkezet megalakításával ér végét. A foglalkozási szerkezet átalakulásával a hagyományos paraszti társadalom több alapfunkciója (munka, lakó, közlekedés és kommunikáció funkciók) is gyökeresen megváltozott. Az 1949-től 1970-ig tartó időszakban a munka és a lakó funkciók kezdenek elkülönülni egymástól. Az ingázás megjelenése egy negatív népesedési hullámot indított el, amely közel 300 fős csökkenéshez vezetett. Az elvándorlási hullám az 1970-től az ezredfordulóig tartó szakaszban továbbra is drasztikus mértékben érinti a települést. Az időszak végére Liptódon a súlyos népességcsökkenés hatással volt az alapfunkciók megváltozására is. A 2000-es évek elejétől egy új korszak köszöntött be a falu életében, melynek központjában a fejlődés és a település hátrányos helyzetének visszaszorítása áll. Erre a szakaszra a közösségi, társadalmi lét és a szabadidő funkció erőteljes pozitív hatást gyakorolt. Hogy ez mennyire tudja stabilizálni a települést, sok kérdést vet meg fel a jövőt illetően...

MAGYARORSZÁG REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HUMÁN TŐKE SZEREPÉRE

A STRATÉGIA SZEREPE A VÁLLALATI MŰKÖDÉSSEN

Tóth Róbert – Mester Éva – Mezam Leila Melinda

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően Magyarországon is az érdeklődés középpontjába kerültek a mikro-, kis- és középvállalkozások. A KKV-k rendkívül fontos szerepet töltenek be a GDP termelésében és a munkahelyteremtésben ezáltal elősegítve a regionális

és helyi fejlődést, valamint a társadalmi kohéziót. Hazánk pénzügyi stabilitását és gazdasági teljesítőképességét elsősorban a régiókban működő mikro-, kis- és középállalati szektor pozíciója, termelékenysége, jövedelemtermelő képessége és a szektor nemzetgazdasági szintű támogatottsága határozza meg. Magyarország egyes régióiban működő vállalkozások között azonban lényeges eltérések vannak, amelyek jelentős hatást gyakorolnak az adott területi egység gazdasági fejlettségére, versenyképességére egyaránt. Jelen tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a magyarországi KKV-szektor aktuális gazdasági helyzetéről és finanszírozási sajátosságairól, valamint bemutassa a regionális jellemzőket, eltéréseket.

A MAGYARORSZÁGI KÖZSÉGEKBE ÉLŐ HÁZTARTÁSOK VILLAMOSENERGIA FOGYASZTÁSÁNAK MODELLEZÉSE

Durkó Emília - Dr. Huzsvai László - Dr. Csipkés Margit

A nemzetközi irodalomban számos kutatás foglalkozik napjaink energiagazdálkodási kihívásával, a gazdasági növekedés, az energiafogyasztás és az urbanizáció folyamatával, valamint ezek egymásra gyakorolt hatásával. Cikkünkben hiánypótló munkát végeztünk a magyarországi energiafogyasztási viszonyokat modellezve, melyben nagy hangsúlyt fektettünk a jelenlegi településszerkezetre. A reprezentatív kutatásban a háztartások villamosenergia-fogyasztását vizsgáltuk a különböző településkategóriákban lineáris regressziós modellel. Jelen cikkünkben a legfeljebb 5 000 fős településeken elért eredményeket mutatjuk be. Számos település extrém adatok produkált, melynek leggyakoribb okai véleményünk szerint a különböző eredetű hálózati veszteségekben, vagy a turizmusban keresendő. Kutatásunkban külön számítást végeztünk az egy főre jutó átlagos háztartási villamos energia fogyasztására vonatkozóan is az 5 000 fő alatti településeken.

TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK AZ ASZTALON

Dr. Dombi Mihály

Az élelmiszer-fogyasztás a háztartási és közlekedési energia-felhasználás mellett az életmódunk legjelentősebb eleme mind a háztartási kiadások, mind pedig a környezeti hatások szemszögéből. Az élelmiszer-fogyasztás által indukált természeti erőforrás-felhasználás okozza a társadalom környezetterhelésének körülbelül egyharmadát. Jelen szakirodalmi áttekintés célja a legújabb, fenntartható élelmiszer-fogyasztással kapcsolatos tudományos nézetek bemutatása volt, törekedve a témában született tanulmányok jelentős mennyiségének feldolgozására. Ezek alapján a fenntartható élelmiszer-fogyasztással kapcsolatban további kutatást igénylő következtetéseket vontuk le.

NATURAL RESOURCES ON THE PLATE

Dr. Dombi Mihály

The food consumption, next to housing and mobility, is one of the major source of environmental pressure evoked by the society and one of the largest group of household expenditures. Utilization of natural resources for nutritional purposes causes one-third of all environmental

impact of the society. The food supply differs in the developed and the developing countries; while the former are characterized by overconsumption and consumption wastes, the latter are described with malnutrition and high wastes in production phase. Present literature review aims investigation of sustainable food systems. Based on our current knowledge; consumption of animal products requires one magnitude higher amount of natural resources, preference for local and organic products not necessary decreases environmental impacts, and those diets meeting recommended by public health management authorities lead to lower level of the utilization of natural resources.

SOCIAL SERVICES IN RURAL AREAS OF HARGHITA COUNTY

Elekes Zoltán

Dissolution of traditional rural communities, individualization, draw the society to elimination of communitarian, mutual helping forms and accentuate the trends of social exclusion, grow gaps among different social categories. All these problems create a stronger need for social services in general. In my paper I speak about mutual traditional helping forms, about their role in today's society, analyse the coverage of social services in Seklerland generally and in Harghita County, and show positive trends in this development but also main lacks of the system. Finally I try to establish few directions for future development of the social services in the region.

A VIABLE ETHNIC MICRO VILLAGE: LIPTÓD (THE RECREATION FUNCTION IN THE ACTIVATION OF THE LOCAL POPULATION)

Dr. habil Aubert Antal - Szeidl Klaudia

The first historical period, counted from the date of settlement, ends in 1950 and is marked by the formation of the Constitution of the Agriculture Society. The occupational structure changes several functions of the peasant based society such as working, living, transportation and communication functions. Between 1949 and 1970 the working and living functions start to separate from one another. The appearance of commuting triggers a negative population wave which leads to a decrease of 300 inhabitants. The emigration wave is extremely drastic in between 1970 and the millennium. By the end of the millennium the strong diminution of population effects even the fundamental functions in Liptód. 2000 is the start of a new era in the life of the village which era takes as priority the development of the settlement and the rollback of its disadvantaged position. Public, social and leisure activities had a great effect on this period. The question remains to what extent can these activities stabilize the position and the functioning of the settlement in the future?

REGIONAL DIFFERENCES IN HUNGARY – WITH PARTICULAR REGARD TO HUMAN CAPITAL

STRATEGY IN CORPORATE OPERATIONS

Tóth Róbert – Mester Éva – Mezam Leila Melinda

After joining the EU micro, small and medium sized enterprises have come to the focus of attention in Hungary. SMEs play a vital role in GDP production and job creation, thus promoting regional and local development and also social cohesion. The financial stability and economic performance of Hungary mainly depends on the position, productivity and revenue-generating ability of regional SMEs and the support the sector gets from the national economy. In Hungary, there are substantial regional differences between businesses, what has a major impact on both the economic development and competitiveness of the regions. This paper offers a comprehensive analysis of the present economic situation and financing features of the Hungarian SME sector, as well as describes its regional characteristics and differences.

MODELLING THE ELECTRICITY CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN HUNGARIAN VILLAGES

Durkó Emília - Dr. Huzsvai László - Dr. Csipkés Margit

In the international literature there are numerous researchers who are currently investigating the challenges presented by energy management, economic growth, energy consumption and the process of urbanisation, and the effects these have on one another. In our article we fill a gap by developing a model of relationships existing within Hungary's energy consumption patterns, in which we place great emphasis on the country's current settlement structure. In the representative research we examined household energy consumption in various settlement categories with a linear regression model. In our present article we are presenting the results on settlements under 5000 inhabitants. Many settlements produced extreme results, the most frequent reasons for which were, in our opinion, network losses for various reasons, or tourism. In our research we did a separate calculation about the electricity consumption per capita in settlements which has less than 5000 inhabitants.

